

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA

IRMA ADOMAITYTĖ
(VIEŠOJO SEKTORIAUS EKONOMIKA)

BALTIJOS ŠALIŲ PRAMONĖS KONKURENCINGUMO ĮVERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr.
Rima Žitkienė

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
PAGRINDINĖS DARBO SAŲOKOS IR TERMINAI	5
1. KONKURENCIJOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	6
1.1 Konkurencijos ir konkurencinio pranašumo sąvoka.....	6
1.2 Tarptautinis konkurencingumas.....	12
1.3 Konkurenciją formuojantys veiksniai ir jėgos	14
1.4 Pramonės konkurencingumo vertinimo metodai	17
2. KONKURENCINGUMO SKATINIMAS EUROPOS SAJUNGOJE.....	24
2.1 Konkurencingumą reglamentuojančių dokumentų apžvalga.....	24
2.2 Konkurencijos koordinavimas Baltijos šalyse.....	30
3. BALTIJOS ŠALIŲ EKONOMINIŲ RODIKLIŲ VERTINIMAS	32
3.1 Baltijos šalių makroekonominių rodiklių palyginimas.....	32
3.2 Baltijos šalių pramonės struktūros vertinimas, remiantis šalies visos pramonės konkurencingumo įvertinimo metodu.....	43
3.2.1 Nevertinių veiksnių įtaka Lietuvos, Estijos, Latvijos pramonės konkurencingumui .	43
3.2.2 Baltijos šalių prekių eksporto konkurencingumo rodiklių apskaičiavimas	45
3.2.3 Baltijos šalių apdirbamosios pramonės bei kitų ekonomikos veiklos rūšių konkurencingumas ES šalių atžvilgiu.....	50
3.3 Baltijos šalių pramonės konkurencingumo panašumai ir skirtumai	58
IŠVADOS.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS:.....	69
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72

IVADAS

Siekiant identifikuoti šalies ūkio, jo atskiro sektoriaus padėtį tarptautiniu mastu, galimybes atlaikyti kitų šalių įmonių konkurencinį spaudimą, reikalinga tos šalies ar sektoriaus esamos padėties analizė. Paprastai, tokios analizės metu, šalies ūkio, jo sektoriaus ar įmonių rodiklių rezultatai yra lyginami su kitų šalių rezultatais: šiuo atveju, analizuojami trijų Baltijos šalių konkurencingumo rodikliai, kurie vertinami greitai bendra tapsiančios Europos Sąjungos (ES) rinkos atžvilgiu. Kadangi pramonės sektorius vis dar yra šalies ūkio augimo pagrindas, šio tyrimo objektu įvardinta – tyrimui pasirinktų šalių pramonė, o pramonės konkurencingumo įvertinimas, remiantis pasirinkta metodologija – tikslu.

Kaip ir bet kuri kita mokslinė kategorija, pretenduojanti atspindėti realaus gyvenimo procesus, konkurencijos sąvoka irgi turi turėti apibrėžimą. Literatūriniuose šaltiniuose konkurencijos terminas traktuojamas gana nevienodai, kartais apsieinama be apibrėžimo, pasitenkinant konkurencijos sąlygų, veikimo pasekmių konstatavimu. Todėl, šiame darbe pateikiamos M. Porter, W. Shepherd, F. Bradley, K. R. Popper, M. Blaug., K. R. McConnell, S. L. Brue, J. A. Schumpeter bei dar kitų autorių konkurencijos sąvokos aiškinimai, analizė. Nevienoda konkurencijos reiškinio samprata turi didelę įtaką tiek ekonomikos teorijos tolesniam tobulinimui, tiek valstybių priimamiems ekonominiams sprendimams. Jie bus vienokie, jei tarsime, kad konkurencija yra objektyvus reiškinys, kurio negali paveikti rinkos subjektai, ir kitokie, jei pripažinsime, kad konkurenciją galima riboti, reguliuoti arba iš vis jos atsisakyti. Dėl šios priežasties, analizuojant daugelio žymių mokslo atstovų veikalus, tyrimo pradžioje siekiama įvardinti konkurencijos sąvoką, kuri atspindėtų šių dienų realaus gyvenimo procesus. Nuo to, kaip įvertinsime konkurencijos reiškinį, priklausys ir paties tyrimo eiga.

Konkurencingumui įvertinti mokslininkai pasitelkia nemažai rodiklių: vieni jų analizuojami, norint įvertinti šalies ūkio bei atskiro jo sektoriaus konkurencingumą, kiti - norint įvertinti įmonių konkurencingumą. Taigi, tyrimams, pasitelkiama rodiklių sistema nėra pastovi ir priklauso nuo tyrimo tikslo.

Šiuo metu labai populiarūs konkurencingumo vertinimo tyrimai. Juos atlieka Pasaulio bankas (World Bank - angl.), Austrijos ekonominių tyrimų institutas (Isterreichisches Institut für Wirtschaftsforschung - vok.) ir kt. Vis dėlto, Baltijos šalių pramonės konkurencingumas bei galimybės tarptautinėje rinkoje nėra iširtos pakankamai. Tokiai mokslinei problemai spręsti skirtas tyrimas.

Tyrimo objektas – Baltijos šalių pramonės sektorius.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti mokslinę literatūrą apie konkurencingumą ir įvertinti Baltijos šalių pramonės rodiklius bei pramonės konkurencingumą.

Siekiant šio tikslo, sprendžiami tokie uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, įvardinti konkurencijos bei konkurencinio pranašumo sąvokas, kurios atspindėtų šių dienų realaus gyvenimo procesus bei atskleisti konkurencingumo vertinimo metodus.
2. Pateikti konkurencingumą reglamentuojančių dokumentų Europos Sąjungoje bei trijose Baltijos šalyse apžvalgą;
3. Pateikti trijų Baltijos šalių ekonomikos rodiklių vertinimą, jų palyginimą ir analizę bei aprašyti trijų Baltijos šalių pramonės konkurencingumo panašumus ir skirtumus.

Šiame darbe naudojami tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analize;
- Teisinių dokumentų apžvalga;
- Statistinių duomenų palyginamoji analizė.

Tyrimą sudaro trys dalys:

Pirmoje dalyje – analizuojamas įvairių autorių konkurencijos sąvokos traktavimas. Įvardinama konkurencijos bei konkurencinio pranašumo sąvokos, kurios atspindi šių dienų realaus gyvenimo procesus. Taip pat analizuojami konkurencingumo vertinimo metodai. Įvardinamas metodas, kuriuo remiantis bus atliekamas tyrimas.

Antrojoje dalyje – pateikiama konkurencingumą reglamentuojančių dokumentų Europos Sąjungoje apžvalga bei aprašomas konkurencijos traktavimas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Trečioje dalyje – pateikiamas Baltijos šalių makroekonominių rodiklių palyginimas, pasirinktu tyrimo metodu, įvertinama trijų Baltijos šalių pramonės struktūra, analizuojami tyrimo rezultatai bei pateikiami šalių pramonės konkurencingumo panašumai bei skirtumai.

PAGRINDINĖS DARBO SĄVOKOS IR TERMINAI

Eksportas – prekių bei kapitalo išvežimas į užsienį, paslaugų tiekimas užsieniui; per tam tikrą laikotarpį į užsienį įvežtų prekių kiekis ir vertė.

Importas – prekių ir paslaugų įvežimas iš užsienio; per tam tikrą laikotarpį iš užsienio įvežtų prekių ir paslaugų kiekis bei vertė.

Klasteris – tai grupė panašių elementų ar reiškinių, esančių kartu ir turinčių panašias savybes, rodančias bendrą jų kilmę.

Klasteris – tai kurioje nors pramonės šakoje dirbanti geografiškai netoli esančių įmonių grupė, viena su kita susijusi tiek vertikaliais (gamintojas – pirkėjas), tiek ir horizontaliais (bendri tiekėjai, žinių ištekliai, mokslo tyrimai, technologijos) ryšiais.

Klasteris – tai grupė geografiškai arti viena kitos išsidėsčiusių verslo įmonių bei kitų susietų institucijų, veikiančių tam tikroje srityje ir naudojančių bendras technologijas.

Konkurencija – yra rinkos subjektų siekimas kiek galint geriau tenkinti ribotų gėrybių pasisavinimo kriterijus.

Konkurencija – antagonistinė ekonominė privačių prekių gamintojų kova dėl palankesnių ūkininkavimo sąlygų, siekiant kuo didesnio pelno.

Konkurencija – tai tokios sąlygos, kada rinkoje yra didelis skaičius nepriklausomų pirkėjų ir pardavėjų, kurie laisvai gali įeiti į rinką ir išeiti iš jos.

Konkurencija – yra rinkos subjektų bendravimo procesas, turintis įvairiausias pasireiškimo formas, ir priverčiantis rinkos sistemą gerai dirbti.

Konkurencinis pranašumas - ilgai trunkanti nauda, įgyvendinant kokią nors vertę kuriančią strategiją, kuri tuo pat metu nėra vykdoma jokio kito esamo ar potencialaus konkurento, kartu nesugebant nukopijuoti šios strategijos naudos.

Tiesioginės užsienio investicijos – tai sukauptos tiesioginės užsienio investicijos tam tikrą datą, kurios rodo realią laikotarpio pradžioje esančią tiesioginių investicijų būklę.

1. KONKURENCIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Konkurencijos ir konkurencinio pranašumo sąvoka

Rinkos ekonomika neatskiriamai susijusi su konkurencijos reiškiniu. Rinkos ir konkurencijos kategorijos tiek susiję, kad kartais būna net sutapatinamos. Pasak, mokslo logikos autoritetą K. R. Popper¹ galima būtų sakyti, konkurencija yra branduolys, o rinka – jį supantis apvalkalas.

Kaip ir bet kuri kita mokslinė kategorija, pretenduojanti atspindėti realaus gyvenimo procesus, konkurencijos sąvoka irgi turi turėti apibrėžimą. Ekonominėje literatūroje konkurencijos terminas traktuojamas gana nevienodai, kartais apsieinama be apibrėžimo, pasitenkinant konkurencijos sąlygų, veikimo pasekmių konstatavimu. Nevienoda konkurencijos reiškinio samprata turi didelę įtaką tiek ekonomikos teorijos tolesniam tobulinimui, tiek valstybių ir įmonių priimamiems ekonominiams sprendimams. Jei bus vienokie, jei tarsime, kad konkurencija yra objektyvus reiškiny, kurio negali paveikti rinkos subjektai, ir kitokie, jei pripažinsime, kad konkurenciją galima riboti, reguliuoti arba iš viso jos atsisakyti. Apie tai liudija debatai tarp Lietuvos valdžios institucijų ir verslo įmonių dėl produktų gamybos bei realizavimo pasidalijimo, valstybės vykdomos politikos užsienio konkurentų atžvilgiu, akcizų, muitų tarifų, kvotų nustatymo ir kitų ekonominės politikos priemonių, saugančių laisvą konkurenciją. Net ir Lietuvos Respublikos teisiniuose aktuose ne visada pilnai ir išsamiai atspindimas konkurencijos reiškiny.

Žodis „konkurencija“ yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „concurrenta“, kuris reiškia tam tikrą kovą, susidūrimą, varžybas, lenktyniavimą. Ekonomikos istorikas M. Blaug (1985)², nagrinėdamas A. Smith „Tautų turta“, pastebėjo, kad šiame veikle konkurencijos sąvoka specialiai nagrinėjama, tačiau pirkėjų ir pardavėjų tarpusavio kova, lenktyniavimas rinkoje, jame atsispindi. A. Smith pažymėjo, kad pasiūlos sumažėjimas rinkoje iššaukia kovą tarp pirkėjų ir – to pasekmė – kainų didėjimas. Pasiūlos perteklius veda š kainų sumažėjimą. Šios varžybos panaikina atskiro rinkos dalyvio valdžią kainai, ie kuo didesnis rinkos subjektų skaičius, tuo sunkiau susitarti dėl kainų lygio. „Tautų turto“ pirmos knygos septintajame skyriuje jau kalbama apie konkurencijos sąlygas: rinkos subjektų skaičių, informacijos apie prekių kiekį ir kainų lygį reikšmę, išteklių mobilumą. M. Blaug (1985) nuomone, A. Smith teorijoje trūksta tik prekių homogeniškumo sąlygos ir klasikinė konkurencijos teorija pilnai atitiktų šiuolaikinę jos sampratą.

¹ K. R. Popper. Realism and Aim of science. London, 1983.

² M. Blaug. Economic Theory in Retrospect Cambridge University Press, 1985

Taigi, klasikinė politinė ekonomija konkurencijos reiškinių siejo su garbinga be išankstinio slapto susitarimo kova tarp pardavėjų (arba pirkėjų) dėl palankesnių prekių pardavimo (pirkimo) sąlygų. Konkurencijos pagrindinis mechanizmas – kainų kitimas, nepriklausantis nuo atskirai paimto rinkos dalyvio valios ir norų. Šitoks konkurencijos sąvokos traktavimas ekonomikos teorijoje gavo rinkos subjektų elgsenos pavadinimą.

Konkurencijos, kaip rinkos subjektų elgsenos koncepcija, toliau buvo tobulinama neoklasikinėje ekonomikos teorijoje. Tačiau, neoklasikinis konkurencijos sąvokos variantas jau siejamas ne su rinkos subjektų varžybomis dėl prekių pirkimo pardavimo geresnių sąlygų, o su kova dėl ribotų ekonominių gėrybių. Toks ekonominės minties posūkis susiformavo atsiradus naudingumo teorijai, besiremiančiai vartotojo elgsenos modeliu bei ribų teorija. Naujo požiūrio logikos prasme dauguma ekonominių gėrybių – ribotos, nes jų kiekis yra mažesnis, lyginant su visuomenės poreikiais. Gėrybių savininkai turi galimybę skirstyti jas „atsižvelgdami į savo naudą. Jie kelia sąlygas ir kriterijus, kurie atsispindi rinkoje. Joje susidariusi ekonominių gėrybių paklausa ir pasiūla, kainų lygis ir kitos sąlygos, suformuoja rinkos subjektų sprendimus, jų elgseną konkurencinėje kovoje, kurioje laimima geriausiai tenkinant ribotų gėrybių gavimo kriterijus. Iš to, kas pasakyta, galima pateikti tokį neoklasikinės ekonomikos teorijos apibrėžimą: konkurencija yra rinkos subjektų siekimas kiek galint geriau tenkinti ribotų gėrybių pasisavinimo kriterijus.

Rinkos subjektų elgsenos konkurencijos teorijai priskirtina ir marksistinė pažiūra. Marksizmas konkurencijos sąvoką traktuoja taip: konkurencija – antagonistinė ekonominė privačių prekių gamintojų kova dėl palankesnių ūkininkavimo sąlygų, siekiant kuo didesnio pelno. Kartu su rinkos subjektų elgsenos konkurencijos koncepcija XIX a. atsirado ir XX a. labai paplito taip vadinama struktūrinė konkurencijos teorija. Jos ištakos susiję su tokių žymiausių ekonomikos mokslo atstovų, kaip Harvard universiteto ekonomisto E. Chamberlin, A. Kurn, nepaprasto talento Cambridge universiteto ekonomistės J. Robinson, ir kitų darbais, kuriuose suformuluota šiuolaikinė keturių rinkos tipų – tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos teorijos. Ši ekonomikos teorijos srovė tokia stipri, kad dabartiniuose vadovėliuose konkurencijos sąvoka suprantama tik struktūriniu prasme („competition“). Jei konkurencijoje akcentuojama rinkos subjektų elgsena, tada naudojama varžybų, kovos („rivalry“) sąvoka. Struktūrinėje konkurencijos sąvokoje akcentuojama ne rinkos subjektų kovos aplinkybės, o tos kovos sąlygos, lemiančios rinkos struktūrą ir veikiančios rinkos subjektus. Pavyzdžiui, K. R. McConnell ir S. L. Brue (1990)³ konkurenciją apibrėžia taip: konkurencija („competition“) – tai

³ R. McConnell, L. Brue. Economics. Principles, Problems, and Policies. 1990.

tokios sąlygos, kada rinkoje yra didelis skaičius nepriklausomų pirkėjų ir pardavėjų, kurie laisvai gali įeiti į rinką ir išeiti iš jos.

Kartu su minėtomis koncepcijomis yra taip vadinama funkcinė konkurencijos samprata. Pagal ją nurodomas vaidmuo, kurį konkurencija atlieka ekonomikoje. Žinomas ekonomikos teorijos istorikas ir ekonominio vystimosi kūrėjas J. A. Schumpeter (Hedthe)⁴ konkurenciją apibrėžią kaip naujo ir seno kovą. Rinko mokslo ir technologijų naujoves priima gana rezervuotai, tačiau, jei jas pavyksta įdiegti, konkurencijos mechanizmas senosios gamybos sąlygos ir rezultatus išstumia iš rinkos. F. Hajek, daug rašęs ekonomikos ciklo, kapitalo, socializmo teorijos klausimais ir labiausiai žinomas kaip neoastrų mokyklos liberalizmo teorijos kūrėjas, konkurenciją vadina atradimo procedūra. Jo manymu, viskas, kas paslėpta rinkoje, atsiskleidžia tik konkurencijos dėka. Tačiau, liberalizmo teorija neduoda jokio aiškesnio konkurencijos sąvokos apibrėžimo, apsiribodama tik bendrais samprotavimais.

Tokiu būdu, nepilna konkurencijos sąvokos analizė leidžia daryti išvadą, kad vieningo ir visuotinai priimto konkurencijos apibrėžimo nėra.

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje labiausiai išsugalėjęs struktūrinis konkurencijos sąvokos traktavimas. Tačiau, struktūrinė konkurencijos koncepcija keli abejones, nes realioje rinkoje nėra nei tobulosios konkurencijos, nei grynosios monopolijos. Tai aktyviai įrodinėjo minėtasis ekonomistas E. Chamberlin. Struktūrinė konkurencijos koncepcija – tai tik teoriniai modeliai, kurių pagalba analizuojama reali rinka. Šiandien, vis labiau pripažįstama, kad struktūrinis konkurencijos modelis yra pernelyg abstraktus ir neatspindi daugybės realių rinkų. Be to, šiuolaikinėje ekonomikoje kainų veiksnys nebėra pagrindinis ir lemiamas konkurencijos mechanizmo elementas.

Dabartinėje pasaulio ekonomikoje vyksta internacionalizacijos procesai. Konkuruojančios įmonės parduoda savo produkciją, ieško išteklių viso pasaulio rinkose. Neretai įmonės savo produkciją gmina keliose ar net keliolikoje pasaulio šalių. Įmonės sudaro daugiau mažiau pastovias ar laikinas sąjungas su konkurentais. Integruotoje teritorijoje kapitalo ir darbo jėgos judėjimas žymiai supaprastėja, palyginus su neinančiomis į integraciją šalimis. Nors, kita vertus, teritorinėse integracijose atsiranda ir nemaži barjerai. Čia derinamos gamybos, komercijos, atsiskaitymų, finansų ir kitos sąlygos, reguliuojamos prekių pasikeitimo kvotos. Integracijos procesai reikalauja, kad integruotose įvairių šalių nacionalinėse įmonėse analogiška prekė turi atitikti uos pačius reikalavimus pagal visus rodiklius. Visa tai neišvengiamai veikia konkurencijos procesą, kuriame

⁴ U. Hedthe. Bericht des Manchester Guardian uber Joseph Alois Schumpeters Vortrag. <http://www.schumpeter.info/Edition-stable.htm>, prisijungimo laikas: 2007-10-31

formuojasi naujas reiškinys – ekonominis suderinamumas, ir negailestingą konkurencinę kovą keičia vis labiau įsigalintis bendradarbiavimas.

Taigi, dėl tokių priežasčių būtinas naujas požiūris, traktuojant konkurencijos sąvoką. Atsiranda nauja konkurencijos samprata, pagal kurią šis reiškinys vertinamas ne kaip kova, siekiant sunaikinti varžovą, o kaip bendradarbiavimas, besiremiantis varžybomis ir lenktyniavimu. Konkurencija priverčia įmones tobulinti gamybinius procesus ir diegti naujoves, gerinti priekių ir paslaugų kokybę. Nors įmonė ne visada gali primauti ilgame laikotarpyje, tačiau, aktyvus varžovų spaudimas skatina inovacijas, nes yra baimė atsilikti iš vienos pusės ir noras išsiveržti į priekį – iš kitos. Pasak W. Shepherd⁵, konkurencija yra rinkos subjektų bendravimo procesas, turintis įvairiausias pasireiškimo formas, ir priverčiantis rinkos sistemą gerai dirbti.

Taigi, konkurencingumas suprantamas labai įvairiai: įmonės jį sieja susugebėjimu efektyviai konkuruoti ne vien vietinėse, bet ir pasaulinėse rinkose, valdininkai – su teigiamu šalies prekybos balansu, ekonomistai – žemais kaštais ir pan. Vieni autoriai konkurencinį pranašumą sieja su tokiais makroekonomikos veiksniais kaip nacionalinės valiutos stabilumas, palūkanų normos, biudžeto deficitas, kiti – su pigia ir kvalifikuota darbo jėga, valstybės vykdoma politika, gamtiniais ištekliais ar vadybiniais sugebėjimais (M. E. Porter, 1990⁶). Tačiau, tik šių elementų suma ir visapusiškas požiūris į konkurenciją gali atskleisti tikrąsias konkurencinio pranašumo ar konkurencingumo prielaidas.

Konkurencinio pranašumo teorinis traktavimas. Ankstyvuosiuose literatūros šaltiniuose nemažai žymių tyrinėtojų, kurie analizavo konkurencijos kilmę bei sampratą, keičiantis laikotarpiams, aplinkybėms, pasitarnavo ir konkurencinio pranašumo sampratos atsiradimui ir jos analizei. Analizuojant konkurencinį pranašumą literatūros šaltiniuose, pats konkurencijos dalykas pateikiamas kaip konkurencinio pranašumo bendro vaizdinio vystimosi pirmtakas. Pavyzdžiui, Alderson (1937)⁷ užsiminė apie pagrindinę konkurencinio pranašumo doktriną, kad konkurencinis prisitaikymas fundamentaliu aspektu yra tiekėjų specializavimas, sprendžiant vartotojų paklausos pokyčius ir prisitaikymą prie jų. Vėliau, Alderson (1937) buvo vienas iš pirmųjų kuris pripažino, jog įmonės/ šalys turėtų siekti įgyti unikalių charakteristikų, vietoj to, kad vartotojų akyse stengtųsi išsiskirti tarp kitų rinkos konkurentų. Jis konstatavo, kad diferencinis privalumas gali būti pasiektas mažinant kainas, taikant išieškotas reklamos priemones, ir/ arba tobulinant patį produktą ar paslaugą

⁵ W. Shepherd. The Economics of Industrial Organization. 1985.

⁶ M. Porter. The Competitive advantage of Nations. The free Press, A. Division of Macmillan. 1990.

⁷ W. Alderson. A Marketing View of Competition. Journal of Marketing 1 (January): 189-190. 1937.

kokybę bei investuojant į inovacijų diegimą. Vėlesniais dešimtmečiais, tokie autoriai, kaip Hamel ir Prahalad (1989)⁸ analizavo įmonių poreikį skatinti pačias ieškoti konkurencinių pranašumų, kurie leistų joms pirmauti kitų rinkos konkurentų tarpe.

Andersono įsitikinimu, tam, kad rinkos dalyviai ieškotų būdų išskirti save iš konkurentų – būtina „numatyti į priekį“. Dar po kelerių dešimtmečių, tokie autoriai kaip Hall (1980)⁹ ir Henderson (1983)¹⁰ vieningai tvirtino, kad yra itin svarbu įmonėms/ šalis valdyti savo unikalius privalumus tarp konkurentų, jei tai yra galimybė išlikti rinkoje bei tęsti sėkmingą gyvavimą joje. Būtent tokie autorių argumentai formavo pagrindą konkurencinio pranašumo siekimui. Be to, jų nuomone, būtent įmonės/ šalies išteklių turi būti vertingi. Išteklių vertingumas suprantamas kaip jų galimybės ir gebėjimas garantuoti įmonei/ šaliai išskirtinumą, kuris tiesiogiai lemia jos konkurencinį pranašumą. Išteklių turi būti sunkiai arba brangiai imituojami. Jeigu konkurentai turi galimybę įsigyti tuos pačius išteklius, juos imituoti arba pasinaudoti jų pakaitalais, įmonė/ šalis greitai praranda įgytą konkurencinį pranašumą. Išteklių išskirtinumas turi būti ilgalaikis, nes per trumpą laiką įmonė/ šalis gali nespėti juo pasinaudoti. Norėdama išlaikyti išteklių išskirtinumą, įmonė/ šalis turi nuolat investuoti į išteklių kūrimą, išlaikymą ir atnaujinimą. Išteklių turi priklausyti įmonei. Tai susiję su žmoniškaisiais ištekliais. Kuo patikimiau įmonė kontroliuoja savo išteklius, tuo mažesnė tikimybė, kad konkurentai sugebės perimti ir pasinaudoti jos ištekliais

Dabartinis konkurencinio pranašumo terminas atsirado 1985 metais, kada Porter analizavo pagrindines konkurencinės strategijos rūšis, kurias įmonės/ šalys gali valdyti (žemų kainų ir diferenciacijos) tam, kad pasiektų ilgalaikį konkurencinį pranašumą. Įdomu tai, kad pats Porter nepristatė jokio formalaus sąvokos apibrėžimo savo analizėje. Pavyzdžiui, Wensley (1988) pripažino, kad praktikoje ar marketingo strategijos literatūroje neegzistuoja viena nusistovėjusi konkurencinio pranašumo reikšmė. Taigi, ko gero, arčiausiai oficialaus sąvokos apibrėžimo buvo Barney (1991)¹¹, kuris teigė, kad „firma/ šalis ilgalaikį/ nepertraukiamą konkurencinį pranašumą įgyja tada, kai įgyvendina vertę kuriančią strategiją, kuri tuo metu nėra vykdoma jokio kito potencialaus konkurento ir kada tos kitos įmonės/ šalys negali nukopijuoti šios strategijos privilegijų“.

⁸ Hamel, Gary and C.K. Prahalad. Strategic Intent. Harvard Business Review 67 (May-June): 63-76. 1989.

⁹ Hall, K. William. Survival Strategies in a Hostile Environment. Harvard Business Review 58 (September-October): 75-85. 1980.

¹⁰ B. Henderson. The Anatomy of Competition. Journal of Marketing 47 (Spring): 7-11. 1983.

¹¹ J. Barney. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management 17 (1): 99-120. 1991.

Nors ir trūko formalaus konkurencinio pranašumo apibrėžimo, Coyne (1986)¹² analizuojant šią sąvoką prisidėjo teigdamas, kad būtent vartotojai turi suvokti skirtumą tarp produkto, kurį siūlo vieną kompanija ir produktų, kuriuos siūlo konkurentai. Šis skirtumas turi būti tarp kai kurių produkto šaltinių prieinamumo, kurį viena įmonė gali pasiūlyti, o kita – negali. Be to, šis išskirtinumas turi būti produkto/ pristatymo išskirtinis požymis, kuris būtų esminis teigiamas pirkimo kriterijus rinkai. Svarbu tai, kad jei gebėjimas nuspėti konkurentų veiksmus laikui bėgant, įmonės ištekliais užpildyti spragas gali padėti išlikti rinkoje, tik tuomet gali būti kuriamas konkurencinis pranašumas. Šis pranašumas gali būti sustiprinamas tik tuo atveju, jei konkurentai arba negali, arba nesiims veiksmų šioms spragoms izoliuoti (Coyne 1986).

Webster žodyne, terminas „pirmenybė“ apibūdinamas kaip pozicijos ar sąlygos pranašumas arba nauda, kuri atsiranda iš konkretaus poelgio eigos. Žodis „konkurencinis“ šiame žodyne apibūdinamas, kaip konkurencijos pagrindas. Toks žodžio „konkurencinis“ aiškinimas rodo, kad įmonės galima vertinti tik iš išorės perspektyvos. Tuomet, konkurencija yra pagrįsta lenktyniavimu tarp dviejų ar daugiau rinkos/ šalių dalyvių; o dėmesys į konkurencinį pranašumą turėtų būti nukreiptas į tai, kaip ilgai įmonė savo konkurentus gali užlaikyti „įlankoje“. Vis dėlto, šis išorės akcentas – tai akcentas į konkurentus, kuris leidžia įmonei atpažinti, išskirti arba sukurti unikalius resursus. Šis unikalumas būtent ir yra, kas sukuria konkurencinį pranašumą tarp kitų rinkos dalyvių.

Taigi, kitas siūlomas oficialus sąvokos apibrėžimas yra: „konkurencinis pranašumas yra ilgai trunkanti nauda, įgyvendinant kokią nors vertę kuriančią strategiją, kuri tuo pat metu nėra vykdoma jokio kito esamo ar potencialaus konkurento, kartu nesugebant nukopijuoti šios strategijos naudos“.

Kiti autoriai, tokie kaip Bharadwaj, Varadarajan, Fahy (1993)¹³ bei Day ir Nedungadi (1994)¹⁴ akcentavo, kad siekiant įgyti ilgalaikį konkurencinį pranašumą būtina atlikti vartotojų ir konkurentų analizę bei nepatenkintų vartotojų poreikių paiešką. Išanalizavus juos bei silpnąsias konkurentų puses, galima įgyti ilgalaikį konkurencinį pranašumą, geriau panaudojant įmonės išteklius ir kompetencijas. Be to, šiems autoriams pritarė ir Aaker (2001), kuris tvirtino, jog konkurentų pažinimas yra svarbus ilgalaikio konkurencinio pranašumo įgijimo šaltinis.

Baker (2004) analizuodamas konkurencinį pranašumą, aptaria šiuos būtinus veiksmus – tai intuicija, kultūra, struktūra, vizija, vertybės, lyderystė, darbuotojai, žinių valdymas, planavimas,

¹² Coyne, P. Kevin. Sustainable Competitive Advantage: What It Is, What It Isn't. *Business Horizons* 29 (January-February): 54-61. 1986.

¹³ G. S. Bharadwaj, P. Rajan Varadarajan, J. Fahy. Sustainable Competitive Advantage in Service Industries: A Conceptual Model and Research Propositions. // *Journal of Marketing* 57 (October): 83-99. 1993.

¹⁴ Day, S. George. Continuous Learning about Markets. // *California Management Review* (Summer): 9-31. 1994

vertinimas taip pat gali būti priskiriami prie užtikrinančių išteklių, gebėjimų, konkurencinių pranašumų šaltinių.

1.2 Tarptautinis konkurencingumas

Tobulėjant mokslui bei technologijoms, gilėja ir vystosi darbo pasidalijimas bei bendradarbiavimas tiek nacionaliniame, tiek ir tarptautiniame lygyje. Paskutiniame XX amžiaus dešimtmetyje labai paspartėjo tarptautinės ekonomikos internacionalizavimas. Kuriasi naujos ir plečiasi jau egzistuojančios bei veikiančios pasaulio ekonominės sąjungos, sparčiai vystosi apimančios atskirus kontinentus arba valstybių grupes regioninės integracijos, didėja skaičius ir mastai tarptautinių įmonių, veikiančių keliose ar keliolikoje valstybių. Greta multinacionalinių įmonių, į rinką vis aktyviau įsitraukia vidutinės ir smulkios įmonės. Šiandieninę konkurencijos svarbą, manau, lemia dalyvių prekybos operacijose skaičiaus augimas. Konkurencijos plėtra greitina jai būdingus veiksnius – daugėja prekių, naujų technologijų, vyksta naujų prekybos rinkų paieška. Taip gimsta visai kitoks konkurencijos lygmuo ir konkurencinės aplinkos vertinimo poreikis, kadangi:

- keičiasi konkurencijos samprata, atsiranda nauji jos bruožai;
- keičiasi konkurentai, jų struktūra;
- keičiasi konkurencijos būdai: modifikuojasi senieji, atsiranda nauji.

Kiekvienos šalies socialiniam ir ekonominiam gyvenimui didelę reikšmę turi tarptautinė konkurencija. Nuo jos tiesiogiai priklauso įmonių, eksportuojančių prekes į užsienį, veiklos rezultatai, valstybės tarptautinės prekybos būklė, o per ją ir bendrojo vidaus produkto apimtys, ekonomikos plėtros galimybės, gyventojų gerovės kilimas. Ruošiant ir įgyvendinant valstybės ekonominės politikos strategiją ir taktiką, būtina įvertinti tarptautinės konkurencijos įtaką ekonominiam ir socialiniam vystimuisi.

Konkurencinio pranašumo sąvoka suprantama labai įvairiai: įmonės ją sieja su sugebėjimu efektyviai konkuruoti ne tik vietinėse, bet taip pat ir pasaulinėse rinkose, valdininkai – su teigiamu šalies prekybos balansu, ekonomistai – žemais kaštais ir pan. Ekonominėje literatūroje vieni autoriai konkurencinį pranašumą sieja su tokiais makroekonomikos veiksniais kaip nacionalinės valiutos stabilumas, palūkanų normos, biudžeto deficitas, kiti – su pigia ir kvalifikuota darbo jėga, valstybės vykdoma politika, gamtiniais ištekliais ar vadybiniais sugebėjimais (Ch.Kindleberger, P.Lindert (1978), P.Krugman, M.Obstfeld (1994), M.E.Porter, 1990)¹⁵. Remiantis tokiais argumentais galima spręsti, kuri šalis konkurencinga, o kuri – ne. Tačiau tik šių elementų suma ir visapusiškas požiūris į

¹⁵ P. Krugman, M. Obstfeld. International Economics (3-rd ed.). New York: Harper Vollins Colledge Publ. (1994).

konkurenciją gali atskleisti tikrasis konkurencinio pranašumo ar konkurencingumo prielaidas. Tačiau tarptautinė konkurencija veikia ne tik makroekonominius, bet ir mikroekonominius reiškinius.

Konkurencija tarptautiniu mastu yra daugialypė ekonominė kategorija, kuri atspindi nevienodus ekonominius lygius, kurie sudaro vieningą ekonomikos visumą. Pagal hierarchiją galima būtų išskirti:

- prekės,
- įmonės,
- šakos,
- šalies tarptautinį konkurencingumą.

Visi nurodyti lygmenys yra tik sąlyginai savarankiški, nes be konkurencingos prekės – neegzistuos nei konkurencinga įmonė, nei šaka, nei šalis (I.Maksvytienė, J.Urbonas, 2003)¹⁶.

Sudėtingoje ir nuolat besikeičiančioje verslo aplinkoje keičiasi ir įmonių konkurencingumo įgijimo ir išlaikymo būdai. Analizuojant konkurencinio pranašumo įgijimo būdus, pabrėžiami skirtingi veiksniai. Moderniosios teorijos padarė ypač didelę įtaką įmonės strategijos teoriniams tyrimams.

Tarptautinė konkurencija dažnai apibūdinama, kaip šalies galimybės tarptautinėje prekyboje sėkmingai varžytis su kitomis šalimis. Dauguma šalių stengiasi padidinti savo pasaulinio eksporto dalį ir apriboti importo skverbimąsi į šalies ekonomiką.

Iki šiol didelė dalis šiuolaikinių teorijų, kurios aiškina tarptautinį konkurencingumą nėra visiškai išbaigtos, todėl jos nepakankamai atskleidžia konkurencingumo priežastis.

Žymusis autorius – M. Porteris (1990) suformulavo nacionalinės ekonomikos konkurencingumo stadijų teoriją. Jis teigė, jog konkrečios šalies ekonominio augimo eigą ir jos lygius galima pavaizduoti kaip tam tikrą stadijų eilę. Tarpusavyje stadijos skiriasi tam tikrais atitinkamo konkurencingumo lygio pasiekimo šaltiniais, tose stadijose funkcionuojančiomis atitinkamo lygio šakomis ar tarpusavyje susijusiomis šakų grupėmis, gaminančiomis diferencijuotą produktą, sėkmingai konkuruojantį užsienio rinkose. Šiuos, tarptautinį konkurencingumą užtikrinančius darinius, M. Porteris pavadino klasteriais.

Tačiau, M. Porteris kartu nurodo, kad šiandien vis labiau svarbūs tampa moksliniai tyrimai, technikos ir rinkos žinios, kaupiamos valstybės duomenų bazėse, universitetuose ir pan., o taip pat ir

¹⁶ I. Maksvytienė, J. Urbonas. Tarptautinio ekonominio konkurencingumo formavimosi bruožai ir stadijos. //Inžinerinė ekonomika. Nr. 4(35). – Kaunas: Technologija, - P. 20-26. 2003.

darbo jėgos kvalifikacijos kėlimas. M. Porteris pažymi, kad konkurencinį pranašumą įgyja tik tos valstybės, kurių gamintojai suvokia vartotojų poreikius ir į juos atsižvelgia, gamindami produktus. Tam, kad tuos poreikius atpažinti ir įvertinti, būtinas nuolatinis ryšis tarp vartotojo ir įmonės personalo. Tai tampa gerokai sudėtingiau, kai reikia atsižvelgti tiek į vietinių, tiek ir į užsienio vartotojų poreikius. Būtent dėl šių priežasčių, labai svarbu kad įmonės pradėtų pirmiau konkuruoti vidaus rinkoje ir palaipsniui pradėti įgyti tarptautinį konkurencingumą.

1.3 Konkurenciją formuojantys veiksniai ir jėgos

Amerikiečių mokslininko M. E. Porter (1990)¹⁷, taip pat F. Bradley (1995)¹⁸ ir daugelio kitų šiuolaikinės konkurencijos teoretikų ir praktikų nuomone, didžiausią įtaką konkurencijos pobūdžio kitimui daro inovacijos (nauji požiūriai į marketingą, naujos paskirstymo formos, naujos technologijos, nauji ar pasikeitę pirkėjų poreikiai, pasikeitę kaštai ir pan.) ir verslo globalizavimas.

M. E. Porter (1990) sukūrė naują šiuolaikinės konkurencijos modelį, pagal kurį lemiamos konkurencingumo sąlygos susiformuoja gamybos šakoje ir jos pokyčiuose. Gamybos šaka suprantama, kaip homogeniškų prekių ir jų pakaitų visuma. Konkurencijos esmę išreiškia 5 (penkios) jėgos:

1. Naujų konkurentų pasirodymo grėsmė;
2. Prekių arba paslaugų pakaitų pasirodymo grėsmė;
3. Išteklių tiekėjų sugebėjimas derėtis;
4. Gatavų prekių vartotojų sugebėjimas derėtis;
5. Šakoje jau esančių tarpusavyje besivaržančių įmonių konkuravimas.

Schematiškai ši konkurenciją išreiškiančių jėgų priklausomybė pavaizduota 1 paveiksle. Kiekvienos jėgos reikšmė įvairiose šakose yra nevienoda ir jų visuma apsprendžia šakos pelningumą. Tose šakose, kuriose šios jėgos pasiskirsto palankiai, konkurentai gali gauti didelius pelnus, o ten, kur jų poveikis nepalankus – tik atskiros įmonės ilgesnį laiką užsitikrina didesnę pelningumą. Šių konkurencijos jėgų reikšmingumą apsprendžia šakos struktūra, t.y. pagrindinės ekonominės, techninės, socialinės ir kitos sąlygos. Kiekviena šaka yra unikali ir turi tik jai būdingą struktūrą, kuri yra sąlyginai pastovi, tačiau įmonės, kurdamos ir įgyvendindamos savo strategijas, vis tik gali keisti visas penkias konkurencijos jėgas į vieną ar kitą pusę.

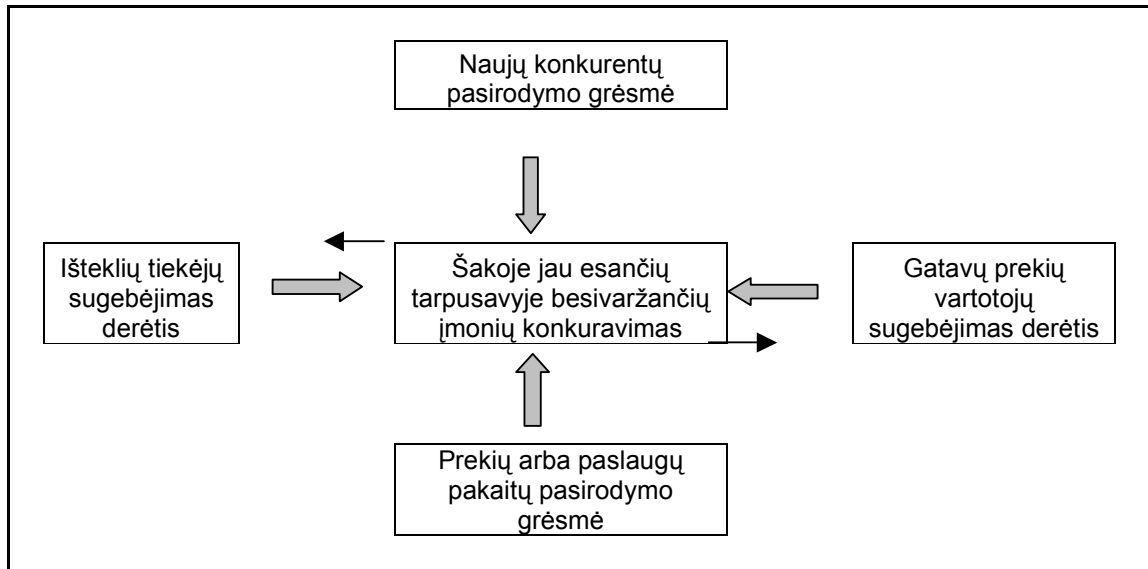
Tokiu būdu minėtos jėgos apsprendžia konkurenciją situaciją šakoje ir veikia:

- į kainas, kurias šakos įmonės gali nustatyti savo produkcijai;

¹⁷ M. Porter. The Competitive advantage of Nations. The free Press, A. Division of Macmillan. 1990.

¹⁸ F. Bradley. International marketing strategy. 1995.

- į gamybos išlaidas, kurios susiformuoja įmonėse;
- į kapitalinius įdėjimus, būtinus išlaikyti konkurencingumui.

1 paveikslas. Konkurenciją formuojančios jėgos (Sudaryta autorės, remiantis M. E. Porter)

Taigi, jos apsprendžia šakos vidutinį pelningumą, į kurią turi atsižvelgti kiekviena tos šakos įmonė. Naujų konkurentų pasirodymo grėsmė mažina bendrą potencialų šakos pelną, nes papildomų gamybinių pajėgumų atsiradimas šakoje didins pasiūlą ir mažins kainą. Be to, šakos senosioms įmonėms tektų atiduoti dalį rinkos naujosioms. Prekių pakaitų atsiradimas taip pat veiktų kainų mažinimo linkme, šakos įmonėms atsirastų produkcijos realizavimo sunkumai, tektų mažinti gamybos apimtį. Jeigu šakoje susiformuoja stambūs išteklių pardavėjai arba gatavos produkcijos supirkėjai, jie, naudodami monopolinę padėtį, gali sudaryti šakos įmonėms nepalankias tiekimo ir paslaugų pardavimo sandorių sąlygas, kas tuo pačiu sumažintų įmonių pelningumą. Visa tai paaštrintų konkurenciją šakoje ir įmonėms tektų daryti papildomas išlaidų papildomas išlaidas rinkos tyrimui, reklamai, didinti kapitalinius įdėjimus gamybinių pajėgumų atnaujinimui ir moksliniams tyrimams.

Naujoji konkurencijos penkių jėgų koncepcija vis labiau įsigali ekonomikos teorijoje ir yra svarbus instrumentas praktinei konkurencijos analizei konkrečiose rinkose. Šiuo metu vis populiariesni tampa šalies ūkio sektoriaus ar įmonių konkurencingumo tyrimai, remiantis šio mokslininko sukurta metodologija.

Konkurencija gali būti išreikšta skirtingais lygiais, tarp kurių egzistuoja glaudus ryšys. Ji gali būti išreiškiamas:

- per prekės konkurencingumą, t.y. prekės pranašumą, lyginant su kitomis prekėmis esant didelei konkuruojančių prekių – analogų pasiūlos sąlygomis;
- įmonės konkurencingumą; ūkio šakos konkurencingumą;
- šalies (valstybės) konkurencingumą, kuris apsprendžia valstybių tarptautinio konkurencinio pranašumo prielaidas, formuojančias aplinką, kurioje vietos įmonės konkuruoja padėdamos arba stabdydamos konkurencinio pranašumo kūrimąsi.

Siekiant, kad sektorius ar šalis būtų konkurencingi, pirmiausia, turi būti konkurencinga įmonė. Įmonė, turinti didesnę konkurencingumą keliančių veiksnių rinkinį ir aukštesnius tų veiksnių kokybinius parametrus, turi palankesnę situaciją tiek vietinėje, tiek tarptautinėje rinkose. Įmonės konkurencingumą lemia įvairūs veiksniai:

- Užimama rinkos padėtis;
- Ekonominiai ir techniniai rodikliai, nurodantys išlaidų struktūrą ir turimas technologijas;
- Organizaciniai sugebėjimai;
- Vadybos ir marketingo žinios;
- Ryšiai su valstybės institucijomis.

F. Bradley (1995) šiuos veiksnius susistemino ir išskyrė 6 (šešis) pagrindinius, lemiančius įmonės konkurencingumo prielaidas:

1. Marketingo pastangas;
2. Tyrimus ir vystymą,
3. Produkto kokybę;
4. Jo naujumą;
5. Jo prieinamumą;
6. Bei aptarnavimo ir kitų paslaugų kokybę.

Palankesnę veiksnių rinkinį dažniausiai įtakoja tiesioginis investavimas tiek vietinių, tiek užsienio įmonių. Įmonei konkuruojant tiek nacionaliniu, tiek pasauliniu mastu užsienio investicijos yra neišvengiamos.

M. E. Porter (1990) nuomone, tiriant šalies konkurencingumą, reikia išskirti skirtingus įmonių konkurencinius pranašumus skirtinguose sektoriuose, ir apibendrinti, kaip šalis įtakoja įmonę, siekiančią padidinti savo konkurencinius pranašumus tam tikroje ūkio šakoje. Tačiau, apie konkurencingumo vertinimo metodus kalbama sekančiuose skyriuose, kur aptariamas šalies ūkio,

atskiro jo sektoriaus ar įmonių konkurencingumo vertinimas, daugiausia skiriant tyrimo pradžioje suformuluotam tikslui, t.y. pramonės konkurencingumo įvertinimui.

1.4 Pramonės konkurencingumo vertinimo metodai

Šalies visos pramonės arba atskiro jos sektoriaus konkurencingumo įvertinimas.

Pramonės konkurencingumo vertinimas yra gana plačiai paplitęs tyrimų būdas visame pasaulyje. Kadangi pramonės produkcija sudaro didžiausią pasaulio eksporto dalį, manau, kad šio sektoriaus įvertinimas vis dar gali atspindėti viso šalies ūkio padėtį bei gyvenimo lygį.

Priklausomai nuo tyrimo siekiamų tikslų, konkurencingumo vertinimui naudojami skirtingi rodikliai. Kadangi šio tyrimo tikslas – nustatyti konkurencingus Baltijos šalių pramonės sektorius bei įvertinti jų plėtros perspektyvas, o taipogi identifikuoti pramonės konkurencingumą įtakojančius veiksnius, aš pasirinkau tradicinį, įvairiapusį pramonės konkurencingumo įvertinimą. Tokie tyrimai yra labai dažni, įvairialypiai, o naudojamų rodiklių skalė – labai plati. Tam, kad įvertinti pramonės konkurencingumą, yra skaičiuojami ir analizuojami šalies užsienio prekybos rodikliai, pramonės veiklos bei finansiniai rodikliai.

Užsienio prekybos rodikliai, kartu su pramonės veiklos bei finansiniais rodikliais, parodo realų nagrinėjamų šalių prekių konkurencingumo lygį. Šio baigiamojo magistrinio darbo tyrime analizuojamos pasirinktų šalių – Lietuvos, Latvijos bei Estijos eksporto ir importo apimtys, apskaičiuotos grynosios pajamos iš užsienio prekybos, eksporto vidutinis metinis prieaugis per tyrimo pradžioje pasirinktą analizei laikotarpį, analizuota Baltijos šalių eksporto dalies Europos Sąjungos šalių eksporte kitimo dinamika, atskleistas šalių santykinis pranašumas, kuris parodo eksporto specializaciją kitų šalių atžvilgiu.

Pramonės veiklos bei finansiniai rodikliai gali būti skirstomi į produktyvumo rodiklius, rinkos dalies, plėtros rodiklius, finansinius ir kokybinius rodiklius. Ypač svarbus darbo produktyvumo rodiklis, kadangi jis gali būti taikomas tiek įmonės, tiek viso šalies ūkio atskiro jos sektoriaus konkurencingumo įvertinimui. Kadangi aukštą darbo produktyvumą gali nulemti kapitalui imlios pramonės dominavimas, kartais papildomai skaičiuojamas kapitalo produktyvumo rodiklis.

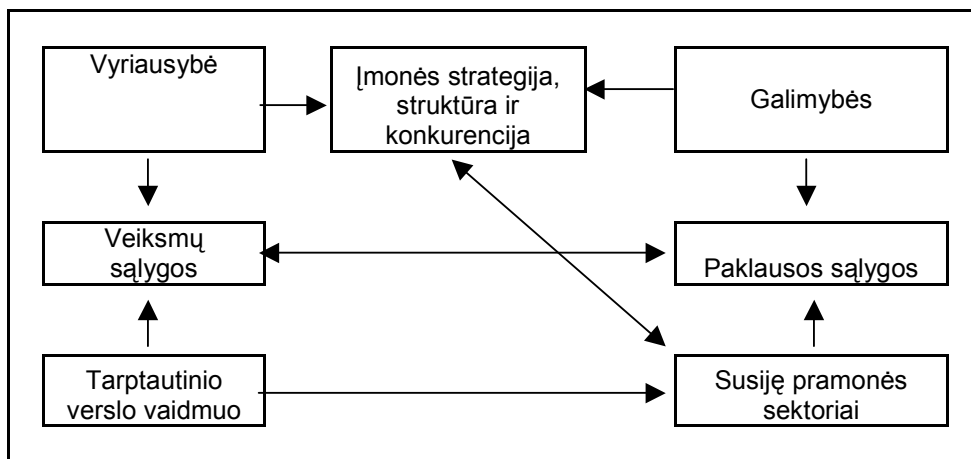
Pramonės pelningumą bei darbo apmokėjimo lygį gerai atspindi produktyvumas pagal pridėtinę vertę, tačiau dar prieš kelerius metus Lietuvos ūkio ministerijos pateiktame šalies pramonės konkurencingumo įvertinime, buvo padaryta išvada, jog šio rodiklio trūkumas yra sudėtingas jo apskaičiavimas, lyginant su produktyvumo rodikliu pagal produkcijos apimtį.

Finansiniai rodikliai plačiau taikomi, nagrinėjant įmonės, o ne atskiro šalies ūkio sektoriaus konkurencingumą. Sektoriaus lygyje aktualūs pelningumo bei sąnaudų pagal išlaidų straipsnius rodikliai.

Manydama, jog įmonių konkurencingumui įtakos turi ir aplinka, kurioje jos veikia, negaliu nepaminti plėtros rodiklių, kurie daugiau būdingi verslo aplinkos tyrimams, analizuojant konkurencingumą skatinančius veiksniai, svarbios vietos bei užsienio investicijų į atitinkamus pramonės sektorius apimtys bei jų augimo tempai, taipogi išlaidų mokslinio tyrimo ir plėtros darbams bei kitų nematerialinių išlaidų santykiniai dydžiai ir jų augimo tempai.

Svarbu įvertinti ir kokybinius rodiklius, tokius kaip aukštos kvalifikacijos darbuotojų santykinė dalis, aukštos technologijos produkcijos santykinė dalis ir pan. Šie rodikliai plačiau bus aptariami tyrimo projektinėje dalyje, kadangi šie rodikliai yra svarbūs šalies konkurencingumo didinimui.

Pramoninių grupių konkurencingumo vertinimo metodas. Šiuo metu itin paplitęs tyrimų būdas – pramoninių grupių (*anglų k. – „clusters“*) analizė, kurios metodiką sukūrė jau anksčiau šiame darbe minėtasis mokslininkas M. E. Porter (1990)¹⁹. Toliau mano darbe šis tyrimų būdas bus aptartas kaip vienas iš galimų būdų įvertinti šalies įmonių ar atskirų jos ūkio sektorių konkurencingumą.

2 paveikslas. „Deimanto“ konkurencingumo modelis (Sudaryta autorės, remiantis M. E. Porter)

Pramoninių grupių konkurencingumo vertinimo metodologinis pagrindas – M. E. Porter (1990) sukurtas „deimanto“ modelis (žr. 2 paveikslas), kuriame išskirti 4 (keturi) vidiniai veiksniai, veikiantys kiekvienas atskirai ir visi 4 (keturi) kaip vientisa sistema, ir išoriniai veiksniai, sąlygojantys pramoninių grupių konkurencingumą.

¹⁹ M. Porter. The Competitive advantage of Nations. The free Press, A. Division of Macmillan. 1990.

Keturi pagrindiniai veiksniai – tai įmonių veiklos strategija ir jų pajėgumas varžytis (1); pradinių išteklių panaudojimas (2); paklausa bei vartojimas (3); susijusi ir pagalbinė pramonė (4). Visi šie veiksniai susiję, jie veikia ir stiprina vienas kitą. Kartu jie sudaro aplinką, kurioje įmonės varžosi ir įgyja konkurencijos patirtį bei pranašumą varžovų atžvilgiu.

Gamybos ištekliai – tai būtinieji pradiniai ištekliai, be kurių neįmanoma varžytis jokiaje pramonės šakoje. Juos sudaro dirbama žemė, gamtos ištekliai, kapitalas, darbo jėga, žinių ištekliai ir infrastruktūra. Kai darbo jėga pigi, užtenka remtis vien gamybos ištekliais, kad šalis ar kuri nors pramonės šaka būtų konkurencinga tarptautinėse rinkose. Tačiau, šiandieninėje ekonomikoje svarbiau darosi ne pačių gamybos išteklių turėjimas, bet jų atnaujinimo ir sukūrimo greitis.

Kalbant apie gamybos išteklius, svarbu pažymėti, kad vis labiau reikšmingi tampa žinių ištekliai bei darbo jėgos kvalifikacija. Vykstant pasaulinės globalizacijos procesams, tokie veiksniai, kurie leido įgyti konkurencinį pranašumą praeityje, šiandien – vis labai praranda savo svorį. Žinių ištekliai – tai mokslo tyrimai, techninės ir rinkos žinios, kaupiamos universitetuose, mokslo tyrimo įstaigose, valstybės duomenų bazėse, mokslo ir verslo literatūroje. Žinių ekonomikos vystymas – vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos tikslų (Lisabonos strategija, 2000), kurio aktyviai įsipareigojusios siekti ir naujosios Europos Sąjungos narės, kurių gretose ir Baltijos šalys – Lietuva, Latvija bei Estija. Paminėsiu, jog Europa vis dar atsilieka žinių ekonomikos kūrime nuo pirmaujančiųjų, t.y. Japonijos bei Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV).

Kita „deimanto“ sudedamoji dalis – paklausa. Vietinė paklausa apibrėžia, kaip įmonės suvokia vartotojų poreikius ir į juos atsiliepia. Konkurencinį pranašumą įgyja tos valstybės, kurių įmonės aiškų vaizdą apie vartotojų poreikius gauna kuo anksčiau. Tam, kad būtų galima suvokti šiuos poreikius, reikia nuolatinio ryšio tarp vartotojų ir įmonių techninio bei vadovaujančio personalo. Visa tai labai sunku pasiekti dirbant su vietiniais vartotojais ir beveik neįmanoma dirbant su užsienio vartotojais. Būtent dėl tokios priežasties, stipri įmonių konkurencija vidaus rinkoje yra ypač svarbi, norint įgyti tarptautinį konkurencingumą. Vietinė paklausa dar svarbi yra ir tuo, kad ji reikalauja aukščiausios kokybės produkto iš vietinio gamintojo. Be tokio poreikio vietinėje rinkoje, daug sunkiau varžytis tarptautinėje rinkoje.

Susijusi ir papildanti pramonė – taip pat svarbi valstybės konkurencingumo tam tikroje pramonės srityje sąlyga. Žinoma, tiekėjų globalioje rinkoje – visada yra, tačiau vietinė pagalbinė ir susijusi pramonė yra ypač svarbi dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, tarptautinis konkurencingumas šioje pramonėje suteikia galimybę kitiems gamintojams turėti nebrangius, tačiau kokybiškus gaminius, kurių reiki jų tolesnei gamybai. Kita vertus, glaudūs ryšiai su vietos tiekėjais suteikia

galimybes greičiau atsižvelgti į įvairius pokyčius. Be to, keičiantis žiniomis, susidaro sąlygos inovacijoms ir patobulinimams (M. E. Porter 1990).

Įmonių struktūra, strategija ir jų konkurencingumas įvairiose šalyse gerokai skiriasi. Įmonių tikslai, strategijos, nugludintos varžantis vidaus rinkoje, tampa svarbios ir konkuruojant tarptautiniu lygiu. Nevienas iš galimų vadybos modelių nėra visuotinis, kadangi labai daug kas priklauso nuo vietos sąlygų bei vietinės konkurencijos. Kada įmonė yra konkurencinga tarptautiniu lygiu ir nekonkuruoja vidaus rinkoje, ji dažnai yra tos valstybės koku nors būdu proteguojama ir remiama. Tiriant šalies konkurencingumą, reikia išskirti skirtingus įmonių konkurencinius pranašumus skirtinguose sektoriuose ir apibendrinti, kaip šalis įtakoja įmonę, siekiančią padidinti savo konkurencinius pranašumus tam tikroje ūkio šakoje.

Tokių pramonės šakų, kuriose būtų visi keturi „deimanto“ veiksniai, susidarymas valstybėje dažnai yra atsitiktinis dalykas. Kita vertus, siekiant stiprinti valstybės konkurentinę galią ir eksporto galimybes, vyriausybės pačios gali prisidėti prie trūkstamų „deimanto“ dalių kūrimo. Tačiau, aš pati nemanau, kad klasterio sukūrimo faktas dar neišsprendžia šalies ūkio sektoriaus ar įmonių konkurencingumo problemų. Visgi, pramoninių grupių (*anglų k.* – „clusters“) plėtros schemos realybėje ne visada veikia arba neveikia taip, kaip to tikėtasi. Sėkmingai vienos šalies ūkio sektoriuje veikiantis klasteris dar neįrodo, kad toks klasteris gali taip pat sėkmingai veikti ir bet kurios kitos šalies ūkio sektoriuje. Būtent dėl to, vertinant šalies ūkio konkurencingumą bei teikiant projektinius pasiūlymus, pramoninių grupių analizės metodu, svarbu išskirti ir analizuoti atskiros šalies atskirus ūkio sektorius, kurie turi konkurencinių pranašumų kitų šalių atžvilgiu.

M. E. Porter (1990) pasiūlyta „deimanto“ modelį parėmė daugelis ekonomistų ir pastaruoju metu ėmė jų taikyti analizuodami įvairių šalių ekonomiką. Konkurencingumui įvertinti, įvairūs autoriai pateikia nemaža rodiklių. Konkurencinių pranašumų formavimo modelis sėkmingai taikomas daugelio užsienio šalių pramonės šakų ar įmonių konkurencinei analizei. Autorius akcentuoja įmonės struktūros, strategijos bei konkurencijos svarbą, veiksnių sąlygas, paklausos sąlygas bei svarbius ryšius tarp susijusių ir palaikančių pramonės šakų. Šiems veiksniams įvertinti reikalinga gerai parinkta kiekybinių ir kokybinių vertinimo rodiklių sistema, galinti kuo išsamiau apibūdinti įmonė strateginę ir finansinę padėtį, jos konkurencinį pajėgumą.

Taigi, apibendrinant, literatūroje pateiktą plačią rodiklių sistemą įmonių konkurencingumui įvertinti, galėčiau sugrupuoti į keletą grupių:

1. *Rinkos dalies rodikliai*: įmonės rinkos dalis, pardavimų augimo tempai vietinėje rinkoje, palyginus juos su visa rinka;

2. *Finansiniai rodikliai*: įmonės likvidumo ir finansinės rizikos koeficientai; apyvartumo bei pelningumo rodikliai; akcijų pelningumo ir jų rinkos vertės kitimo dinamika; sąnaudų dydis pagal atskirus straipsnius;

3. *Užsienio prekybos rodikliai*: eksporto ir importo apimtis, jų kitimo dinamika, užsienio rinkos dalis bei augimo tempai;

4. *Vystymo rodikliai*: investicijų apimtis, išlaidos mokslo tiriamiesiems ir eksperimentiniams darbams, išlaidos vadybinės bei inžinerinės kompetencijos tobulinimui, pritrauktų užsienio investicijų dalis;

5. *Rinkodaros rodikliai*: vartotojų elgsenos vertinimas, jų pokyčių tendencijos;

6. *Produktyvumo rodikliai*: darbo produktyvumas (pagal pagamintą produkciją), darbo produktyvumas (pagal pridėtinę vertę), darbo produktyvumo augimo tempai, produkcijos apimtys augimo tempai bei kapitalo produktyvumas.

Konkurencingumo matavimo kriterijumi taip pat siūloma laikyti konkurencingų pramonės šakų ar įmonių tiesiogines investicijas užsienyje. Remiantis šiuo metodu, Lietuvoje jau buvo atlikti konkurencingumo vertinimo tyrimai, tačiau šis metodas nėra pastarojo tyrimo pamatas, kadangi šiuo metodu gana sunku įvertinti dar visai neseniai rinkos ekonomikos šalimis tapusių valstybių konkurencingumą, kuriose klasterio sąvoka skamba gana naujai. Antra, nė viena Lietuvos ūkio šaka neatitinka geografinio sutelktumo reikalavimų. Pramonės atnaujinimas remiasi atvežtinėmis technologijomis, vietos žinios šiam uždaviniui spręsti panaudojamos labai menkai. Nė vienoje ūkio šakoje iš esmės nėra gamybos priemonių kūrimo pramonės, menki ryšiai su kitomis susijusiomis ar papildančiomis pramonės šakomis. Kai būna silpna vidaus konkurencija, neplėtojamoms inovacijoms, silpni pramonės ir mokslo ryšiai, vartotojai nėra reiklūs.

Aukštų technologijų ir mokslui imlių pramonės sektorių konkurencingumo vertinimas.

Tyrimai, kurie atliekami remiantis aukštų technologijų ir mokslui imlių pramonės sektorių konkurencingumo vertinimo metodu, jų tikslai yra įvertinti ne visos pramonės, o tik mokslui imlių, aukštų ir vidutiniškai aukštų technologijų, sudėtingus produktus gaminančių sektorių konkurencingumo lygį tarptautinėse rinkose. Tokios tendencijos priežastis yra įsigalinti nuostata, jog įmonių galimybės konkuruoti tarptautinėse rinkose vis labiau priklauso nuo įmonių personalo gebėjimo panaudoti bei plėtoti turimas žinias, kvalifikaciją ir kūrybiškumą, kadangi vyksta intensyvus perėjimas į žinių pagrindu plėtojamą ekonomiką (*anglų k.* – „*knowledge driven economy*“). Ekspertai akcentuoja, jog šalims, pasiekus net aukštą konkurencingumo lygį žemų technologijų, nesudėtingų bei negalutiniam vartotojui skirtų produktų srityje, negalima tikėtis šalyje

pasiekti aukšto pragyvenimo lygio. Todėl, siekiant priartėti prie Europos Sąjungos šalių BVP (bendro vidaus produkto) vienam gyventojui lygio, aukštų technologijų bei didelę pridėtinę vertę kuriančių pramonės sektorių plėtra turi lemiamą reikšmę. Pramonės konkurencingumo tyrimai intelektinės plėtros aspektu atliekami trimis kryptimis. Pirmoji kryptis – konkrečių pramonės sektorių konkurencingumo analizė, kurioje naudojami tradiciniai konkurencingumo rodikliai, tačiau taikomas naujoviškas pramonės sektorių grupavimas:

- a) pagal technologijų kryptį;
- b) pagal gamybos veiksnių naudojimo intensyvumo lygį;
- c) pagal darbo jėgos kvalifikacijos lygį.

Sektorių grupių analizei naudojami pridėtinės vertės (arba produkcijos) ir eksporto lyginamosios dalies visoje apdirbamojoje pramonėje bei jos dinamikos rodikliai. Atlikti tyrimai užsienyje parodė, kad šalyse, pasiekusiose geresnių rezultatų aukštų technologijų, aukštos darbo kvalifikacijos reikalaujančių bei mokslui imlių pramonės sektorių grupėse, išauga pramonės konkurencinis pranašumas. To priežastis, aukštų technologijų ir sudėtingo gamybos proceso dėka sukuriama didesnė pridėtinė vertė. Kita kryptis – įvertinamas šalyje sukauptas žinių ir kvalifikacijos potencialas, vyriausybės politika, skatinant mokslui imlių sektorių plėtrą; inovacijų diegimo tempai, informacinių ir ryšių technologijų naudojimo pramonėje lygis, investicijų į nematerialųjį turtą tendencijos ir kiti rodikliai, kurie atspindi įmonių galimybes konkuruoti aukštų technologijų bei sudėtingos produkcijos gamybos srityse. Tokie tyrimai gali būti taip pat priskiriami ir verslo aplinkos analizės grupei. Dėl šiuolaikinėje ekonomikoje vykstančių pokyčių tempo didėjimo, didelę reikšmę įmonių konkurencingumui turi jų sugebėjimas prisitaikyti prie pasaulini ar regioniniu mastu vykstančių permainų, nukreipiant savo išteklius į perspektyviausias veiklos sritis. Tai trečioji tyrimų kryptis. Siekiant nustatyti įmonių mobilumą ūkinėje veikloje, yra atliekami tyrimai, identifikuojantys struktūrinius pokyčius šalies pramonėje. Šiam tikslui, be įprastinio pramonės sektorių dalies visoje apdirbamojoje pramonėje pokyčių rodiklio skaičiavimo, yra taikomi įvairūs specializacijos ir koncentracijos rodikliai. Kadangi tyrimo metu siekiama įvertinti ir pažangiausių pramonės sektorių plėtros tempus, kartu naudojami ir sektorių grupavimo būdai, leidžiantys įvertinti, ar vyksta pokyčiai aukštų technologijų bei mokslui imliuose sektoriuose. Kaip buvo minėta, Baltijos šalys yra išsipareigojusios sukurti žinių visuomenę ir šioje srityje priartėti prie Europos Sąjungos lygio. Lietuva turėtų ypatingą dėmesį skirti sėkmingiausių sričių – biotechnologijos, mechatronikos, lazerių bei programinės įrangos bandomiesiems projektams. Sudarius palankias sąlygas tyrimams, mokslininkai būtų paskatinti dirbti kartu su pramone. Šis

tyrimo metodas nebuvo pasirinktas kaip tyrimo pagrindas dėl darbo pradžioje iškelto tyrimo tikslo – įvertinti visos šalies pramonės, o ne atskiro sektoriaus konkurencingumą.

Pramonės ir verslo aplinkos vertinimas. Tokio tyrimo, kuris remiasi pramonės ir verslo aplinkos vertinimo metodu, tikslas yra įvertinti pramonės plėtros aplinką ir galimybes. Konkurencinio pranašumo nesukuria viena ar keliolika atskirai pasirinktų įmonių. Žinoma, įmonių veiklos efektyvumas yra labai svarbus, tačiau nebūtinai pakankamas, jog įmonės galėtų konkuruoti globalioje rinkoje. Vis labiau svarbesni tampa tokie veiksniai, kurie egzistuoja šalyje už verslo ribų. Dažniausiai analizuojami makroekonominiai rodikliai (BVP bei jo augimo tempai), finansų sektoriaus plėtros lygis (suteiktų kreditų apimtis, paskolų palūkanų normos, vertybinių popierių rinkos kapitalizacija), gyventojų raštingumo santykiniai skaičiai ir kt. Atsižvelgus į išsivysčiusiose šalyse vyraujančią tendenciją – vis daugiau dėmesio skirti pramonės modernizavimo ir naujoviškas technologijas aptarnaujančių darbuotojų kvalifikacijos problemoms, verslo aplinkos vertinimuose, įtakojančiuose pramonės konkurencingumą, vis daugiau vietos skiriama rodikliams, atspindintiems inovacijų, informacinių ir ryšio technologijų lygį, mokslo ir pramonės sąryšį (pvz.: išlaidų moksliniams tyrimams ir plėtrai dalis BVP, išlaidų informacinėms ir ryšio technologijoms dalis BVP, mokslo darbai atlikti kartu verslo ir mokslo institucijų ir kt.). Šiuolaikinių konkurencingumo teorijų autoriai, šių teorijų šalininkai, kurie atlikdami vieną ar kitą tyrimą remiasi, tarkime, kad ir jau minėta amerikiečių mokslininko M. E. Porter teorija ir metodologija, pripažįsta, jog konkuruoja ne valstybės, o įmonės. Tačiau, mano manymu, verslo aplinkos vertinimo tyrimai yra nemažiau vertingi. Tokio tyrimo galutinis tikslas, dažnai yra šalių reitingavimas, o žinant vienos ar kitos šalies reitingą, jau galima spręsti apie tos šalies pragyvenimo lygį, verslui sudaromą aplinką ir t.t. Taigi, manau, jog tyrimai paremti šia metodologija, pagal kurią vertinamas šalies konkurencingumas, yra reikšmingi ir, žinoma, reikalingi. Visgi, šis tyrimas paremtas visapusišku šalies pramonės konkurencingumo metodu dėl jau ankščiau minėtų priežasčių.

2. KONKURENCINGUMO SKATINIMAS EUROPOS SĄJUNGOJE

2.1 Konkurencingumą reglamentuojančių dokumentų apžvalga

Atvirai rinkos ekonomikai – būtina veiksminga konkurencija. Dėl jos mažėja kainos, gerėja kokybė ir daugėja vartotojų pasirinkimo galimybių. Tiek Lietuvoje, tiek kitose Baltijos šalyse, o taip pat ir visoje Europos Sąjungoje, konkurencingumą reglamentuoja įvairūs teisės aktai.

Europos Sąjunga siekia, kad bendrojoje rinkoje konkurencija nebūtų iškraipyta bei laisva, ir kad kompanijos vietoj to, kad slapta derintųsi savo veiksmus, konkuruotų tarpusavyje. Todėl, Europos Sąjungos taisyklės draudžia, sudaryti susitarimus, kurie riboja konkurenciją, pavyzdžiui, slaptus bendrovių susitarimus pakelti kainas, ir piktnaudžiauti savo padėtimi firmoms, kurios rinkoje užima dominuojančią padėtį. Tokio pobūdžio taisyklės vadinamos antimonopoliniais įstatymais.

Europos Sąjungos komisija turi daug galių uždrausti konkurencijai kenkiančius veiksmus ir skirti baudas firmoms, kurios, kaip nustatyta, bando iškraipyti konkurenciją. Tam, kad įmonės stengtųsi parduoti savo prekes bei paslaugas, investuotų į inovacijų taikymą, klientams pasiūlytų pačias geriausias kainas, Europos Sąjungos konkurencijos politika siekiama užtikrinti, kad įmonės tarpusavyje konkuruotų. Konkurencijos politikos nebuvimo rizika būtų ta, kad kompanijos tarpusavyje derėtųsi tik tam, kad pasidalintų rinką vienos tarp kitų arba elgtųsi taip, kaip nederėtų konkurentams rinkoje. Viso to pasėkoje, rezultatas būtų toks, kad pirkėjai ar paslaugų vartotojai atsisakytų naujoviškų produktų ar paslaugų bei nesutiktų mokėti už tai didelių pinigų.

Europos Sąjungos komisija turi didelius įgaliojimus užtikrinti, kad verslo įmonės ir šalių vyriausybės laikytųsi Europos Sąjungos sąžiningos prekybos prekėmis ir paslaugomis taisyklių. Vyriausybėms leidžiama įsikišti, jei rinkos nepatenkina vartotojų ir verslo įmonių poreikių arba jei siekiama skatinti naujoves, vienodus standartus ir mažųjų įmonių plėtrą.

Pagrindinės Europos Sąjungos konkurencijos politikos sritys²⁰:

- Antimonopolinė politika ir karteliai;
- Susijungimų kontrolė;
- Liberalizavimas;
- Valstybės pagalba;

Antimonopolinė politika ir karteliai. Įmonės neturi teisės susitarti dėl kainų arba pasidalyti rinkomis. Tam tikroje rinkoje dominuojanti įmonė negali piktnaudžiauti savo galia ir iš rinkos išstumti konkurentų. Didelėms įmonėms draudžiama naudotis mažesnių klientų ir tiekėjų

²⁰ Europos Sąjungos portalas. // http://europa.eu/pol/comp/overview_lt.htm, prisijungimo laikas: 2007-11-01

silpnesnėmis derybų pozicijomis. Pavyzdžiui, didelės įmonės negali primesti tiekėjams sąlygų, kurios trukdo laisvai užsiimti verslu su kitomis bendrovėmis. Už tokią neteisėtą veiklą Komisija įmonėms gali skirti (ir skiria) baudas.

Tačiau yra išimčių. Komisija gali leisti įmonėms bendradarbiauti kuriant visai rinkai bendrus techninius standartus. Ji taip pat gali leisti bendradarbiauti mažesnėms įmonėms, jeigu taip jos gali geriau konkuruoti su didesnėmis įmonėmis. Tam tikroms bendradarbiavimo formoms reikalingas Komisijos pritarimas. Kitoms bendradarbiavimo formoms taikomos bendrosios su išimtimis susijusios taisyklės. Svarbiausia užtikrinti, kad tai būtų naudinga vartotojams ir nekenktų kitoms įmonėms.

Automobilių kainų skirtumai ES iš dalies sumažėjo dėl Komisijos pastangų užtikrinti kuo didesnę kainų skaidrumą. Komisija sudarė galimybes automobilių prekybos atstovams pardavinėti kelių markių automobilius, leido neįgaliesiems prekybos atstovams pardavinėti automobilių dalis ir juos remontuoti. Nuo 2005 m. spalio 1 d. automobilių prekiautojai gali veikti keliose ES šalyse. Tačiau dėl valstybių narių nevienodų mokesčių sistemų vis dar pasitaiko nemažų kainų skirtumų. Komisija siekia pertvarkyti visas mokesčių sistemas ir sukurti tikrą bendrą rinką.

Konkurenciją varžančių veikslių tyrimas neapsiriboja prekėmis, bet atliekamas ir laisvųjų profesijų ir paslaugų, įskaitant finansines paslaugas, kaip antai mažmeninės bankininkystės, kredito ir debeto kortelių bei verslo draudimo paslaugos, tyrimas.

Susijungimų kontrolė. Komisija gali uždrausti bendrovėms susijungti ir vienai bendrovei perimti kitą įmonę arba gali nustatyti tam tikras sąlygas, jei padidėjusi įmonė galėtų iš rinkos lengvai išstumti konkurentus ar dėl įmonių susijungimo rinkos dalyvių liktų tiek mažai, kad būtų stabdomas naujovių diegimas, labai sumažėtų kainų konkurencija ir vartotojų pasirinkimas. Praktiškai daugumai bendrovių susijungti yra leidžiama ir tolesnių veikslių imtis nereikia.

Apskritai Komisija kviečiama tirti tik stambiausių tarpvalstybinio susijungimo atvejų, nors Komisijos patvirtinimo gali prašyti ir smulkesnės bendrovės, jei mano, kad taip bus paprasčiau, nei atskirai kreiptis į keletą valstybių narių. Antra vertus, Komisija leidžia valstybei narei nuspręsti, ar stambių įmonių, atliekančių tarptautines operacijas, susijungimas darys poveikį tik vienai valstybei.

Kita vertus, visiškai nesvarbu, kur bendrovės įsikūrusios. Jeigu jų pardavimo duomenys ES rinkose yra pakankamai geri, Komisijos jurisdikcijai priklauso užkirsti kelią susijungimams ir ji gali tai padaryti, jeigu šalies, kurioje yra pagrindinės bendrovių buveinės, konkurencijos institucijos tam neprieštarauja.

Liberalizavimas. Atviros ekonomikos sąlygomis monopolijos pateisinamos retai. Dėl jų dažnai didėja kainos, prastėja aptarnavimas ir stabdomos naujovės. Išimtyms ir subsidijoms numatomos

toms paslaugoms, kuriomis paprastai nesiekama pelno ir kurias galima laikyti pagrindinėmis žmonių teisėmis, pavyzdžiui, pašto siuntų pristatymas kaimo vietovėse. Komisija ypač siekia užtikrinti, kad senesnių rinkos dalyvių ir neseniai į ją patekusiųjų konkurencija dujų ir elektros rinkose būtų sąžininga ir kad dėl jos mažėtų kainos vartotojams ir įmonėms.

Jeigu su tam tikra infrastruktūra, pavyzdžiui, dujotiekiais ir tam tikra telekomunikacijų infrastruktūra, yra susijusi natūrali monopolija, būtina visiems leisti ją naudotis vienodomis sąlygomis. Jeigu natūralios monopolijos nėra, bendrovės, kuri teiks tam tikras paslaugas, atrankos tvarka turėtų būti skaidri.

Valstybės pagalba. Komisija atidžiai stebi, kokią pagalbą vyriausybės teikia verslui. Ji atsižvelgia ne tik į aiškias pagalbos formas, pavyzdžiui, paskolas ir dotacijas, bet ir į mokesčių lengvatas, kai kurioms paslaugoms taikomus lengvatinius tarifus bei paskolų garantijas, dėl kurių sumažėja skolininko kredito rizika.

Pagalba įmonėms, kurios visiškai neturi galimybės veikti savarankiškai, yra draudžiama. Laikiną pagalbą teikti leidžiama, jeigu yra reali galimybė, kad sunkumus patirianti įmonė sulaukusi pagalbos ilgainiui taps konkurencingesnė. Teikti pagalbą moksliniams tyrimams ir naujovėms, regionams vystyti arba mažosioms ir vidutinėms įmonėms leidžiama dažnai, nes tai padeda siekti bendrų ES tikslų.

Reikia nustatyti, ar pagalba yra svarbi visai Sąjungai ir ar privatus investuotojas tokiomis pačiomis sąlygomis skirtų lėšų. Pastaruoju kriterijumi galima pateisinti oro uostų veiklai pradėti skirtą pagalbą, kuria siekiama pritraukti pigių skrydžių bendroves. Pagalba pigių skrydžių bendrovėms taip pat galima, jeigu jų gaunamos pajamos padengia mokesčių mokėtojo išlaidas, susijusias su antrinių oro uostų per mažai naudojama infrastruktūra.

Vyriausybės gali teisėtai finansuoti kai kurias viešąsias paslaugas, pavyzdžiui, transliavimą, bet skirta suma turi būti proporcinga. Konkuruojančioms įmonėms kenkiantis permokėjimas yra nelegali subsidija.

Kontrolės mechanizmas. Komisijos didžiulių įgaliojimų tirti ES konkurencijos taisyklių pažeidimus ir užkirsti jiems kelią teisminę priežiūrą atlieka Europos Teisingumo Teismas. Bendrovės ir valstybės narės dėl Komisijos sprendimų reguliariai teikia apeliacinius skundus, kurie kartais būna patenkinami.

Globalizacija. Globalizacijos amžiuje pasaulinio lygio veikėjai neturėtų elgtis kaip užsigėdžia tik todėl, kad jų nekontroliuoja kuri nors viena vyriausybė, arba išnaudoti spragas, atsiradusias kai kurių šalių konkurencijos teisės aktų taikymo srityje. ES dalyvauja atitinkamų tarptautinių organizacijų rengiamose diskusijose konkurencijos politikos ekonominiiais klausimais ir

dėl to, kaip prekyba susijusi su konkurencija. ES yra aktyvi Tarptautinio konkurencijos tinklo (TKT) narė. Šiam tinklui priklauso daugiau kaip 80 konkurencijos institucijų. TKT nediktuoja taisyklių, o skatina dalytis geriausia praktika visų pirma taikant taisykles.

Kiekvienais metais Europos Sąjungos Komisija parengia konkurencinės politikos ataskaitą, kurioje pateikiama pagrindinių tų metų konkurencijos politikos įvykių apžvalga. Paprastai, šioje ataskaitoje apžvelgiami konkurencijos politikos taisyklių pakeitimai, kaip konkurencijos politikos priemonės buvo naudojamos kuriant stipresnę Europos ekonomiką, šių priemonių nauda verslui bei vartotojams.

Europos Sąjungos biudžeto panaudojimas konkurencingumui ir sanglaudai skatinti.

ES kuria bendrą ateitį ir vykdo savo įsipareigojimus pasauliui, tam kasmet skirdama tik 1% viso savo turto²¹. Sprendimai dėl išlaidų priimami remiantis tuo, kas bus naudingiau – ar ES, ar nacionalinių vyriausybių išlaidos. Pagrindinis tikslas – spręsti šiuolaikinio pasaulio problemas, kylančias mūsų visuomenei, kad visi ES piliečiai galėtų gyventi geriau. Todėl biudžeto lėšomis visų pirma siekiama mažinti pajamų bei socialinius skirtumus visoje ES, skatinti mobilumą, kuriam galimybę sudaro atviros vidaus sienos, remti laisvę, saugumą bei teisingumą visoje ES ir stiprinti ES kultūrų įvairovę. Nemaža lėšų dalis išleidžiama ir už ES ribų, nes dėl savo pasaulinio masto ekonominės ir politinės įtakos ES įgyja įsipareigojimų pasauliui.

ES išlaidų planai yra grindžiami svarbiausiais konkurencingumo ir sanglaudos tikslais. Todėl šioms sritims numatyta 2007–2013 m. išlaidų suma, palyginti su pastarųjų septynerių metų išlaidomis, buvo padidinta 23%.

Didžioji konkurencingumui ir sanglaudai skirtų 431 mlrd. € dalis bus skiriama regioninei ir socialinei plėtrai. ES regioninės plėtros fondo tikslas yra ekonomikos vystimasis, ir didžioji dalis jo lėšų išleidžiama daugiausia ekonominių problemų turinčių regionų infrastruktūrai gerinti. Kita vertus, Socialinio fondo investicijos yra skirtos žmonėms. Šio fondo lėšos skirtos našumui, darbo sąlygoms ir įgūdžiams gerinti tuose regionuose, kuriems to labiausiai reikia. Vienas iš šio fondo tikslų yra ir lygių galimybių skatinimas.

Atskiro Sanglaudos fondo lėšos investuojamos tik į skurdžiausius regionus, visų pirma į jų transporto, energetikos bei aplinkos infrastruktūros projektus.

Mokslinių tyrimų svarba. Iš daugelio Europos Sąjungos vykdomų programų, kurių konkretus tikslas yra padidinti Europos konkurencingumą, didžiausia yra mokslinių tyrimų programa. 2007–2013 m. moksliniams tyrimams skirtas biudžetas, palyginti su 2000–2006 m.

²¹ Europos Sąjungos portalas.// ec.europa.eu/publications/booklets/move/62/lt.doc, prisijungimo laikas: 2007-11-01

biudžetu, padidintas 75% – taip pripažintas ypatingas mokslinių tyrimų bei naujovių diegimo vaidmuo kuriant naujas darbo vietas ir gerinant ekonomiką, kartu užtikrinant aplinkos apsaugą.

ES finansuojamos mokslinių tyrimų programos nėra abstrakčios: jos teikia žinių, reikalingų norint veiksmingiau įgyvendinti ES politiką tokiose srityse kaip sveikata, vartotojų apsauga, energetika, aplinkosauga, vystimosi pagalba, žemės ūkis ir žuvininkystė, biotechnologija, informacija ir ryšiai. Taip pat finansuojamos programos, kurių tikslas – užtikrinti, kad visų mokslininkų galimybės būtų lygios ir būtų pašalintos kliūtys judėjimui²².

Lisabonos strategijos reikšmė konkurencingumui. Didelę reikšmę konkurencingumui skatinti turi ir Europos Vadovų Tarybos 2000 metais patvirtinta Lisabonos Strategija, kurios pagrindiniame tikslu jau minima konkurencijos sąvoka. Taigi, Lisabonos strateginiame tikslu numatyta – „per 10 metų Europos Sąjungą paversti „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje“, spartinant technologinę pažangą, kuriant žinių visuomenę, atliekant būtinas ekonomines reformas ir mažinant socialinę atskirtį“.

Kaip teigiama nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje²³, Lietuvos ekonominės strategijos pagrindinis tikslas – „mažinti šalies ekonominio išsivystymo lygio atsilikimą nuo ES šalių vidurkio“. Šis tikslas konkrečiai taikomas ekonominėje politikoje, kuri grindžiama išsipareigojimais, susijusiais su visateise naryste Ekonominėje ir pinigų sąjungoje. Pagrindinės veiklos kryptys – užtikrinti makroekonominį stabilumą, vykdant darbo rinkos struktūrines reformas, skatinant konkurencingumą, užtikrinant finansinio sektoriaus patikimumą.

Patvirtintoje Lisabonos strategijoje teigiama, jog verslo įmonių konkurencingumas vidutinės trukmės laikotarpiu bus stiprinamas tinkamai naudojantis esamais lyginamaisiais pranašumais, tačiau vis didesnę reikšmę įgis ne paveldėti, o šalyje sukuriami lyginamieji pranašumai, nuo kurių priklausys verslo konkurencingumas globalioje ekonomikoje. Naujų lyginamųjų pranašumų kūrimą lems visų ūkio sektorių gebėjimas naudoti ir kurti naujas technologijas, plėtoti inovacinę veiklą, darbuotojų gebėjimas kelti ir keisti kvalifikaciją.

Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programą sudaro trys dalys, kur:

- pirmoji dalis skirta makroekonominėi politikai,
- antra – makroekonominėi politikai,
- trečia – užimtumo politikai.

²² Europos Sąjungos portalas. // http://europa.eu/abc/budget/index_lt.htm, prisijungimo laikas: 2007-10-21

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio mėn. 22 d. nutarimas Nr. 1270 “Dėl nacionalinės Lisabonos Strategijos įgyvendinimo programos” // www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php, prisijungimo laikas: 2007-10-21

Būtent antrojoje dalyje, kaip prioritetas išskiriamas Lietuvos įmonių konkurencingumo skatinimas. Šioje programoje teigiama, kad nacionalinis konkurencingumas – „valstybių gebėjimas konkuruoti tarptautiniu mastu ir ilguoju laikotarpiu užtikrinti dideles gyventojų pajamas ir mažą nedarbą. Šalies pramonės įmonių konkurencingumas – nacionalinio konkurencingumo varomoji jėga, skatinanti visos šalies konkurencingumo didėjimą“.

Lisabonos strategijoje taip pat užsimenama ir apie tai, kad „Lietuvos pramonės, o drauge verslo ir visos valstybės konkurencingumas ir gebėjimas integruotis į pasaulio ekonomiką priklauso nuo pramonės gebėjimo kurti ir diegti naujas technologijas, plėtoti inovacinę veiklą, valstybėje sukurtos palankios verslo infrastruktūros, skatinančios įmonių konkurencingumą vietos rinkoje, pakankamų kvalifikuotos darbo jėgos, finansinių išteklių ir paslaugų išteklių“.

Lisabonos strategijos antrojoje dalyje, kur analizuojamas Lietuvos makroekonominė politika, skatinant įmonių konkurencingumą, dešimta gaire pabrėžiama, kad būtent „nuo gebėjimo kurti ir diegti naujas technologijas, plėtoti inovacinę veiklą priklauso valstybės pramonės šakų konkurencingumas. Pastaraisiais metais Lietuvos pramonės produkcijos pardavimai dideli. Lietuvos išgaunamosios ir apdirbamosios pramonės įmonės 2004 metais pardavė 29,9 mlrd. litų (be pridėtinės vertės mokesčio ir akcizo), atitinkamai 2005 metų pirmąjį pusmetį – 16,4 mlrd. litų, vertės pagamintos produkcijos. Vis dėlto Lietuvos pramonės įmonių darbo našumas buvo vienas mažiausių Europos Sąjungoje“.

Lietuvoje dedamos nemažos pastangos tam, kad apsaugoti ekonomiką nuo konkurenciją ribojančių veiksnių ir konkurencijos iškreipimo. Kad visa tai veiktų labiau užtikrintai ir teisėtai, Lietuvoje sukurti konkurencijos teisės pagrindai ir įdiegta jų įgyvendinimo praktika, kuri iš esmės atitinka Europos Sąjungoje galiojančias konkurencijos taisykles.

Toliau, Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje nurodoma, kad „esminiai Lietuvos inovacijų politikos principai nustatyti Inovacijų versle programoje ir jos 2003–2006 metų įgyvendinimo priemonėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 15 d. nutarimu Nr. 911 (Žin., 2003, Nr. 71-3225). Programos tikslas – didinti Lietuvos pramonės ir verslo konkurencingumą, sudarant palankias sąlygas veikiančioms įmonėms atsinaujinti ir steigti naujoms modernioms įmonėms, taip pat sudarant sąlygas įmonėms naudotis mokslo potencialu didelei pridėtinei vertei kurti ir konkuruoti pasaulio rinkose“.

Nemažai strategijoje užsimenama ir apie žinių visuomenės kūrimą, skatinimą bei plėtojimą. „Siekiant didinti aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų pramonei priskirtinų sektorių augimą ir tradicinių sektorių inovacinio potencialo didėjimą, būtina toliau stiprinti nacionalinę inovacijų sistemą ir didinti jos efektyvumą. Lietuvos tikslas – vengti technologiškai silpnų šalių perspektyvos,

kai vietinės įmonės tarptautinėse gamybos grandinėse atlieka nesudėtingų komponentų surinkimo funkcijas su minimaliu technologijų ir žinių perdavimu. Sėkmingiausios yra tos pramonės šakos, kuriose susidaro įmonių ir kitų institucijų grupės, veiklą grindžiančios tarpusavio bendradarbiavimu ir taip siekiančios visos grupės ekonominio augimo. Taigi viena iš priemonių, kuriai planuojama skirti daugiausia dėmesio, – klasterių kūrimas, valstybės vaidmens skatinant juos kurti išryškimas“.

Taigi, apibendrinant, norisi tikėti, kad Lisabonos strategijos programoje nustatyti tikslai, vykdant būtinas struktūrines reformas, gali padėti šalims narėms judėti ekonominę vystimąsi skatinančia kryptimi. Be to, kad šalims sektųsi tai įgyvendinti, svarbu skatinti privačias ir valstybės investicijas į Lisabonos tikslus, kurie padėtų kurti palankią verslo aplinką, pradedant vykdyti socialinę politiką, kuri būtų pagrįsta integracija, saugumo didinimu, konkurencijos skatinimu ir pan. Pati Lisabonos strategija tiksliausiai suvokiama kaip išipareigojimas paversti Europą dinamiškiausia, konkurencingiausia, žiniomis paremta ekonomika pasaulyje.

2.2 Konkurencijos koordinavimas Baltijos šalyse

Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje konkurencingumą reglamentuoja tose šalyse išleisti Konkurencijos įstatymai. Juose taip pat akcentuojamas sąžiningos, laisvos bei lygios konkurencijos užtikrinimas visuose sektoriuose.

Lietuvoje konkurencijai kontroliuoti sukurta Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba²⁴, veikianti pagal LR konkurencijos tarybos nuostatus. Pagal šiuos nuostatus yra sudaryto Konkurencijos tarybos administracija, kuri vykdo šiai tarybai priklausančias funkcijas. Konkurencijos taryba įgyvendina valstybės politiką konkurencijos srityje. Atsakinga už Konkurencijos įstatymo priežiūrą, konkurencijos politikos formavimą ir įgyvendinimą Lietuvoje ir savo kompetencijos ribose Europos Sąjungoje. Konkurencijos politikos pagrindas – efektyvi konkurencijos laisvės apsauga, kurios įgyvendinimas yra ekonomikos augimo ir efektyvaus ūkio funkcionavimo pagrindas.

LR konkurencijos taryba siekia vykdyti valstybės konkurencijos politiką vidaus ir užsienio rinkose, deramai atstovauti nacionalinės ekonomikos interesams konkurencijos srityje, aktyviai dalyvauti Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių institucijų veikloje kuriant stabilią ir palankią verslui teisinę aplinką, garantuojančią vienodas konkurencijos sąlygas šalies ir užsienio ūkio subjektams ir užtikrinančią sąžiningą konkurenciją. Kontroliuoti, kaip vykdomi Kainų, Reklamos įstatymų bei kitų teisės aktų reikalavimai, kurių priežiūra pavesta Konkurencijos tarybai.

²⁴ Lietuvos konkurencijos taryba. // <http://www.konkuren.lt>, prisijungimo laikas: 2007-10-27

Latvijas konkurencinguma politika²⁵ sālygoja Konkurencijas Tarybos atsakomybę. Šios Latvijos tarybos užduotys bei tikslai yra tiesiogiai nukreipiami tiek į konkurencijos apsaugojimą, tiek į jos vystymą. Strateginis Latvijos Konkurencijos tarybos tikslas – sukurti sąlygas laisvai ir sąžiningai konkurencijai Latvijoje, užtikrinant tokias legalias bei ekonomines sąlygas, kurios garantuotų ne tik užsienio investicijų pritraukimą ar verslo veiklą visuose ekonomikos sektoriuose, bet ir Latvijos, kaip šalies, galimybes kuo efektyviau integruotis į Europos Sąjungą. Pagrindinės Latvijos Konkurencijos tarybos funkcijos:

- Uždraustų sandorių nustatymas;
- Rinkos dalyvių susijungimų stebėjimas;
- Dominuojančių rinkos dalyvių piktnaudžiavimo savo padėtimi stebėjimas ir jų uždraudimas;
- Nesąžiningos konkurencijos stebėjimas ir uždraudimas;
- Klaidinančios reklamos stebėjimas bei uždraudimas.

Pagrindiniai Latvijos konkurencingumą Latvijoje reglamentuojantys teisės aktai yra konkurencingumo įstatymas.

Taip pat, kaip ir Lietuvoje bei Latvijoje, Estijoje yra sudaryta Konkurencijos taryba²⁶, kuri priklauso ekonomikos reikalų ir komunikacijos ministerijai. Šios konkurencijos tarybos internetinėje svetainėje pateikiami ir pagrindiniai jų veiklos tikslai:

- Vykdėti stebėjimus atsižvelgiant į Konkurencijos teisės aktą bei užtikrini nuostatų laikymąsi;
- Iširti konkurenciją ribojančius susitarimus bei sutartis;
- Analizuoti situacijas, kai rinkos dalyvis piktnaudžiauja dominuojančia padėtimi;
- Nagrinėti konkurencines situacijas skirtingų prekių ar paslaugų rinkose ir pateikti pasiūlymus konkurencinei situacijai gerinti;
- Paruošti priemones, palengvinančias konkurencingumą bei pateikti pasiūlymus jų taikymui atsižvelgiant į tai reglamentuojančius teisės aktus;
- Vykdėti konkurencijos veiksmų kontrolę;
- Bendradarbiauti su kitų šalių konkurenciją šalyje kontroliuojančiomis institucijomis;
- Organizuoti mokymus susijusius su konkurencijos įstatymo bei jo platinimu susijusia informacija.

²⁵ Latvijos konkurencijos taryba // <http://www.kp.gov.lv/?l=2>, prisijungimo laikas: 2007-10-27

²⁶ Estijos konkurencijos taryba // <http://www.konkurentsiamet.ee/index.php?id=10641>, prisijungimo laikas: 2007-10-27

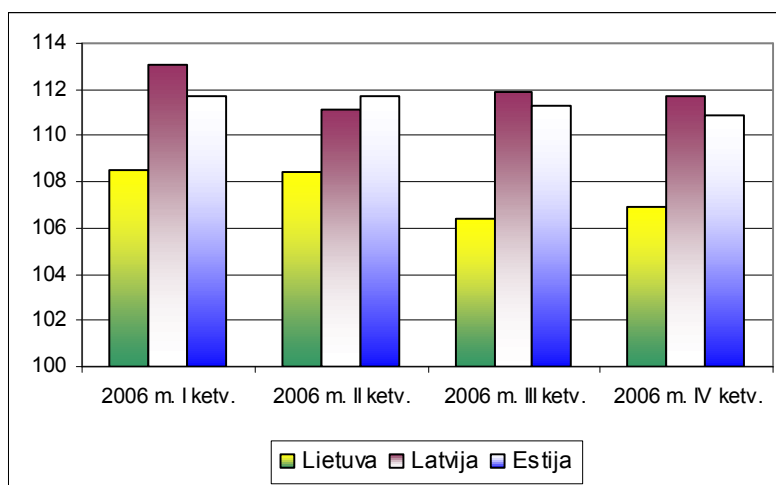
3. BALTIJOS ŠALIŲ EKONOMINIŲ RODIKLIŲ VERTINIMAS

3.1 Baltijos šalių makroekonominių rodiklių palyginimas

Siekiant įvertinti bei suvokti Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos bei Estijos dabartinę ekonominę padėtį, svarbu išanalizuoti svarbiausius makroekonominius rodiklius, tokius kaip šalies bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP), užsienio prekyba: eksportas ir importas, tiesioginės užsienio investicijos (TUI) ir kt. Šių šalių tarpusavio konkurencingumui įvertinti, paanalizuosiu pagrindinius šalies ekonomikos padėtį atspindinčius rodiklius bei pateiksiu jų tarpusavio analizę. Analizei pasitelksiu šių trijų Baltijos valstybių paskelbtais statistiniais duomenimis.

Remiantis Lietuvos, Latvijos bei Estijos statistikos departamentų pateiktais 2006 metų duomenimis, galima teigti jog Latvijos ir Estijos ekonomikos spartus augimas pasiekė aukščiausią jos lygį per pastaruosius metus po įstojimo į Europos Sąjungą.

Bendras vidaus produktas. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 3 paveikslas) galime matyti, kad palyginus 2005 metų atitinkamą laikotarpį, per 2006 m. sukurtas bendras vidaus produktas Latvijoje išaugo 11,9 proc., Estijoje – 11,4 proc., o Lietuvoje ne taip sparčiai, tačiau taip pat pakankamai greitas BVP augimas, kuris sudarė 7,5 proc.

3 paveikslas. BVP kaita, lyginant tą patį praėjusių metų laikotarpį (sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Remiantis ankstesnių metų statistikos duomenimis, Latvijoje sparčiausias ekonomikos augimas užfiksuotas 2005 metais. Tais metais, lyginant su ankstesniais (2004 m.) BVP Latvijoje padidėjo 10,6 proc., Estijoje – 10,5 proc, Lietuvoje – 7,6 proc. Palyginus BVP rodiklius su 27 Europos Sąjungos valstybėmis narėmis, 2006 m. sparčiausias BVP augimas taip pat užregistruotas Latvijoje, antroje ir trečioje vietose buvo Estija ir Slovakija, o Lietuva – ketvirtoje vietoje. Visumoje, visose

šalyse ekonomikos spartesnį augimą lėmė padidėjusi vidaus paklausa, investicijų bei namų ūkių vartojimo augimas. Analizuojant bendrojo vidaus produkto dalį, tenkančią vienam gyventojui veikusių valiutų (eurais) keitimo kursu, 2006 m. daugiausiai vienam gyventojui teko Estijoje, kur BVP dalis sudarė 9732 eurais, Latvijoje – 7003 eurais, Lietuvoje – 5527 eurais. Pagal šį rodiklį per 2006 metus Latvija pirmą kartą aplenkė Lietuvą, kur pastaroji atsidūrė trečioje vietoje. Tuo tarpu, palyginus šiuos duomenis su kitomis 27 Europos Sąjungos valstybėmis narėmis, 2006 m. pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui (perkamosios galios standartais), Estija yra 21-oje, Lietuva – 23-ioje ir Latvija – 24-oje vietoje.

Bendrosios pridėtinės vertės kaita. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2006 m. sparčiausias pridėtinės vertės augimas buvo statybos sektoriuje, kuris sudarė 19,8 procento. Sukurta pridėtinė vertė taip pat augo daugiau nei išaugo šalies BVP šiose ekonominėse srityse: transporto, sandėliavimo bei ryšių ekonominėje veikloje (10,7 proc.), nekilnojamo turto, nuomos ir kito verslo veikloje (9,3 proc.), apdirbamojoje pramonėje (9,3 proc.) ir viešbučių bei restoranų ekonominėje veikloje (7,9).

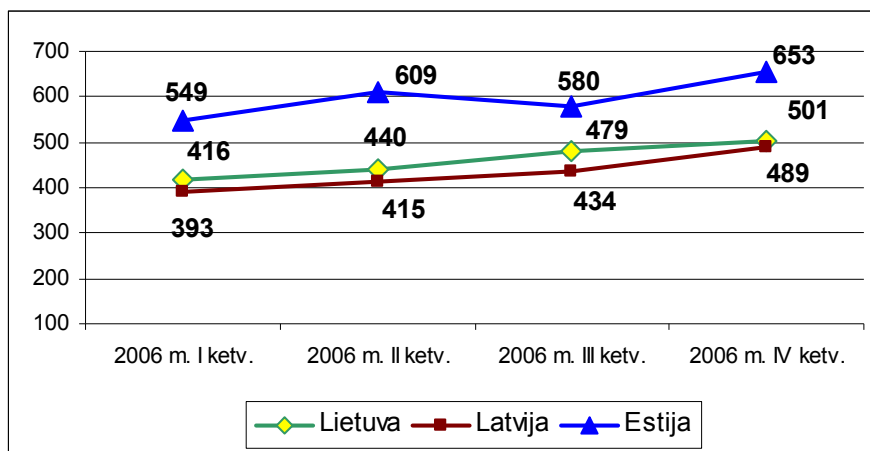
Pasak Latvijos statistikos biuro pateiktų duomenų, 2006 metais ekonomiką čia augo sparčiausiai per visą laikotarpį nuo valstybingumo atkūrimo. Šioje šalyje pridėtinė vertė išaugo nekilnojamo turto, nuomos ir kito verslo veikloje (17,6 proc.), kur dalis BVP struktūroje sudaro 14,8 proc. Nemažesnis augimas užfiksuotas ir Latvijos didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje, kur pridėtinė vertė išaugo 17,4 proc. (dalis BVP struktūroje 20,9 proc.). tuo tarpu, Latvijoje apdirbamosios pramonės pridėtinės vertės augimas sudarė 6,2 procento.

Estijos ekonomika, remiantis šalies Statistikos tarnybos duomenimis, 2006 m. per pirmąją ir antrąją ketvirtį augo sparčiausiai per pastaruosius penkerius metus. Antroje 2006 metų pusėje dėl eksporto, kuriam neigiamą poveikį padarė sumažėjusi gamyba elektronikos sektoriuje, augimas sulėtėjo. Sparčią Estijos ūkio plėtrą 2006 m. nulėmė pridėtinės vertės augimas šiuose sektoriuose: finansinio tarpininkavimo išaugo 22,8 proc., statybų veikloje pridėtinė vertė išaugo 13,3 proc. apdirbamojoje pramonėje – 12,8 proc., didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje išaugo 12,6 procento.

Taigi, gali apibendrinti, jog Baltijos valstybėse 2006 m. daugiausia sukurtos pridėtinės vertės struktūroje vyrauja skirtingos ekonominės veiklos: Lietuvoje daugiausia pridėtinės vertės sukurta buvo apdirbamojoje pramonėje – 22 proc. visos sukurtos pridėtinės vertės, Latvijoje – didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje – 21 proc. visos sukurtos pridėtinės vertės ir Estijoje – nekilnojamo turto, nuomos ir kito verslo veikloje – 20 proc. visos sukurtos pridėtinės vertės.

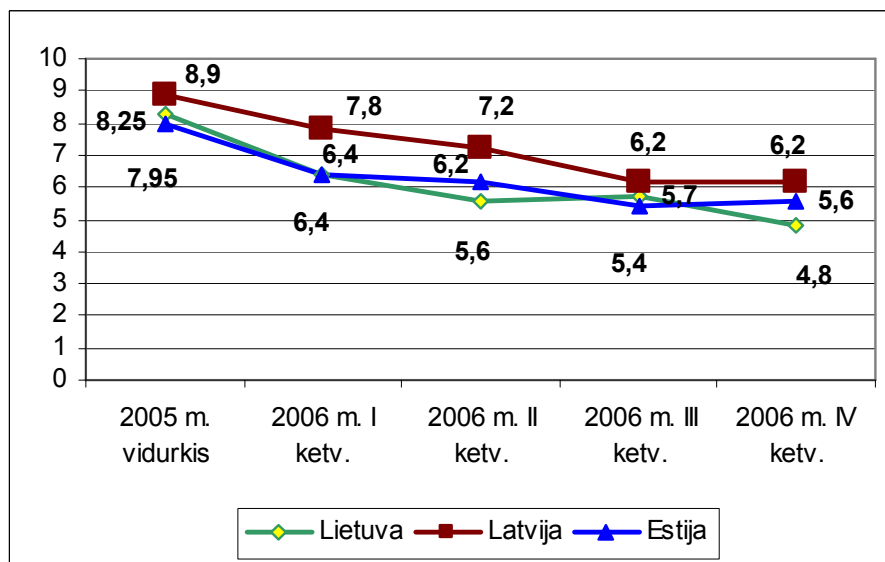
Darbo užmokestis ir nedarbo lygis. Analizuodama Baltijos valstybių statistikos duomenis apie vidutinį mėnesinį bruto darbo užmokestį, pastebėjau, jog didžiausias buvo Estijoje. Remiantis

2006 metų IV ketvirčio duomenimis, jį sudarė 653 eurų, kai tuo tarpu Lietuvoje ir Latvijoje atitinkamai 501 ir 489 eurai per mėnesį (žr. 4 paveikslas).

4 paveikslas. Baltijos valstybių 2006 m. vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio dinamika, eurai (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Remiantis Europos Sąjungos „Eurostat“ duomenimis, galima pastebėti, kad tarp Europos Sąjungos šalių, didžiausias darbo jėgos kainos augimas per IV 2005 metų ketvirtį užfiksuotas Latvijoje, Estijoje, Lietuvoje ir Slovakijoje (žr. 5 paveikslas).

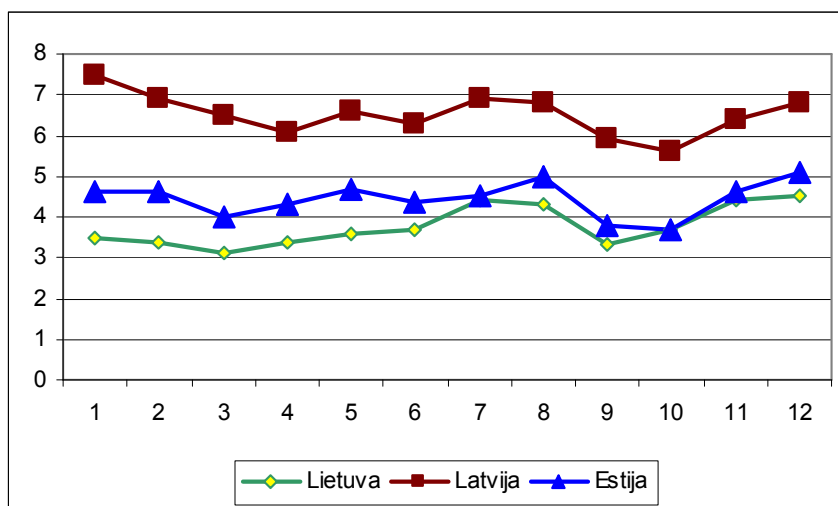

5 paveikslas. Nedarbo lygio dinamika Baltijos šalyse 2005 – 2006 m., proc. (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybos duomenimis)

Latvijoje, iš trijų Baltijos valstybių, nuo priskaičiuoto darbo užmokesčio yra išskaičiuojama daugiausia mokesčių, t.y. 28,43 proc., o tuo tarpu Lietuvoje – 25,15 proc. ir mažiausiai Estijoje – tik 19,5 procento.

Remiantis trijų Baltijos valstybių gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, mano pateiktame nedarbo lygio dinamikos paveiksle, matome, kad aukščiausiais nedarbo lygis 2006 metais buvo Latvijoje ir sudarė 6,8 proc. Tačiau, palyginti su 2005 m., Latvijoje nedarbas sumažėjo 1,9 procentinio punkto. Lyginant 2005 – 2006 metų duomenis, labiausiai nedarbo lygis sumažėjo Lietuvoje – 2,7 procentinio punkto, kai tuo tarpu 2005 m. jis sudarė 8,3 proc. Estijoje nedarbo lygis 2006 m. siekė 5,9 proc. Taigi, galiu teigti, kad žemiausiais nedarbo lygis iš šių trijų valstybių 2006 m. buvo Lietuvoje. Apibendrinant, analizuojant nedarbo lygio dinamiką, visose Baltijos valstybėse pastebima panaši tendencija – nedarbo lygis mažėja.

Vartotojų prekių ir paslaugų kainų pokyčiai. Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2006 m. vidutinė metinė infliacija sudarė 3,8 proc., metinė infliacija – 4,5 proc, gruodžio mėnesinė infliacija sudarė 0,2 procento. Vartotojų kainų pokyčiai pavaizduoti sekančiame paveiksle (žr. 6 paveikslas).

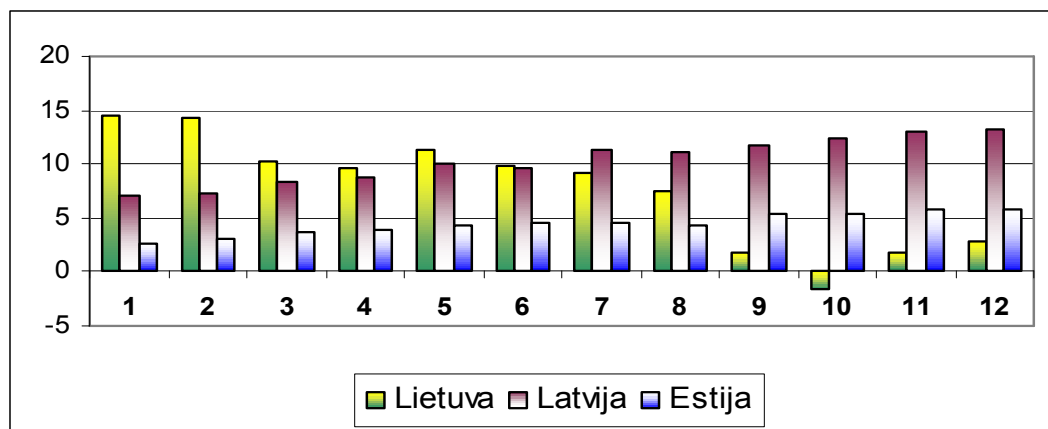

6 paveikslas. Vartotojų kainų pokyčiai, 2006 m. palyginti su 2005 metų atitinkamu mėnesiu, proc. (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Latvijos metinė infliacija 2006 m. sudarė beveik dvigubai daugiau nei Lietuvoj – 6,8 proc. ir buvo didžiausia tarp trijų Baltijos valstybių. Tai, pagrinde, nulėmė 14 procento pabrangę būstas, vanduo, elektra, dujos ir kitas kuras. Tuo tarpu, Estijos 2006 m. infliacija sudarė 5,1 proc. ir buvo 0,6 procentinio punkto didesnė už Lietuvos ir 1,7 procentinio punkto mažesnė už Latvijos metinę infliaciją.

Gamintojų kainų indeksų kaita. Gamintojų parduotos visos pramonės produkcijos kainos 2006 m. gruodžio mėnesį, lyginant su 2005 m. tuo pačiu mėnesiu, Lietuvoje išaugo mažiausiai, t.y. 2,8 proc., Estijoje – 7,0 proc., o Latvijoje iš visų Baltijos valstybių – daugiausia ir tai sudarė 13,2

procento (žr. 7 paveikslas). Lietuvoje šiems rezultatams daugiausiai įtakos turėjo padidėjusios dujų (41,3 proc.), maisto produktų ir gėrimų (3,7 proc.), garo ir karšto vandens (14,2 proc.) ir kt. kainos. Latvijoje gamintojų kainų indeksų didėjimui įtakos turėjo 37 procento padidėjusios antrinio perdirbimo kainos, 15 proc. – elektros, dujų ir vandens tiekimo kainos, 44,2 proc. – dujų gamybos kainos, 19,9 proc. – garo ir karšto vandens tiekimo kainos. Estijos gamintojų parduotos pramonės produkcijos kainoms tuo laikotarpiu, didžiausią įtaką turėjo 6 proc. padidėjusios apdirbamosios gamybos kainos, 5,9 proc. – energijos teikimo kainos ir 3,8 proc. – kasybos kainos. Toliau pateikiama vaizdinė gamintojų kainų pokyčių dinamika.

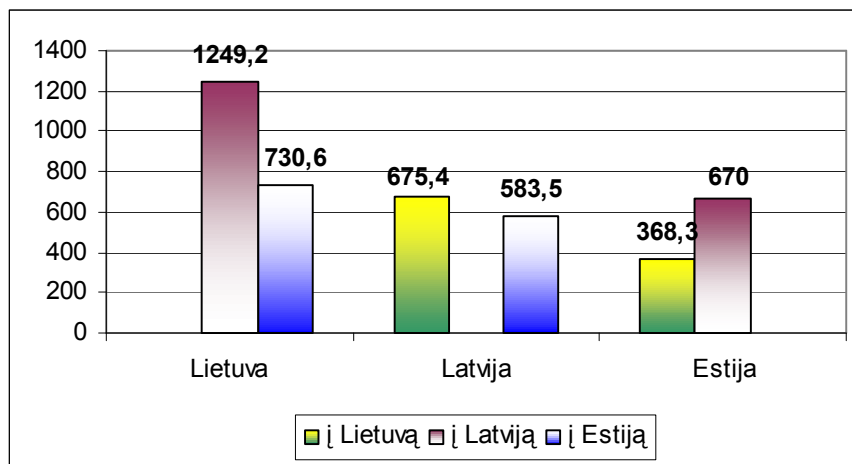
7 paveikslas. Gamintojų kainų pokyčiai, 2006 m. palyginti su atitinkamu 2005 m. mėnesiu, proc. (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Remiantis statistiniais Baltijos valstybių duomenimis, palyginti su praėjusiu mėnesiu, per 2006 m. gamintojų parduotos visos pramonės produkcijos kainos, Lietuvoje keitėsi mažiausiai ir net penkis mėnesius – kovą, rugsėjį, spalį, lapkritį bei gruodį. Tuo tarpu, Estijoje kitimas buvo nuo 0,2 proc. iki 1 proc., o Latvijoje gamintojų parduotos visos pramonės produkcijos kainos, palyginti su praėjusiu mėnesiu, per 2006 m. augo daugiausiai tarp trijų Baltijos valstybių.

Užsienio prekyba. Eksportas. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, eksportas šalyje 2006 m. palyginti su 2005 m. Padidėjo 18,4 procento. Tarp trijų Baltijos šalių, Lietuvoje, eksportas ir importas išreikštas vertine išraiška (mln. eurų) yra didžiausias. Eksperto augimui įtakos daugiausiai turėjo antžeminio transporto priemonių (61,1 proc.), plastikų ir jų dirbinių (75,5 proc.), baldų (19,9 proc.) eksporto padidėjimas.

Latvijos Statistikos biuro duomenimis, eksportas 2006 m. padidėjo 13,6 procento. Čia įtakos daugiausiai turėjo chemijos pramonės augimas (41,2 proc.), plastiko pramonės augimas (33,6 proc.) ir netauriųjų metalų produktų gamybą (31,3 proc.)

Tarp trijų Baltijos šalių, 2006 m. palyginti su 2004 m., labiausiai eksportas išaugo Estijoje (žr. 8 paveikslas). Estijos Statistikos tarnybos duomenimis, 2006 m. eksportas išaugo 22,8 procento. Eksporto augimui didžiausią įtaką turėjo mineralinių produktų gamybos augimas (164 proc.), medienos ir celiuliozės augimas (46,95 proc.) ir kitų nemetamo mineralinių produktų gamyba (31,3 proc.). Tarpusavio Baltijos valstybių eksportas pavaizduotas sekančiame paveiksle.

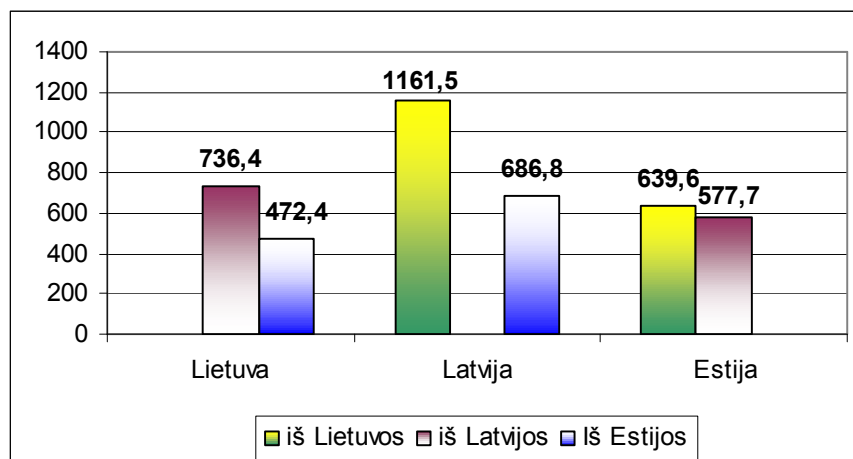
8 paveikslas. Baltijos valstybių eksportas tarpusavyje 2006 m., mln. eurų (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Statistikos departamento duomenimis, tarp trijų Baltijos Valstybių aktyviausiai su Europos Sąjunga prekiauja Latvija, per 2006 m. eksportas į kitas Europos Sąjungos šalis nares, Latvijos eksporto struktūroje sudarė 74,7 proc., Estijos – 64,7 proc. ir mažiausiai – Lietuvoje – 63,2 procento.

Importas. 2006 metus lyginant su 2005 m., Lietuvoje importas išaugo 23 proc., Latvijoje – 29,6 proc., Estijoje – 26,3 procento (žr. 9 paveikslas).

Importo augimą Lietuvoje daugiausiai lėmė antžeminio transporto priemonių (46,2 proc.), žalio naftos ir dujų (9,5 proc.), elektros mašinų ir įrengimų (23,3 proc.) importo padidėjimas. Remiantis Latvijos statistiniais duomenimis, šios šalies importo augimą lėmė vartojimo prekių augimas (62,9 proc.), statybinių medžiagų importas (35 proc.). 2006 m. lyginant su 2005 m., mineralinių produktų importas (127 proc.), transporto priemonių importas (50,79 proc.) ir kitų nemetamo mineralinių produktų importas (83,91 proc.) daugiausiai įtakos turėjo Estijoje. Tarpusavio Baltijos valstybių importas pavaizduotas sekančiame paveiksle.

Per 2006 m. tarp trijų Baltijos šalių, statistikos duomenimis, importo struktūroje iš Europos Sąjungos importuoja daugiausiai Latvija. Importas iš Europos Sąjungos šalių sudarė 76,2 proc. viso Latvijos importo, Estijoje – 73,5 proc., o Lietuvoje – 62,4 procento.

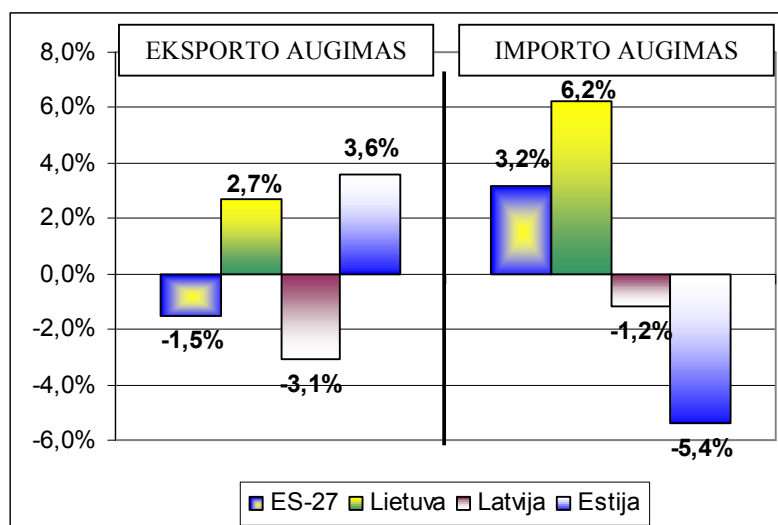

9 paveikslas. Baltijos valstybių importas tarpusavyje 2006 m., mln. eurų (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Remiantis Lietuvos, Latvijos bei Estijos pateiktais statistiniais 2007 metų sausio – liepos mėnesio duomenimis, šiuo laikotarpiu Lietuvoje daugiausia eksportuota bei importuota prekių, atitinkamai už 3502,5 ir 4918,7 mln. litų. Mažiausiai eksportuota ir importuota šiuo laikotarpiu buvo Estijoje, atitinkamai už 1498,9 ir 1191,4 mln. litų. Latvijoje 2007 m. sausio – liepos mėnesiais eksportuota prekių už 3171,6 mln. litų, o importuota – 1766,6 mln. litų.

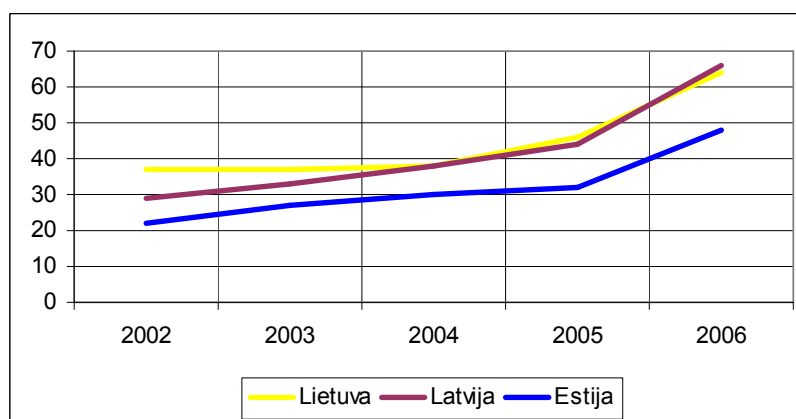
Kai Lietuva, Latvija bei Estija įstojo į Europos Sąjungą, jų ekonomikos vertinimas Europos Sąjungos akimis – tapo itin reikšmingas. Taigi, remiantis Eurostat duomenimis, toliau pateikiu ES-27 šalių narių bendrą eksporto ir importo augimo rodiklius bei trijų Baltijos šalių lygiagrečiai.

Analizuojant paveiksle pateiktus duomenis (žr. 10 paveikslas), galime teigti, kad geriausi rezultatai tarp Baltijos šalių – Lietuvoje, kur ir eksporto ir importo augimas yra teigiamas, Latvijoje – šie abu rodikliai išlieka neigiami: eksportas sudaro -3,1 proc., importas – -1,2 proc., Estijoje matomas teigiamas eksporto augimas, kurį sudaro 3,6 proc. per 2007 m. birželio – liepos mėnesiais, o importas, kaip ir Latvijoje neigiamas (-5,4 proc.). Jei šiuos rodiklius lygintume visų 27-erių Europos Sąjungos valstybių narių bendru rodikliu, tai eksporto geresnius rezultatus turi Lietuva bei Estija, o importo – Lietuva.

10 paveikslas. Darbuotojų ES-27 šalių narių Baltijos valstybių eksporto bei importo augimas tarpusavyje 2007 m. birželio – liepos mėn., bln. Eurų (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Baltijos šalių užsienio prekybos panašumai. Remiantis Estijos statistikos tarnybos duomenimis, per pastaruosius penkerius metus (2002 – 2006 m.) Estijos eksportas išaugo 2,1 karto, o Latvijos ir Lietuvos – dvigubai. Tuo pačiu laikotarpiu Estijos ir Latvijos importas paaugo 2,1 karto, o Lietuvos – 1,9 karto.

11 paveikslas. Baltijos šalių užsienio prekybos deficitas, 2002 – 2006 m., mlrd. kronų (Sudaryta autorės, remiantis Estijos statistikos tarnybos duomenimis)

Kol 2006 m. importo augimo tempai išliko aukšti, pastebėtas šio eksporto sulėtėjimas, kuris sukėlė neigiamą įtaką užsienio prekybos apyvartai. Užsienio prekybos deficitas per 2002 – 2006 m. išaugo 2,1 karto Estijoje, 2,3 karto – Latvijoje ir 1,7 karto – Lietuvoje (žr. 11 paveikslas).

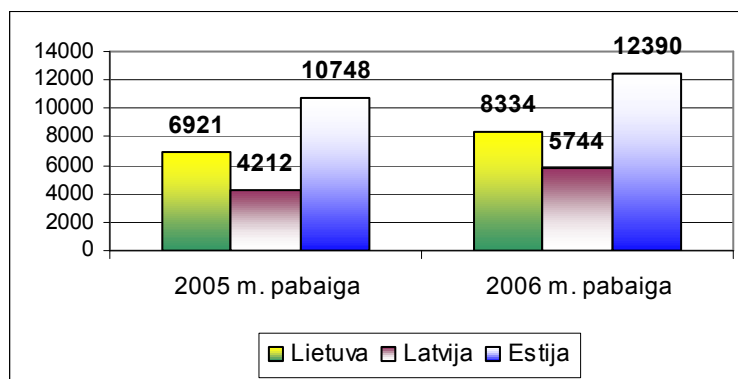
2006-aisiais, bendra Baltijos šalių eksporto apyvarta sudarė 373 milijardus kronų (~823 mlrd. litų). Lietuvos eksporto dalis tarp visų trijų Baltijos šalių sudarė 47 proc., Estijos – 32 proc., Latvijos 21 procento. Baltijos šalių eksportas sudaro 0,7 proc. visų Europos Sąjungos šalių narių eksporto (ES-25). Palyginimui, įdomu pastebėti didžiausią ES eksporto dalį sudaro Vokietijos eksportas 24,5 proc. Baltijos šalių importas buvo 549 mlrd. kronų (~1212 mlrd. litų), iš kurių didžiausią dalį sudarė Lietuvos importas (44 proc.), mažiau – Estijos (30 proc.) ir Latvijos (26 proc.). Baltijos šalių importas sudarė 0,9 proc. viso Europos Sąjungos importo.

Taigi, tarp parduodamų prekių Baltijos šalyse yra tiek pat ir panašumų, ir skirtumų. Visose trijose šalyse, mašinų ir mechanizmų įrengimai vaidina svarbią rolę užsienio prekyboje, o šių prekių grupės importo dalis pralenkė eksporto dalį. Transporto įrengimų užsienio prekybos deficitas taip pat išaugo, o didelė šių prekių grupės importo dalis gali būti aiškinama tuo, kad nėra dominuojančio vietinio gamintojo, todėl visi reikalingi įrengimai turi būti importuojami. Lietuvos ir Estijos importo bei eksporto dalį užima mineraliniai produktai. Čia Baltijos šalys tarpininkauja Rusijos kilmės produktais į Europos Sąjungos ir trečiąsias šalis (ne ES valstybes). Medienos ir jos gaminių eksportas užima svarbią vietą Latvijos ir Estijos eksporte, tačiau Lietuvoje ši prekių grupė nevaidina svarbios rolės. Žemės ūkio bei maisto preparatų produktų eksporto dalis Latvijoje ir Lietuvoje yra didesnė nei Estijoje.

Apibendrinant, galima teigti, jog visumoje, Baltijos šalys tiek importo, tiek eksporto rodikliais yra labai panašios. Tai, ko gero lemia panaši geografinė padėtis, klimato sąlygos bei pagrindiniai užsienio prekybos partneriai. Estija labiausiai išsiskiria savo rodikliais nuo kitų dviejų Baltijos šalių, kadangi skirtingai nei Lietuva ir Latvija, ji intensyviai bendradarbiauja su Skandinavijos šalimis ir yra labiausiai nutolusi nuo vakarų Europos.

Tiesioginės užsienio investicijos. Lietuvos, Latvijos ir Estijos pateiktais statistiniais duomenimis, 2006 m. IV ketvirčio pabaigoje, daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų sulaukė Estija. Čia tiesioginės užsienio investicijos sudarė 12389,9 mln. eurų, o tuo tarpu Lietuvoje ir Latvijoje atitinkamai 8333,5 mln. eurų ir 5744,4 mln. eurų.

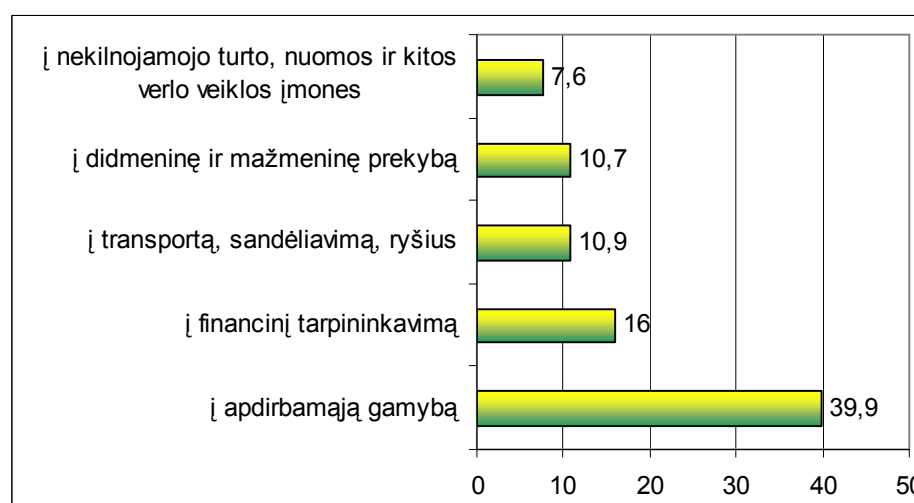
Jei palyginti su 2005 metų IV ketvirčio pabaigos duomenimis, 2006 m. IV ketvirčio pabaigoje, Lietuvoje tiesioginių užsienio investicijų srautas išaugo 20,4 procento, Latvijoje – 36,4 procento, Estijoje mažiausiai – 15,3 procento (žr. 12 paveikslas). Šie Baltijos valstybių tiesioginių investicijų srautai pavaizduoti sekančiame paveiksle.

12 paveikslas. Baltijos šalių tiesioginių užsienio investicijų srantai 2005 – 2006 m. pabaigoje, mln. eurų (Sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Lietuvoje daugiausia lėšų yra investavę Lenkijos (22,6 proc. visų tiesioginių investicijų), Danijos (15,3 proc.), Švedijos (10,6 proc.), Vokietijos (9,9 proc.), Suomijos (6,7 proc.), Rusijos (6,3 proc.), Estijos (5,9 proc.) investuotojai. Tai, kad pirmavo Lenkijos investuotojai, lėmė Lenkijos koncerno „PKN Orlen S. A.“ investicijos į AB „Mažeikių nafta“, tuo tarpu Rusijos investuotojams pardavus šios įmonės akcijas, Rusija nusileido į šeštąją vietą.

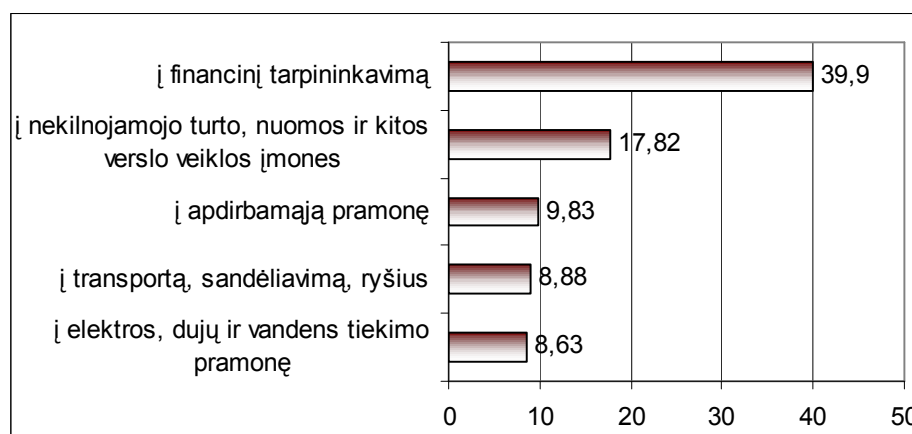
Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos 2006 m. iš Europos Sąjungos šalių sudarė 24,3 mlrd. litų, kas sudarė 84,4 procento visų šalies tiesioginių investicijų. Iš Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių – 1,9 mlrd. litų, (6,5 proc.). Pasikeitus lyderiams, Europos Sąjungos šalių tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje padidėjo, o NVS šalių – atitinkamai sumažėjo. Į ką buvo nukreiptos pagrindinės Lietuvos tiesioginės užsienio investicijos, vaizduoja žemiau pateiktas paveikslas (žr. 13 paveikslas).

13 paveikslas. Didžiausi tiesioginių užsienio investicijų srautai Lietuvoje, 2006 m., proc. (Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvos įmonės buvo investavusios 3,1 mlrd. litų. Daugiausia buvo investuota Latvijoje, kas sudarė 1,1 mlrd. litų ir 36,2 procento visų tiesioginių investicijų užsienyje, Rusijoje ir Lenkijoje po 0,4 mlrd. litų, Ukrainoje – 0,3 mlrd. litų, Estijoje – 0,2 mlrd. litų. 2006 m. daugiausiai išaugo Lietuvos įmonių tiesioginės investicijos Lenkijoje bei Latvijoje. Į kitas 27 Europos Sąjungos valstybes sudarė 2,2 mlrd. litų, į NVS – 0,7 mlrd. litų visų Lietuvos tiesioginių investicijų užsienyje.

Latvijos centrinės statistikos valdybos duomenimis, per 2006 m. tiesioginės užsienio investicijos iš Europos Sąjungos šalių sudarė 1162,4 mln. latų, kas sudarė 70,6 proc., o NVS šalių – 2,57 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų. Analizuojant Latvijos centrinio banko duomenis, į kurias sritis buvo nukreiptos didžiausios užsienio investicijos 2006 m. pabaigoje, vaizduoja žemiau pateiktas paveikslas (žr. 14 paveikslas).

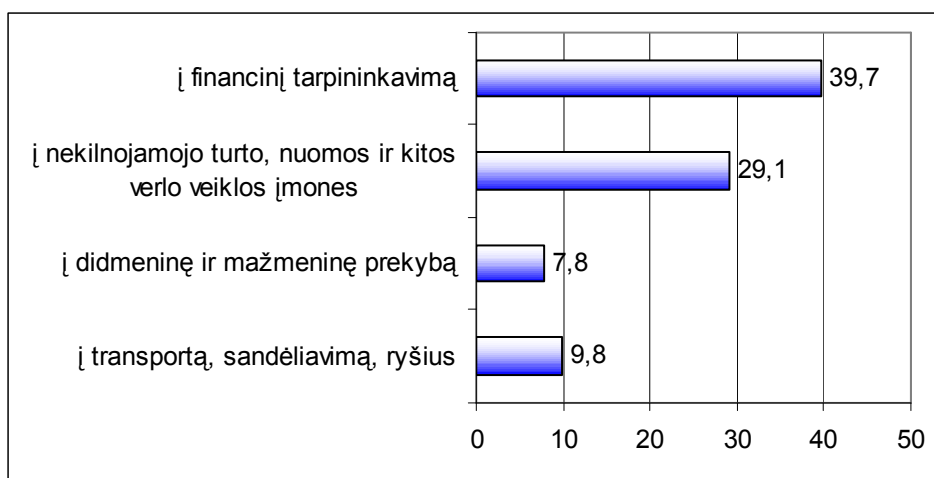

14 paveikslas. Didžiausi tiesioginių užsienio investicijų srautai Latvijoje, 2006 m., proc. (Sudaryta autorės, remiantis Latvijos statistikos centrinio biuro duomenimis)

Per visus 2006 metus, daugiausiai buvo investuota taip pat į finansinio tarpininkavimo veiklą, kuriai teko 43,72 proc. visų tiesioginių investicijų. O taip pat ir nemažai investicijų atiteko ir į nekilnojamojį turtą, nuomą ir kitą veiklą – 15,59 proc. bei didmeninei ir mažmeninei prekybai – 10 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų.

Daugiausiai lėšų Latvijoje yra investavę Švedijos (14,06 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Estijos (11,8 proc.), Vokietijos (10,98 proc.), Danijos (8,41 proc.), Rusijos (6,59 proc.), Suomijos (6,21 proc.), JAV (5,8 proc.), Nyderlandų (5,49 proc.) bei Lietuvos (2,5 proc.) investuotojai.

Į kurias sritis 2006 m. daugiausiai buvo investuota Estijoje, šalies banko statistiniais duomenimis, pavaizduota sekančiame paveiksle (žr. 15 paveikslas).

15 paveikslas. Didžiausi tiesioginių užsienio investicijų srantai Estijoje, 2006 m., proc. (Sudaryta autorės, remiantis Estijos statistikos tarnybos duomenimis)

Per 2006-uosius metus daugiausiai buvo investuota taipogi į finansinio tarpininkavimo veiklą, kuriai atiteko 61,08 procentai visų tiesioginių užsienio investicijų. Taip pat, daug investicijų atiteko apdirbamajai pramonei – 21 proc., o trečioje vietoje tiesioginių užsienio investicijų teko į transportą, sandėliavimą ir ryšius – 8,14 procento.

Estijoje daugiausiai lėšų yra investavę Švedijos (51,4 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Suomijos (21,2 proc.), Jungtinės Karalystės (3,1 proc.), Nyderlandų (2,7 proc.), Norvegijos (2,5 proc.), ir kiti (19,1 proc.) investuotojai.

3.2 Baltijos šalių pramonės struktūros vertinimas, remiantis šalies visos pramonės konkurencingumo įvertinimo metodu

3.2.1 Nevertinių veiksnių įtaka Lietuvos, Estijos, Latvijos pramonės konkurencingumui

Produkcijos kokybė, rinkodaros ir vadybos lygis, darbuotojų kvalifikacija, technologijų atnaujinimas, naujovių diegimas į gamybą ir daugybė kitų tiesiogiai su produkcijos kaina nesusijusių veiksnių lemia produkcijos eksporto sėkmę į užsienio rinkas. Todėl kiekybiškai vertinant Baltijos šalių pramonės konkurencingumo potencialą, svarbi ir nevertinių veiksnių įtaka.

Europos Komisijos (EK) atliktoje Europos Sąjungos pramonės konkurencingumo įvertinimo ataskaitoje buvo išskirti pagrindiniai veiksniai, lemiantys darbo produktyvumą ir jo augimo potencialą. Tai – darbo jėgos kvalifikacija, materialinės investicijos, mokslo tyrimo ir plėtros darbai,

rinkodara. Norint efektyviai išnaudoti šiuos veiksnius, šalyje reikia plėtoti atitinkamas pramonės veiklas, potencialiai galinčias užtikrinti darbo produktyvumo augimą.

Remiantis įvairių šalių pramonės konkurencingumo išvadomis, šalies konkurencingos pramonės struktūra turėtų būti orientuota į:

1. kvalifikuotos darbo jėgos reikalaujančių pramonės sektorių;
2. aukštųjų technologijų pramonės sektorių;
3. mokslo bei žinių pagrindu plėtojamų pramonės sektorių.

Dėl to pravartu panagrinėti Baltijos šalių apdirbamosios pramonės struktūra šiais aspektais. Lentelėje duomenys akivaizdžiai rodo (žr. 1 lentelė), jog visose trijose Baltijos šalyse dominuoja žemųjų technologijų pramonė. Estijoje žemųjų technologijų pramonei tenka 80,1 proc. visos sukurtos produkcijos, Latvijoje – 84,1 proc. ir daugiausiai Lietuvoje – 85,1 proc. Tokia pramonės struktūra neleidžia daryti optimistinių prognozių, kadangi, užsienio specialistų vertinimais, žemųjų technologijų verslo sritys, net ir pasižyminčios gerais veiklos rezultatais, negali būti pagrindas pasiekti aukštą gyvenimo lygį šalyje, o tuo pačiu tikėtis didelio ekonomikos konkurencingumo.

1 lentelė. Baltijos šalių pramonės struktūra pagal technologijų lygį, 2005 m. (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis)

	Lietuva	Latvija	Estija
Aukštųjų technologijų pramonė	4,7%	6,0%	5,5%
Vidutiniškai aukštųjų technologijų pramonė	10,2%	9,9%	14,4%
Žemųjų technologijų pramonė	85,1%	84,1%	80,1%
Įmonių skaičius apdirbamojoje pramonėje	9030	7689	4752
Įmonių skaičius aukštųjų technologijų apdirbamojoje pramonėje	363	212	250

Iš lentelėje pateiktų duomenų, galima daryti išvada, jog Baltijos šalyse dominuoja žemos kvalifikacijos darbo jėgos reikalaujanti pramonė (Lietuvoje žemųjų technologijų pramonės dalis sudaro 85,09 procento, Latvijoje – 84,11 proc. ir mažiausiai Estijoje, kur šis procentas sudaro 80,14 procento). Šie veiksniai neigiamai įtakoja Lietuvos, Estijos ir Latvijos pramonės įmonių konkurencingumą. Reikia paminėti, kad Estija yra pasiekusi aukštesnę pramonės technologinį lygį, lyginant su kitomis dviem Baltijos valstybėmis. Estijoje mažiausias žemųjų technologijų pramonės procentas (80,14 proc.) bei gerokai pralenkiantis vidutiniškai aukštųjų technologijų pramonės procentas (14,38 proc.), kai tuo tarpu Lietuvoje ir Latvijoje – jis mažesnis, atitinkamai 10,2 proc. ir 9,9 proc.

Norint pasinaudoti buvo Europos Sąjungoje privalumais, jos teikiamomis galimybėmis, reikia ir toliau gerinti įmonių konkurencingumą, gerinant produkcijos kokybę, panaudojant

pažangias technologijas, formuojant palankų Baltijos šalių, jų ūkio subjektų bei gaminamų prekių įvaizdį.

Dar nežymią dalį šalių realizuojamoje pramonės produkcijoje sudaro aukštų technologijų, aukštos kvalifikacijos darbo jėgos reikalaujančių, orientuotų į mokslo tyrimus pramonės sektorių produkcija. Tai neigiamas veiksnys, kuomet pasaulyje ima dominuoti žinių pagrindu plėtojama ekonomika ir, kuris gali dar labiau pabloginti Baltijos šalių konkurencingumą.

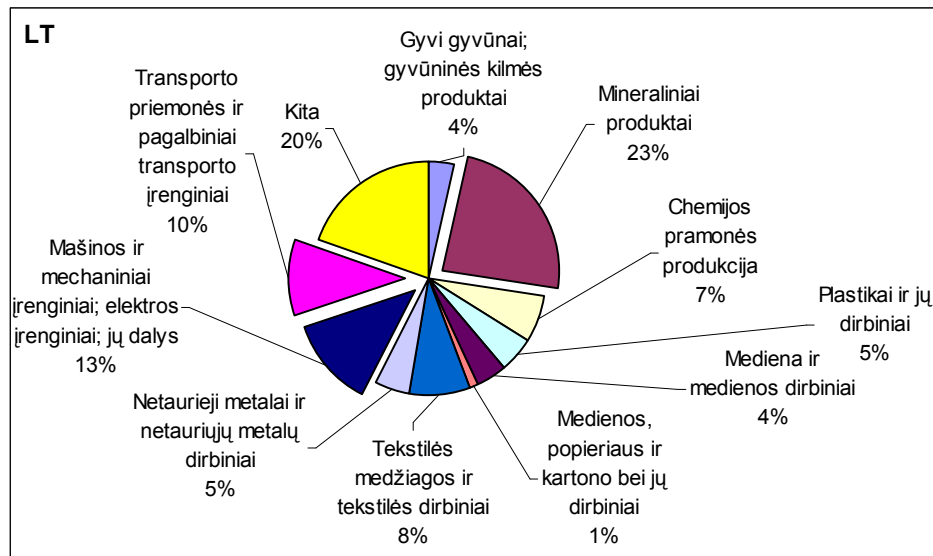
3.2.2 Baltijos šalių prekių eksporto konkurencingumo rodiklių apskaičiavimas

Kadangi pramonės sektoriaus konkurencinį pranašumą tarptautinėse rinkose atspindi užsienio prekybos rodikliai, įvertinant Baltijos šalių pramonės konkurencingumą, pirmiausia apskaičiavau bei analizavau šių šalių eksporto ir importo rodiklius. 2 lentelėje pavaizduoti duomenys buvo apskaičiuoti remiantis Lietuvos statistikos departamento, Latvijos centrinio statistikos biuro ir Estijos statistikos biuro internetinėse svetainėse skelbiamais eksporto ir importo duomenimis.

2 lentelė. Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto konkurencingumo rodikliai (%), 2006 m. (sudaryta autorės, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis)

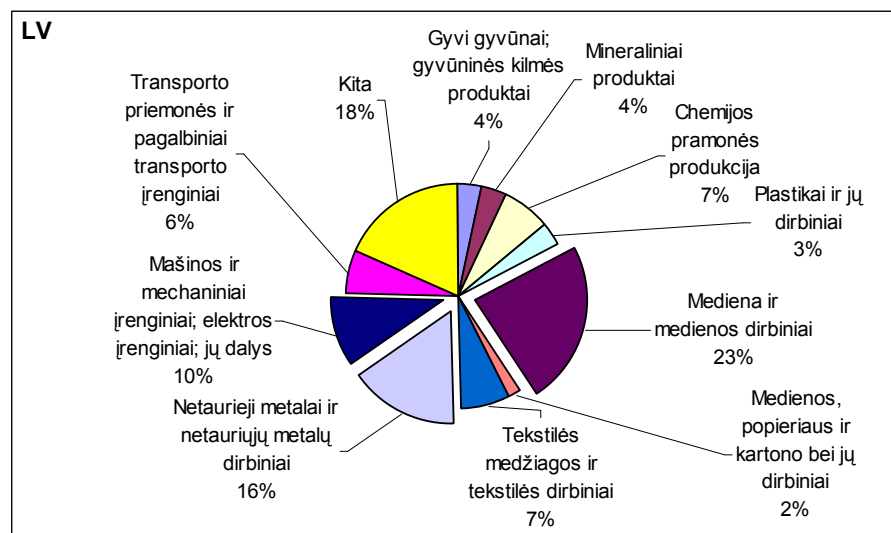
Kombinuotoji nomenklatūra		Eksportas, %		
		LT	LV	EST
I	Gyvi gyvūnai; gyvūninės kilmės produktai	4,6	4,1	7,0
II	Augaliniai produktai	3,4	2,2	
III	Gyvūniniai arba augaliniai riebalai ir aliejus bei jų skilimo produktai; paruošti valgomieji riebalai; gyvūninis arba augalinis vaškas	0,3	0,2	
IV	Paruošti maisto produktai; nealkoholiniai ir alkoholiniai gėrimai bei actas; tabakas ir perdirbti tabako pakaitalai	5,7	7,9	
V	Mineraliniai produktai	23,9	3,7	16,2
VI	Chemijos pramonės ir jai giminingų pramonės šakų produkcija	6,5	6,8	4,1
VII	Plastikai ir jų dirbiniai; kaučiukas ir jo dirbiniai	5,1	3,3	2,8
VIII	Žalios (neišdirbtos) odos, išdirbta oda, kailiai ir jų dirbiniai; pakinktai ir balnai; kelionės reikmenys, rankinės ir panašūs daiktai; dirbiniai iš gyvūnų žarnų (išskyrus šilkaverpių žarnas)	0,4	0,2	-
IX	Mediena ir medienos dirbiniai; medžio anglys; kamštiena ir kamštienos dirbiniai; dirbiniai iš šiaudų, esparto arba iš kitų pynimo medžiagų; pintinės ir pinti dirbiniai	4,1	23,3	9,2
X	Medienos arba kitų pluoštinių celiuliozinių medžiagų plaušiena; perdirbti skirtas popierius arba kartonas (atliekos ir liekanos); popierius ir kartonas bei jų dirbiniai	1,4	1,8	2,4
XI	Tekstilės medžiagos ir tekstilės dirbiniai	8,3	6,9	5,2
XII	Avalynė, galvos apdangalai, skėčiai, skėčiai nuo saulės, lazdos, lazdos-sėdynės, vytiniai, botagai ir jų dalys; paruoštos naudoti plunksnos ir jų dirbiniai; dirbtinės gėlės; dirbiniai iš žmonių plaukų	0,2	0,3	-
XIII	Dirbiniai iš akmens, gipso, cemento, asbesto, žėručio arba panašių medžiagų; keramikos dirbiniai; stiklas ir stiklo dirbiniai	1,1	2,1	-
XIV	Gamtiniai arba dirbtiniu būdu išauginti perlai, brangakmeniai arba pusbrangiai akmenys, taurieji metalai, metalai, plakiruoti tauriuoju metalu, bei jų dirbiniai; dirbtinė bižuterija; monetos	0,3	0,2	-
XV	Netaurieji metalai ir netauriųjų metalų dirbiniai	4,6	15,5	9,2
XVI	Mašinos ir mechaniniai įrenginiai; elektros įrenginiai; jų dalys; garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, televizijos vaizdo ir garso įrašymo ir atkūrimo aparatai, šių dirbinių dalys ir reikmenys	12,6	10,4	24,6
XVII	Antžeminio, oro, vandens transporto priemonės ir pagalbiniai transporto įrenginiai	10,2	6,3	6,7
XVIII	Optikos, fotografijos, kinematografijos, matavimo, kontrolės, precizijos, medicinos arba chirurgijos prietaisai ir aparatai; laikrodžiai; muzikos instrumentai; jų dalys ir reikmenys	1,2	0,7	-
XIX	Ginklai ir šaudmenys; jų dalys ir reikmenys	0,0	0,0	-
XX	Įvairūs pramonės dirbiniai	6,2	4,0	7,3
XXI	Meno kūriniai, kolekcionavimo objektai ir antikvariniai daiktai	0,0	0,0	0,0
XXII	Prekės, kurioms taikomos specialiosios deklaravimo nuostatos	0,1	0,0	5,3
Viso:		100	100	100

Lietuvos ekonomikos augimas yra vienas dinamiškiausių Europoje. Lietuvos statistikos departamento duomenimis Lietuvos ekonomika auga vidutiniškai 7,7 proc. kasmet ir žymiai sparčiau už ES-25 vidurkį. Pagrindiniais augimą užtikrinančiais veiksniais išlieka vidaus paklausos, eksporto ir investicijų augimas. Didžiausią Lietuvos, Latvijos, Estijos bendrojo vidaus produkto (BVP) dalį sudaro prekybos apyvarta. Taigi, užsienio prekybos srautai daro labai didelę įtaką šalių ūkio augimui, gyventojų užimtumui ir visų gerovei. Prieš analizuojant, 1 lentelėje pateiktus duomenis, reiktų prisiminti, jog Lietuva, Latvija bei Estija yra vieno regiono, t.y. Baltijos šalys, kur Lietuvoje gyvena daugiau nei dvigubai daugiau gyventojų nei Estijoje ir beveik 1 milijonu daugiau gyventojų nei Latvijoje. 2006-aisiais metais, statistikos departamento duomenimis darbo jėga Lietuvoje sudarė 1588 tūkstančių gyventojų, vidutinis bedarbių skaičius – 89 tūkstančiai gyventojų, vadinasi, vidutinis dirbančiųjų skaičius analizuojamu laikotarpiu – 1499 tūkstančiai. Atitinkamai Latvijoje: vidutinė darbo jėga sudarė 1167 tūkstančių gyventojų, bedarbiai – 93 tūkstančiai gyventojų, dirbantieji – 1074 tūkstančiai gyventojų, o Estijoje: vidutinė darbo jėga – 650 tūkst. gyventojų, bedarbiai – 37 tūkst. gyventojų, dirbantieji – 613 tūkst. gyventojų. Šie skaičiavimai atlikti, remiantis Lietuvos statistikos departamento, Latvijos centrinio statistikos biuro bei Estijos statistikos biuro pateiktais duomenimis. Taigi, darant prielaidą, jog technologijų lygis bei kiti produktyvumą įtakojantys veiksniai, išskyrus darbo jėgos skaičių, Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje yra panašūs, galima teigti, jog Lietuvoje pagamintos produkcijos kiekis turėtų būti apie 60 proc. didesnis nei Estijoje ir 30 procentų didesnis nei Latvijoje. Taipogi, visos trys šalys, atkūrusios savo nepriklausomybę, turėjo panašius užsienio politikos prioritetus: integraciją į Europos Sąjungą bei Šiaurės Amerikos ir Europos šalių bendros gynybos organizaciją – NATO (*anglų k.*). Trumpai aptarus visas tris šalis, pradėsiu apskaičiuotą 1 lentelėje pateiktą 2006 metų eksporto konkurencingumo rodiklių pagal prekių skyrius analizę. Visų trijų Baltijos šalių eksporto didžiausią procentą sudaro panašus grupių skaičius. Pagal pirmoje lentelėje pateiktus duomenis, matome, kad didžiausią dalį Lietuvos eksporto, t.y. 78,5 proc., sudaro 8-ių grupių (IV, V, VI, VII, XI, XVI, XVII, XX) prekės, o labai panašią Latvijos eksporto dalį, t.y. 77,1 proc., sudaro 7-ių grupių (IV, VI, IX, XI, XV, XVI, XVII) prekės, kai tuo tarpu didžiausią eksporto procentinę dalį (83,7 proc.) sudaro Estijos 8-ių grupių prekės (V, IX, XI, XV, XVI, XVII, XX, XXII). Didžiausią dalį Lietuvos eksporte 2006 m. (žr. 16 paveikslas) užima mineraliniai produktai, t.y. 23,9 proc., antroje vietoje – mašinos ir mechaniniai įrenginiai (12,6 proc.), trečioje – antžeminis, oro, vandens transportas ir įrenginiai (10,2 proc.). Mineralinių produktų eksporte Lietuva pirmauja ir tarp kitų Baltijos šalių. Nuo 2003 m. iki 2006 m. šių prekių eksportas vidutiniškai didėjo 20,4 proc.

16 paveikslas. Lietuvos eksportas pagal prekių grupes, 2006 m. (Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)

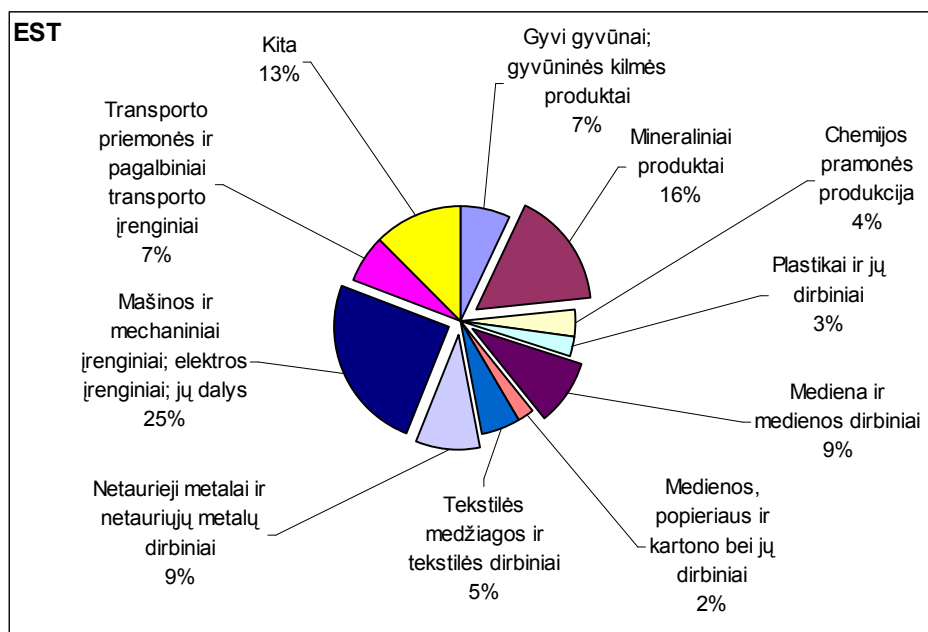
Galima daryti išvadą, jog mineraliniai produktai sugeba atlaikyti konkurencinę kovą užsienio ir vidaus rinkose. Tai, kad 10,2 proc. viso Lietuvos eksporto sudaro antžeminio, oro, vandens transporto ir transporto įrenginių eksportas, priežastis – lengvųjų automobilių re-eksportas.

17 paveikslas. Latvijos eksportas pagal prekių grupes, 2006 m. (Sudaryta Autorės, remiantis Latvijos centrinio statistikos biuro duomenimis)

Didžiausią (žr. 17 paveikslas) Latvijos (23,3 proc.) bei taip pat didelę dalį (žr. 18 paveikslas) Estijos (9,2 proc.) visame šalių eksporte sudaro mediena ir jos dirbiniai. Šių prekių eksportas visose Baltijos šalyse didėjo panašiai, t.y. 10-11 proc. per metus, ko pasėkoje, taigi, galiu teigti jog šios dvi

šalys pirmaudamos šių prekių eksporte, sugeba konkuruoti užsienio bei vidaus rinkose. Įvairių pramonės gaminių eksporte pirmauja Estija. Atrodytų, jog šio prekių skyriaus Estijos ir Lietuvos konkurencingumo rodikliai beveik vienodi, jei ne anksčiau padaryta prielaida, jog esant panašiam technologijos lygiui, darbuotojų kvalifikacijai bei kitoms sąlygoms, Lietuvos pagamintos produkcijos kiekis turėtų būti 20 proc. didesnis nei Estijos, kad tarp šalių galėtume dėti lygybės ženklą.

18 paveikslas. Estijos eksportas pagal prekių grupes, 2006 m. (Sudaryta autorės, remiantis Estijos statistikos tarnybos duomenimis)

Didžiausią Estijos eksporto dalį visame šalies eksporte (24,6 proc.) ir didžiausią tarp kitų Baltijos šalių, sudaro mašinos ir mechaniniai įrenginiai (žr. 18 paveikslas), kas leidžia daryti prielaidą, kad šioje srityje Estija sugeba konkuruoti bei gauti didžiausias pajamas iš visų eksportuojamų prekių grupių. Iš anksčiau pateiktų paveikslų, matyti, jog visos trys Baltijos šalys eksportuoja tas pačias prekių grupes ir tuo pačiu viena kitai yra konkurentės trečiosiose rinkose. Konkurencinė situacija skatina stiprinti savo gaminių konkurencingumą tarptautinėje rinkoje. Kuo eksporto struktūros panašumo rodiklis didesnis (nuo 0 iki 100), tuo šalių eksporto struktūra panašesnė, o konkurencija tarp šalių – didesnė.

Tarp Lietuvos ir Estijos eksporto struktūros panašumo rodikliai yra mažesni nei tarp Lietuvos ir Latvijos. Lietuvos eksporto pagrindinę dalį sudaro jau minėtos trys prekių grupės: mineraliniai produktai, mašinos ir mechaniniai įrenginiai bei antžeminio, oro, vandens transporto ir transporto įrenginių prekių grupės. Estijos didžiausia eksporto dalis tenka mašinų ir mechaninių

įrenginių, elektros, garso bei vaizdo aparatūros, mineralinių produktų, medienos ir jos dirbinių bei netauriųjų metalų ir jų dirbinių prekių grupėms. Latvijos – medienos ir medienos dirbinių, netauriųjų metalų ir jų dirbinių, mašinų ir mechaninių įrenginių prekių grupėms. Iš anksčiau apskaičiuotų konkurencingumo rodiklių, galima daryti išvadą, jog tarp Lietuvos ir Estijos yra mažesnė konkurencija nei tarp Lietuvos ir Latvijos. Manau, tam įtakoja ir Estijos regioninė padėtis: jai artimesnės Skandinavijos šalys, kurios yra pagrindinės Estijos užsienio prekybos partnerės.

Per keturis 2007 m. mėnesius kiek daugiau nei du trečdalius Lietuvos prekių eksporto sudarė eksportas į ES šalis (66,6 %), o importas iš jų - 67,2 procento. Eksporto ir importo struktūroje NVS šalims tenkanti dalis sudarė po 22,6 procento. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2007 m. sausio-balandžio mėn. svarbiausi Lietuvos eksporto partneriai buvo Rusija (14,1 %), Latvija (12,6 %), Vokietija (11,7 %) ir Lenkija (6,8 %), svarbiausi importo partneriai - Rusija (18,7 %), Vokietija (14,8 %) ir Lenkija (10,6 %). 2007 m. sausio-balandžio mėn. didžiausią prekių eksporto dalį sudarė mineraliniai produktai (13,4 %), mašinos ir mechaniniai bei elektros įrenginiai (12,2 %), transporto priemonės ir pagalbinių transporto įrenginiai (11 %). Minėtos prekių grupės sudarė didžiausią importo dalį – atitinkamai 17,5, 16,6 ir 16,4 procento. Šiose gaminių grupėse stiprias pozicijas išlaiko ir Estija, tačiau jos sudaro mažesnes (lyginant su Lietuva) viso eksporto į kitas šalis dalis, nors konkurencija išlieka stipri. Didelę dalį, kuo nepasižymi Estija ir Latvija, Lietuvos eksporto į kitas užsienio šalis sudaro transporto priemonės ir jų įrenginiai. Tačiau, Estija ir Latvija yra labai stiprios konkurentės medienos ir jos dirbinių eksporte. Netauriųjų metalų ir jų dirbinių grupės prekių Latvijos eksporto dalys yra didesnės nei Lietuvos: atitinkamai 16 ir 5 proc.

Analizuodama eksporto struktūros panašumą pagal prekių grupes, pastebėjau, kad aukščiausias rodiklių panašumas yra chemijos pramonės, avalynės ir galvos apdangalų, optikos, matavimo bei medicinos grupėse. Žemiausi panašumo rodikliai tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos yra mineralinių maisto produktų, medienos ir jos dirbinių, netauriųjų metalų ir jos dirbinių, mašinų ir mechaninių įrenginių, plastiko ir jo dirbinių. Tai rodo, kad šių grupių eksporto struktūros turi savų ypatumų, ir šalys specializuoja skirtingų tos pačios grupės gaminių eksportą.

3.2.3 Baltijos šalių apdirbamosios pramonės bei kitų ekonomikos veiklos rūšių konkurencingumas ES šalių atžvilgiu

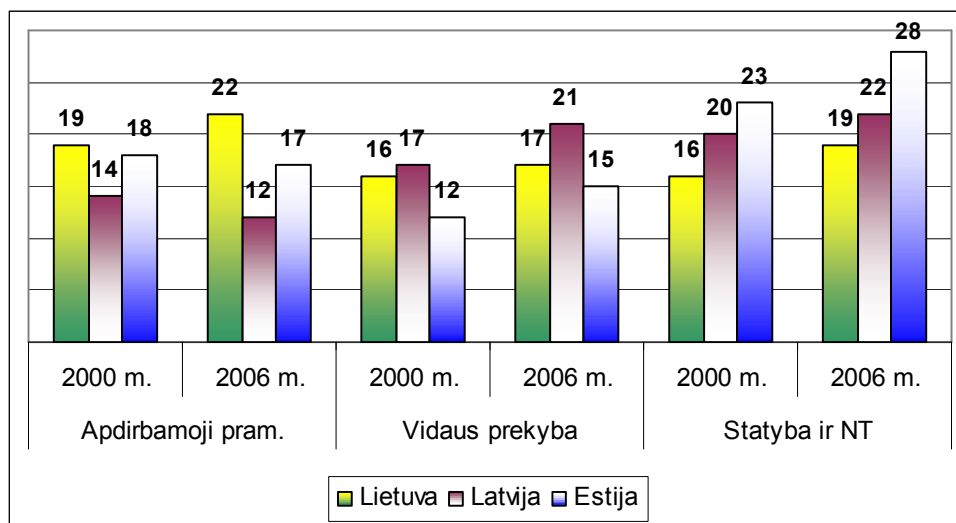
Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje viena didžiausių dalių pagamintos produkcijos tenka apdirbamajai pramonei. 2005 m. šalių statistikos tarnybų duomenimis apdirbamosios pramonės sukurta pridėtinė vertė Lietuvoje sudarė 22,9 proc., Latvijoje – 29,6 proc., Estijoje – 27,3 proc. lentelėje žemiau parodyta, kokia pagamintos produkcijos pridėtinės vertės dalis tenka atskiroms

apdirbamosios pramonės šakoms. Didžioji dalis visos apdirbamosios pramonės produkcijos sukurtos pridėtinės vertės Lietuvoje (žr. 3 lentelė) tenka tekstilės (38,4 proc.), mašinų ir jų įrengimų (34 proc.), metalų (29,1 proc.) pramonėms, Latvijoje – cheminių medžiagų ir jos produktų (46,7 proc.), tekstilės (42,1 proc.) bei elektros įrengimų ir prietaisų (39,1 proc.) pramonėms, Estijoje – odos ir odos dirbinių (43,2 proc.), tekstilės (36,7 proc.) ir mašinų ir jų įrengimų (33,1 proc.) pramonėms.

3 lentelė. Apdirbamosios pramonės sukurta pridėtinė vertė, proc., 2005 m. (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis)

	Lietuva	Latvija	Estija	ES - 27
Apdirbamoji pramonė	22,9%	29,6%	27,3%	28,5%
Maisto produktų ir gėrimų pramonė	22,0%	22,7%	19,6%	24,2%
Tekstilės pramonė	38,4%	42,1%	36,7%	29,9%
Odos ir odos dirbinių pramonė	23,6%	-	43,2%	26,9%
Cheminių medžiagų ir produktų pramonė	24,5%	46,7%	23,1%	29,6%
Metalų pramonė	29,1%	25,6%	27,9%	31,7%
Mašinų ir įrengimų pramonė	34,0%	38,8%	33,1%	34,5%
Elektros įrengimų ir prietaisų pramonė	24,4%	39,1%	29,5%	33,5%
Transporto priemonių pramonė	27,2%	28,4%	24,4%	22,7%

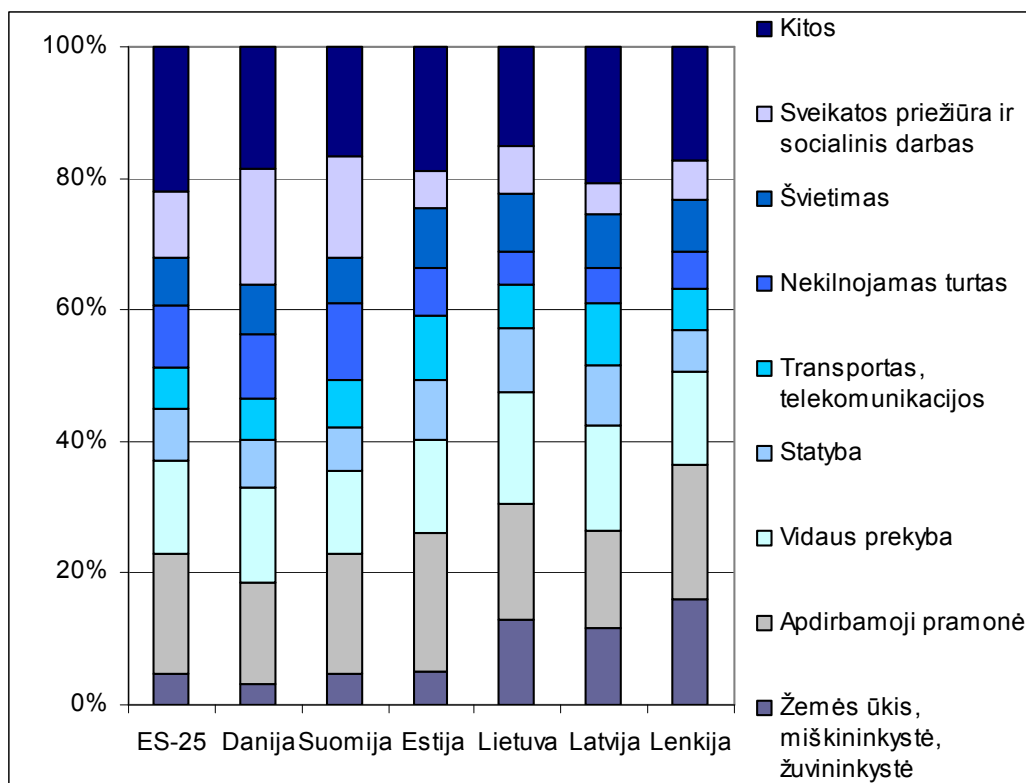
Lyginant su ES-27 šalimis, čia taipogi tarp dominuojančių pramonės šakų kurios sukuria didžiausią pridėtinės vertės dalį yra tekstilės (29,9 proc.), mašinų ir jų įrengimų (34,5 proc.), elektros įrengimų ir prietaisų (33,5 proc.) pramonės. Būtent šių pramonės šakų produkcija sudaro didžiausią visų trijų Baltijos šalių eksporto dalį, kad buvo pastebėta analizuojant Lietuvos, Latvijos bei Estijos užsienio prekybos tendencijas. Remiantis Eurostat duomenimis, analizei pasirinkau didžiausią, mano manymu, reikšmę šalies ekonomikai, turinčių ūkio sektorių – apdirbamosios pramonės, vidaus prekybos, statybos ir nekilnojam turto rodiklius trijose Baltijos šalyse. Didžiausią apdirbamosios pramonės dalį BVP struktūroje (žr. 19 paveikslas) sudaro Lietuvos ekonomikoje – 2000 m. jis buvo 19 proc., 2006-aisiais – 22 proc., kai tuo tarpu Latvijoje – tarp Baltijos šalių ši ūkio šaka sudarė mažiausią dalį ir per šešerius metus sumažėjo 2 procentiniais punktais. Tačiau, Latvijoje didžiausią BVP dalį sudaro vidaus prekyba, kuri per šešerius metus tendencingai augo (nuo 17 proc. iki 21 proc.), nors Estijoje ši ūkio šaka sudarė mažiausią BVP dalį, bet per šiuos metus pakilo 3 procentiniais punktais. Statyba ir nekilnojamasis turtas per 2000 – 2006 m. augo sparčiausiai Estijoje ir, kaip matosi paveiksle, sudarė didžiausią BVP dalį.

19 paveikslas. Kai kurių ūkio sektorių dalis BVP struktūroje, proc. (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat bei šalių statistikos tarnybų duomenimis)

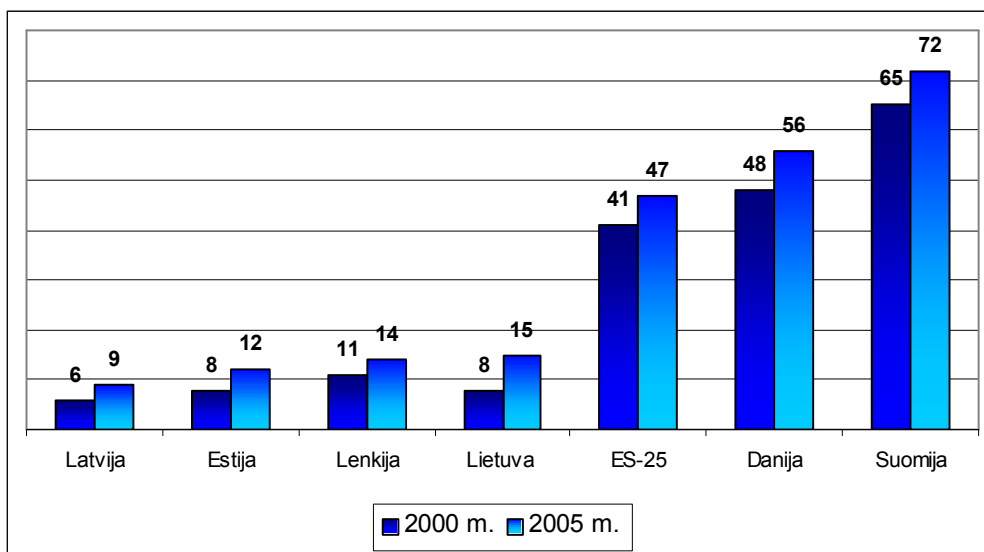
Baltijos šalių apdirbamosios pramonės konkurencingumo lygio ir tendencijų įvertinimui, žemiau pateikiu ES-25, Danijos, Suomijos, Lenkijos bei trijų Baltijos šalių užimtumo pagal ūkio šakas rodiklius.

Kaip ir daugumoje išsivysčiusių ekonomikų, paveiksle (žr. 20 paveikslas) pateiktų ES šalyse dirbančiųjų skaičiaus žemės ūkio sektoriuje (įskaitant miškininkystę ir žuvininkystę) palaipsniui mažėjo. Tačiau, net ir dabar, tarp šių šalių išlieka gan dideli struktūriniai skirtumai. 2006 m. užimtųjų žemės ūkio sektoriuje dalis svyravo nuo 16 proc. Lenkijoje iki 3,1 proc. Danijoje. Remiantis Eurostat, duomenimis, analizei pasirinktose šalyse nuo 2000 m. keliais proc. punktais smuktelėjo ir santykinė dirbančiųjų dalis pramonėje (išskyrus Lietuvą, kurioje pramonės, kaip darbdavio, svarba aptariamuoju laikotarpiu išaugo). Tačiau minėtą darbo jėgos nutekėjimą iš pramonės ir žemės ūkio praktiškai pilnai absorbavo greitai besivystantis paslaugų bei statybų sektorius. Pastarasis kartu su stiprėjančiu vidaus vartojimu, augo ypatingai sparčiai Baltijos šalyse, ir 2006 m. pabaigoje įdarbino apie 10 proc. visų užimtųjų. Ne veltui darbo tyrimo analizei pasirinkta apdirbamoji pramonė, kadangi kaip matosi iš 2006 m. per I-III ketv. laikotarpio duomenų, didžiausi užimtumo rodikliai atitenka apdirbamajai pramonei bei vidaus prekybai tiek pasirinktose šalyse, tiek visoje Europos Sąjungoje. Vadinasi, galima daryti išvadą, jog būtent šiose ūkio šakose yra sukuriama daugiausiai darbo vietų, o šalių gyventojams – palankiausias sąlygos bei priimtinausi reikalavimai įsidarbinti jose. Be to, tai rodo, kad būtent šiuose ūkio sektoriuose – sukuriamas didžiausias konkurencingumas tarp šalių, o norint įgyti pranašumą, reikėtų dėti dar daugiau pastangų, kad įgyti tokių pranašumų šiose ūkio šakose, kurių negalėtų pasiūlyti kitos šalys.

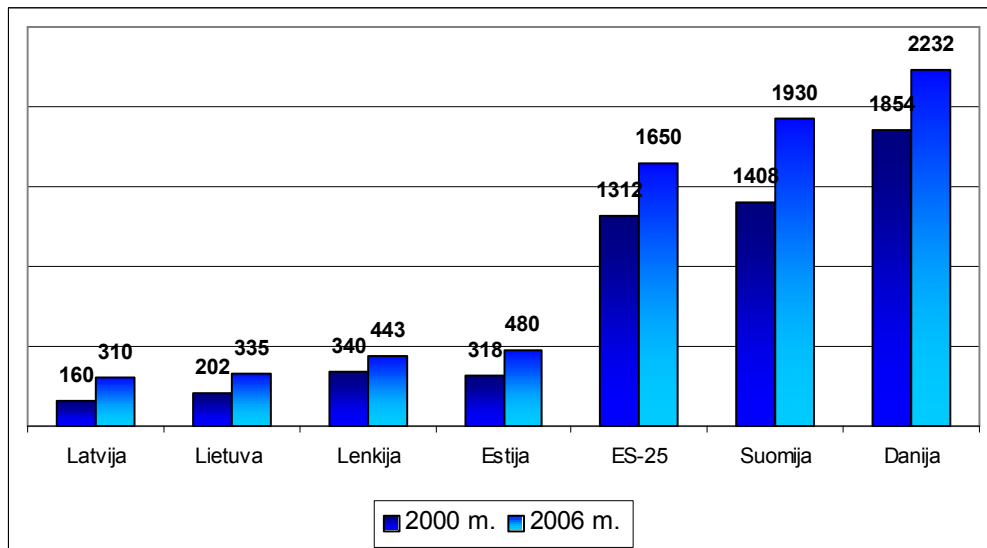
20 paveikslas. Užimtumo struktūra pagal ūkio šakas, 2006 m. I-III ketv., proc. (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis)

Pagal darbo našumo lygį Europos Sąjungos naujokės gerokai atsilieka nuo ES senbuvų. Pagal paveiksle pateiktus duomenis (žr. 21 paveikslas), galiu teigti, jog tarp Baltijos valstybių, vertinant darbo našumą, geriausi rezultatai Lietuvoje. Lyginant 2000 – 2005 metų laikotarpį, matome, kad Lietuvoje jis išaugo 8 tūkst. eurų, Estijoje – 4 tūkst. eurų, mažiausiai Latvijoje – 3 tūkst. eurų. Bendra situacija, analizuojant Baltijos šalių darbo našumo lygį – panaši. Manau, kad šie rezultatai leidžia teigti, jog nepaisant to, kad gerokai atsiliegame nuo kitų ES valstybių, šie rodikliai turi tendenciją didėti ir, ko gero, galima teigti jog ši tendencija išliks ir ateityje.

21 paveikslas. Pridētinē vertē, tenkanti vienam dirbančiam apdirbamojoje pramonėje tūkst. eurų (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis)

Be to, šias prognozes galėčiau patvirtinti ir sekančiu paveikslu (žr. 22 paveikslas), kuriame pateikiu vidutinį mėnesinį neto darbo užmokestį eurais, tenkantį vienam darbuotojui, dirbančiam apdirbamojoje pramonėje.

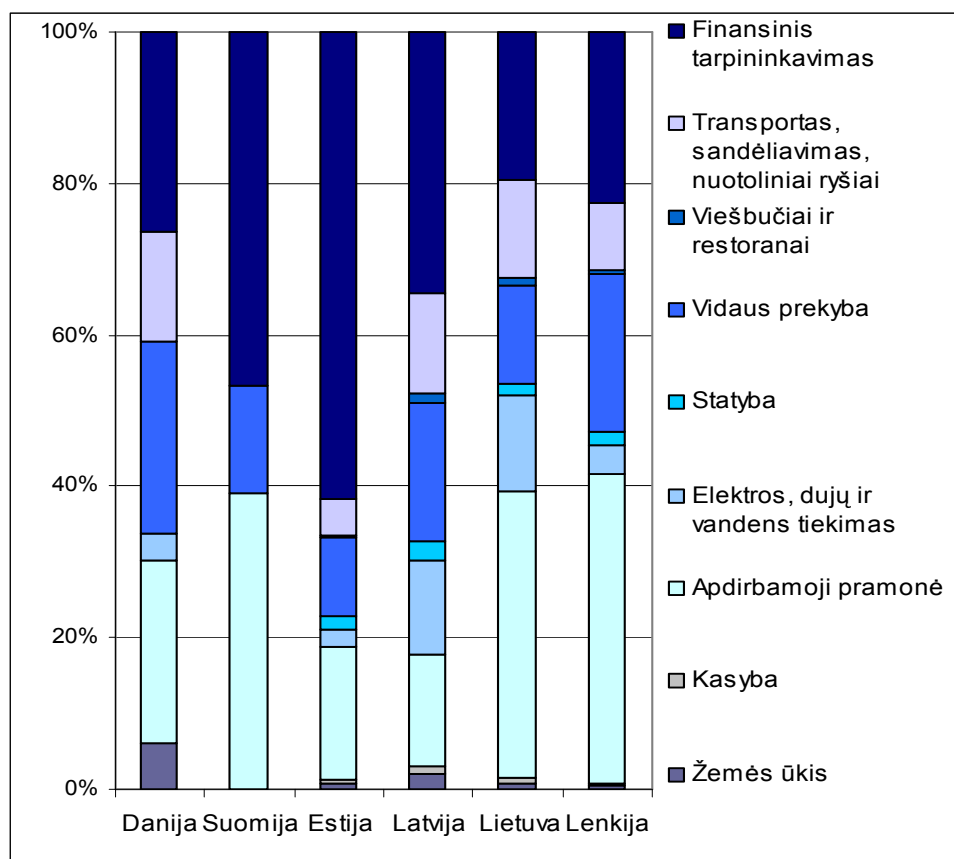

22 paveikslas. Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, tenkantis vienam dirbančiam apdirbamojoje pramonėje, eurais (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat bei šalių statistikos tarnybų duomenimis)

Čia taipogi pastebima augimo tendencija, kuri leidžia teigti, jos apdirbamojoje pramonėje sukuriamos darbo vietos yra konkurencingos. Norint išlaikyti gerus šios srities specialistus, svarbu

užtikrinti gera atlygį už darbą. Tačiau, jei palyginčiau šį vidutinį mėnesinį neto darbo užmokestį, tenkantį dirbančiajam apdirbamojoje pramonėje su kitomis ES šalimis, matome, kad nuo šių šalių atsiliegame labai smarkiai. Nuo Suomijos ir Danijos – beveik keturis kartus. Situacija rodo, kad Baltijos šalyse apdirbamosios pramonės sukuriamos darbo vietos nėra tiek populiarios, kiek kitose ES narėse. Manau, kad dėl tokių priežasčių, darbuotojų šioje pramonėje nėra daug, o tie, kurie dirbdami šį darbą nori gauti geresnes pajamas, paprasčiausiai, emigruoja į kitas šalis, kur darbo užmokestis yra gerokai konkurencingesnis. Tarp trijų Baltijos valstybių, mažiausias vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, kaip matosi iš paveiksle pavaizduotų duomenų – Latvijoje, kuri sudaro 310 eurų 2006 metais, kai tuo tarpu Lietuvoje ir Estijoje, atitinkamai – 335 ir 480 eurų. Apibendrinant, galėčiau teigti, jog geriausiai apdirbamojoje pramonėje uždirba Estijos darbuotojai.

Toliau pateikiu sukaupytą Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) pasiskirstymą pagal ekonomines veiklas (žr. 23 paveikslas).

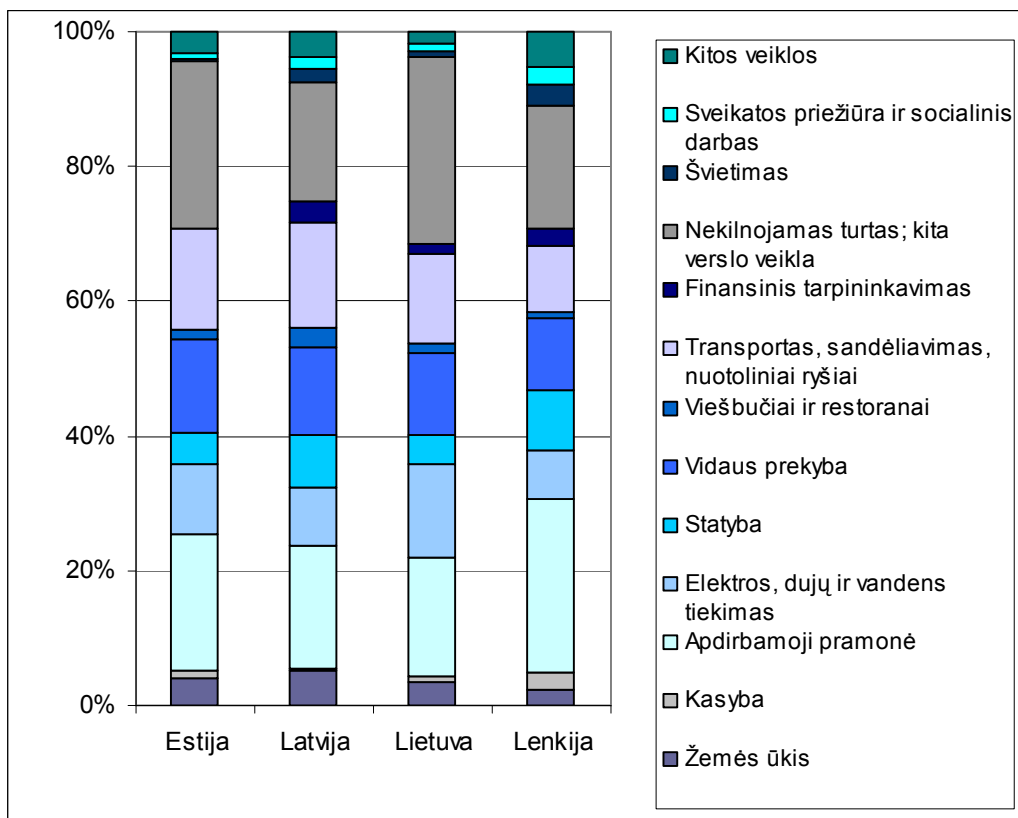

23 paveikslas. Sukauptos TUI pagal ekonomines veiklos rūšis, 2006 m. pb., proc. (Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis)

Estijoje, Suomijoje ir Latvijoje didžiausia šių investicijų dalis 2006 m. teko finansiniam tarpininkavimui ir sudarė 25–47 proc., aukšta ji buvo ir likusiose trijose šalyse (16–20 proc.).

Danijoje per 38 proc. visų TUI nusėdo nekilnojamo turto bei kitos verslo veiklos sektoriuje, o vidaus prekybos ir apdirbamosios pramonės lyginamieji svoriai buvo panašūs ir sudarė 14–15 proc. Be to, Suomijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje apdirbamoji pramonė buvo itin stiprus užsienio investicijų traukos centras, jos rodiklis šiose šalyse siekė 27–37 proc., tuo tarpu Estijoje ir Latvijoje jis buvo 2–3 kartus mažesnis. Lenkijoje investitoriams patrauklus buvo ir vidaus prekybos sektorius (18,5 proc.), santykinai nemažai investicijų ši veikla pritraukė ir Latvijoje (13 proc.). Pastarojoje šalyje bei Lietuvoje investuotojai buvo dėmesingi ir transporto bei energetikos įmonėms.

Sekančiame paveiksle (žr. 24 paveikslas) pateikta keturių naujųjų ES narių materialinių investicijų struktūra pagal ekonomines veiklas 2006 m. (valstybės valdymo sektoriaus investicijos neįtrauktos).

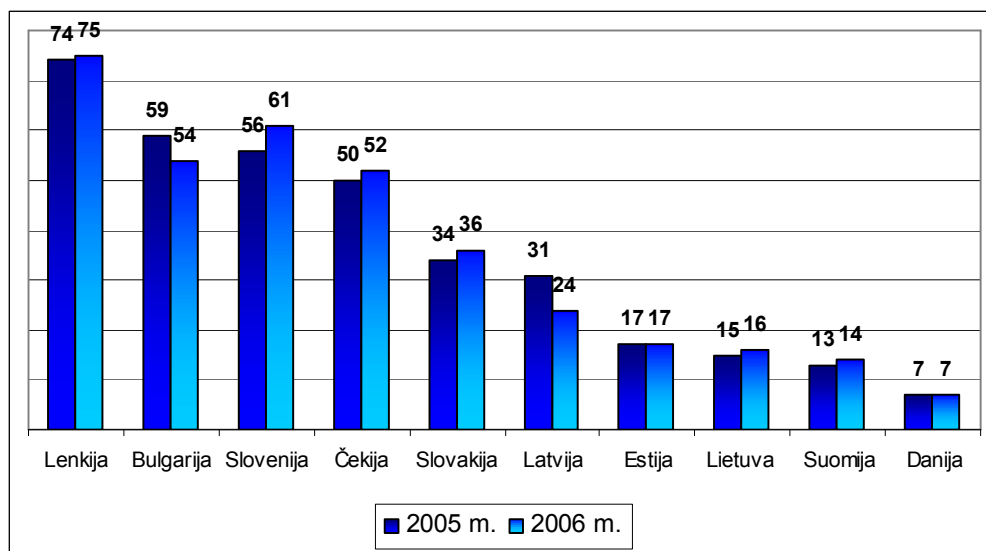

24 paveikslas. Ekonominės veiklos rūšių materialinės investicijos, 2006 m., proc. (sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis)

Šiose šalyse pagal investuotų lėšų dydį dėl pirmos vietos varžėsi apdirbamoji pramonė ir nekilnojamas turtas, nuoma ir kita verslo veikla. Didokos buvo ir vidaus prekybos įmonių investicijos, tačiau Baltijos šalyse pastarąją veiklą lenkė transporto ir ryšių sektorius. O pagal į materialųjį turtą investuotų lėšų santykį su sukurta pridėtine verte 2006 m. pirmavo elektros,

vandens ir šilumos tiekimo veikla, ypač santykinai daug jos bendrovės investavo Estijoje. Kiek netikėtai pastarojoje šalyje aukštu santykiniu rodikliu taip pat išsiskyrė žemės ūkis ir miškininkystė.

Vienas iš rodiklių, kuris leidžia spręsti apie Baltijos šalių patrauklumą investuoti jose – tai palankumo pradėti verslą indeksas (žr. 25 paveikslas). Remiantis pasaulio banko internetinėje svetainėje pateiktais duomenimis, matome, kad bendroje situacijoje Baltijos šalys yra panašiai palankios užsienio investitoriams verslo pradžiai jose. Vis dėlto, patraukliausia tarp Baltijos šalių – Latvija.

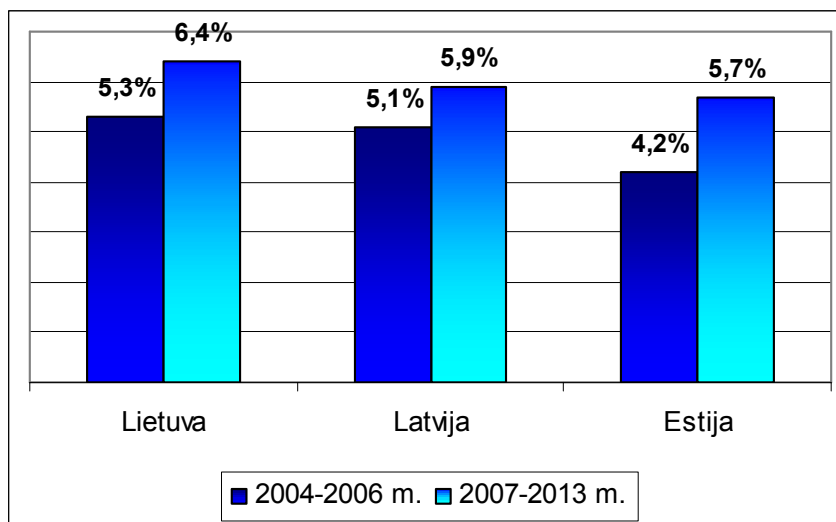
25 paveikslas. Palankumo pradėti verslą indeksas 2005 – 2006 m. (Sudaryta autorės, remiantis Pasaulio banko 2007 m. duomenimis)

Svarbu pažymėti ir tai, jog nepaisant mažiausio tarp Baltijos šalių indekso, vienintelėje Lietuvoje šis indeksas per šiuos dvejus metus padidėjo (nuo 15 iki 16). Patraukliausios pradėti verslą tarp šių pasirinktų šalių – Lenkija bei Slovėnija. Mano manymu, ko gero, galima būtų daryti prielaidą, kad Lenkijos patrauklumą lemia – patogi geografinė padėtis bei palankios verslo plėtros galimybės, o Slovėnijoje – pavyzdinčiai auganti ir gerėjanti ekonominė situacija.

Baltijos regiono šalių investicijų rodikliai pastaraisiais metais, manau, teikia vilčių, kad jų ūkio plėtra išliks sparti ir ateityje. Remiantis (sausio–rugsėjo mėn.) duomenimis 2006 m. investicijos į materialųjį turtą visose analizei pasirinktose šalyse augo sparčiau nei sukurta pridėtinė vertė – išlaidų pagrindiniam kapitalo formavimui santykis su BVP padidėjo gana ženkliai. Ypač daug pastaruoju metu investuojama Estijoje ir Latvijoje, kur minėtas santykis pakilo maždaug iki 32-33 proc. – aukščiausio lygio tarp visų ES valstybių (toliau sekė Ispanija ir Airija – 30 proc. ir 27 proc.).

Gerokai žemesni buvo Lietuvos ir Danijos rodikliai, tačiau ir jie viršijo ES vidurkį, o Lenkijoje ir Suomijoje santykinai buvo kiek mažiau investuota nei visoje Sąjungoje.

Baltijos šalių konkurencingumui tiek tarpusavyje, tiek tarp kitų Europos Sąjungos šalių – didelę įtaką ekonomikos plėtrai turi struktūrinės paramos dalis BNP struktūroje. Remiantis Europos komisijos pateikta informacija, pateikiu ES struktūrinės paramos dalį, kurią sudarė 2004 – 2006 m. bei dalį 2007 – 2013 metams (žr. 26 paveikslas).

26 paveikslas. Europos Sąjungos struktūrinė parama, BNP, proc. (Sudaryta autorės, remiantis Europos komisijos duomenimis)

Kaip rodo paveiksle pateikti duomenys, didžiausia paramos dalis iki 2006 m. pabaigos tarp Baltijos šalių teko Lietuvai (5,3 proc.), panašiai, bet šiek tiek mažiau teko Latvijai (5,1 proc.), mažiausia dalis – Estijai (4,2 proc.). Sekantiems septyneriems metams taip pat didžiausia struktūrinės paramos dalis BNP struktūroje – tenka Lietuvai, kuri sudaro 6,4 procentinio punkto. Šiek tiek mažiau, bet tarpusavyje panaši struktūrinės paramos dalis tenka Latvijai ir Estijai, atitinkamai 5,9 ir 5,7 proc. Visumoje, procentinė Europos Sąjungos struktūrinės paramos dalis Baltijos valstybėms yra labai panaši, o tendencija pagal metus – didėjanti, taigi, galima teigti, kad didesnė ES finansinė parama skatins tolesnę šių trijų valstybių ekonomikos plėtrą.

3.3 Baltijos šalių pramonės konkurencingumo panašumai ir skirtumai

Kadangi pramonės produkcija sudaro didžiąją dalį Lietuvos, Latvijos bei Estijos eksporto dalį, užsienio prekybos analizė šiam tyrimui buvo reikšminga. Baltijos šalių pramonės konkurencingumo tyrimas parodė, jog didžiausią šalių eksporto dalį sudaro tų pačių ar panašių grupių eksportas, todėl konkurencinė situacija skatina visas tris Baltijos šalis didinti savo gaminių

konkurencingumą tarptautinėje rinkoje. Mano manymu, atliekant tyrimą buvo labai svarbu išanalizuoti tiek stipriąsias, tiek silpnąsias šių Baltijos šalių puses. Skaičiuodama eksporto konkurencingumo rodiklius, pastebėjau, kad visose trijose šalyse išryškėjo dvi ar trys prekių grupės (žr. 2 lentelė), kuriose eksportas specializuotas labiausiai: Lietuvoje – tai mineraliniai produktai, mašinos ir mechaniniai įrenginiai, antžeminio, oro, vandens transporto priemonės; Latvijoje – medienos ir jos gaminių, netauriųjų metalų ir jų dirbinių bei mašinų ir mechaninių įrenginių prekių grupės; Estijoje – taipogi mašinų ir mechaninių įrenginių bei mineralinių produktų prekių grupių eksportas. Praktiškai visose Baltijos šalyse dominuoja tų pačių prekių grupių eksportas, kas, mano manymu, verčia jas konkuruoti ne tik užsienio rinkose bet ir pabaltyje. Skaičiuodama Lietuvos, Latvijos ir Estijos eksporto konkurencingumo rodiklius, pastebėjau, kad šioje prekių grupėje gan stiprias pozicijas užima Lietuva, turinti pranašumą prieš Estiją ir Latviją tekstilės ir tekstilės gaminių eksporte. Šių prekių eksportas visame Lietuvos eksporte užima ketvirtą vietą po mineralinių produktų, mašinų ir mechaninių įrenginių, antžeminio, oro, vandens transporto priemonių prekių grupių eksporto. Tai, kad yra nemaža eksporto dalis mineralinių produktų prekių grupėje, manau, parodo, jos šios grupės prekės sugeba atlaikyti konkurenciją vidaus ir užsienio rinkose. Šioje prekių grupėje vyksta konkurencija tarp Lietuvos ir Estijos įmonių. Didžiausią dalį viso Estijos eksporto sudaro mašinos ir mechaniniai įrenginiai (24,6 proc.), kai tuo tarpu Lietuvos ir Latvijos eksporto dalyje ši prekių grupė irgi užima dominuojančias pozicijas, tačiau už Estijos rodiklius, jie yra dvigubai mažesni, atitinkamai – 12,6 ir 10,4 proc. Taigi, visumoje, manau, tai yra ta prekių grupė, kur vis dėlto nemaža konkurencija susidaro tarp visų trijų Baltijos valstybių. Latvija savo eksporto rodikliais iš kitų Baltijos šalių labiausiai išsiskiria medienos ir medienos dirbinių prekių grupėse (23,3 proc.). Čia ji Lietuvą ir Estiją lenkia net keletą kartų, atitinkamai šalių eksporto rodikliai sudaro 4,1 ir 9,2 procentinio punkto. Tai, ko gero, lemia didelės kokybiškų baldų gamybos apimtys bei paklausa vietinėje ir užsienio rinkose.

Mano manymu, įstojimas į Europos Sąjungą paskatino Lietuvą, Latviją bei Estiją didinti eksporto dalį vakaruose. Pavyzdžiui, remiantis šalių statistikos tarnybų duomenimis, 2003 m. Lietuvos eksportas į ES šalis visame šalies eksporte sudarė 42 proc., o 2006-aisiais 63,2 proc., Latvijoje – 2003 m. jis sudarė 61,5 proc., 2006 m. – 74,7 proc., Estijoje – atitinkamai 62,8 proc. ir 64,7 proc. Šie rezultatai rodo, kad analizuojamu laikotarpiu visų trijų Baltijos valstybių eksportas į ES didėjo ir panašu, kad ši tendencija turėtų išlikti ir ateityje. Tačiau, svarbu paminėti, kad 2003 m. daugiausiai į ES eksportavo Estija ir Latvija, Lietuva buvo trečioje vietoje, o remiantis, 2006 m. duomenimis, pastebima, kad lyderio pozicijas užima Latvija, o Lietuva visiškai pasiveja Estiją. Taigi, galėčiau daryti išvadą, kad iki įstojimo į Europos sąjungą, Estija buvo labiausiai priklausoma

nuo ES, tačiau, po įstojimo ir tapimo pilnateisėmis narėmis, didžiausią pranašumą įgavo Latvija, nors Lietuva ir Estija ne ką mažiau konkuruoja tarpusavyje eksporto į ES dalyje. Be to, iš šių rodiklių matome, kad didžiausias prieaugis užfiksuotas Lietuvos eksporto į ES dalyje. Tai, ko gero rodo, kad Lietuva dėjo nemažas pastangas didinant gaminamos produkcijos patrauklumą, investuojant į naujas technologijas, didinant gamybos apimtis ir pan., todėl, norint šį augimo tempą išlaikyti ir toliau, svarbu tinkamai investuoti, didinant konkurencinį pranašumą kitų Baltijos šalių tarpe.

Išanalizavus Baltijos šalių tarpusavio prekybą, darau išvadą, jog šiuo aspektu Lietuva užima geriausias pozicijas: jos eksportas į Latviją ir Estiją viršija importą iš šių šalių, t.y. užsienio prekybos balansas yra teigiamas. Peršasi dar viena išvada, jog Lietuvos įmonės sugeba pagaminti santykinai pigesnę arba aukštesnės kokybės produkciją, kas įtakoja, jog Lietuvos eksportas į kitas dvi Baltijos valstybes yra didesnis nei importas. Estijos ir Lietuvos tarpusavio prekyba nėra taip naudinga Estijai, kadangi šalis importuoja iš Lietuvos daugiau nei į ją eksportuoja, t.y. užsienio prekybos balansas yra neigiamas. Itin ekonomiškai nepalanki Latvijai yra prekyba su Lietuva, kadangi skirtumas tarp Latvijos eksporto į Lietuvą ir importo iš šios šalies yra neigiamas.

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje didžioji dalis pagamintos produkcijos tenka apdirbamajai pramonei. 2005 m. šalių statistikos tarnybų duomenimis apdirbamosios pramonės sukurta pridėtinė vertė Lietuvoje sudarė 22,9 proc., Latvijoje – 29,6 proc., Estijoje – 27,3 proc. Didžioji dalis visos apdirbamosios pramonės produkcijos sukurtos pridėtinės vertės Lietuvoje tenka tekstilės (38,4 proc.) pramonei, Latvijoje – cheminių medžiagų ir jos produktų (46,7 proc.) pramonei, Estijoje – odos ir odos dirbinių (43,2 proc.) pramonei. Lyginant su ES-27 šalimis, čia taipogi tarp dominuojančių pramonės šakų kurios sukuria didžiausią pridėtinės vertės dalį yra tekstilės (29,9 proc.), mašinų ir jų įrengimų (34,5 proc.), elektros įrengimų ir prietaisų (33,5 proc.) pramonės. Būtent šių pramonės šakų produkcija sudaro didžiausią visų trijų Baltijos šalių eksporto dalį, kas buvo pastebėta kai analizavau Lietuvos, Latvijos bei Estijos užsienio prekybos tendencijas.

Ne veltui darbo tyrimo analizei pasirinkau apdirbamąją pramonę, kadangi kaip matosi iš 2006 m. per I-III ketv. laikotarpio duomenų, didžiausi užimtumo rodikliai atitenka apdirbamajai pramonei bei vidaus prekybai tiek pasirinktose šalyse, tiek visoje Europos Sąjungoje. Peršasi išvada, jog būtent šiose ūkio šakose yra sukuriama daugiausiai darbo vietų, o šalių gyventojams – palankiausios sąlygos bei priimtinausi reikalavimai įsidarbinti jose. Tačiau, kaip ir daugumoje išsivysčiusių ekonomikų, ES šalyse dirbančiųjų skaičiaus žemės ūkio sektoriuje (įskaitant miškininkystę ir žuvininkystę) palaipsniui mažėjo. Šį minėtą darbo jėgos nutekėjimą iš pramonės ir žemės ūkio praktiškai pilnai absorbavo greitai besivystantis paslaugų bei statybų sektorius.

Analizuodama darbo našumo lygį, pastebėjau, kad Europos Sąjungos naujokės gerokai atsilieka nuo ES senbuvų. Atlikus duomenų analizę, gavau tokius rezultatus, jog tarp Baltijos valstybių, vertinant darbo našumą, geriausi rezultatai Lietuvoje. Lyginant 2000 – 2005 metų laikotarpį, Lietuvoje darbo našumas išaugo 8 tūkst. eurų, Estijoje – 4 tūkst. eurų, mažiausiai Latvijoje – 3 tūkst. eurų. Bendra situacija, analizuojant Baltijos šalių darbo našumo lygį – panaši. Manau, kad šie rezultatai leidžia teigti, jog nepaisant to, kad gerokai atsiliikame nuo kitų ES valstybių, šie rodikliai turi tendenciją didėti ir, ko gero, galėčiau teigti, jog ši tendencija išliks ir ateityje.

Tačiau, palyginus Lietuvos, Latvijos bei Estijos vidutinį mėnesinį neto darbo užmokestį, tenkanti dirbančiajam apdirbamojoje pramonėje su kitomis ES šalimis, pastebėjau, kad nuo šių šalių atsiliikame labai smarkiai. Nuo Suomijos ir Danijos – beveik keturis kartus. Situacija rodo, kad Baltijos šalyse apdirbamosios pramonės sukuriamos darbo vietos nėra tiek populiaros, kiek kitose ES narėse. Manau, kad būtent dėl tokių priežasčių, darbuotojų šioje pramonėje nėra daug, o tie, kurie dirbdami šį darbą nori gauti geresnes pajamas, paprasčiausiai, emigruoja į kitas šalis, kur darbo užmokestis yra gerokai konkurencingesnis. Tarp trijų Baltijos valstybių, mažiausias vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis – Latvijoje, kurį sudaro 310 eurų 2006 metais, kai tuo tarpu Lietuvoje ir Estijoje, atitinkamai – 335 ir 480 eurų. Apibendrinant, galėčiau teigti, jog geriausiai apdirbamojoje pramonėje uždirba Estijos darbuotojai.

Mano nuomone, teigiamos įtakos tolesnei Lietuvos, Estijos ir Latvijos pramonės plėtrai gali turėti pagyvėjęs TUI pritraukimo procesas. Remiantis pasaulio banko internetinėje svetainėje pateiktais duomenimis, bendroje situacijoje Baltijos šalys yra panašiai palankios užsienio investitoriams verslo pradžiai jose. Vis dėlto, pagal atliktoje analizėje, gautus rezultatus, patraukliausia tarp Baltijos šalių – Latvija. Svarbu pažymėti ir tai, jog nepaisant mažiausio tarp Baltijos šalių indekso, vienintelėje Lietuvoje šis indeksas per šiuos dvejus metus padidėjo (nuo 15 iki 16).

Pagrindinės Latvijos užsienio šalys investuotojos: Vokietija, Danija, Švedija, JAV. Į Estiją daugiausia investuoja: Švedija, Suomija, Danija, JAV, o į Lietuvą – Danija, Švedija ir JAV.

Didžiausi TUI srautai Lietuvoje plaukia į apdirbamąją gamybą (39,9 proc.) ir į finansinį tarpininkavimą (16 proc.), Latvijoje ir Estijoje – į finansinį tarpininkavimą (atitinkamai 39,9 ir 39,7 proc.) ir į nekilnojamo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmones (atitinkamai 17,82 ir 29,1 proc.). Be to, Suomijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje apdirbamoji pramonė buvo itin stiprus užsienio investicijų traukos centras, jos rodiklis šiose šalyse siekė 27–37 proc., tuo tarpu Estijoje ir Latvijoje jis buvo 2–3 kartus mažesnis. Lenkijoje investitoriams patrauklus buvo ir vidaus prekybos sektorius (18,5

proc.), santykinai nemažai investicijų ši veikla pritraukė ir Latvijoje (13 proc.). Pastarojoje šalyje bei Lietuvoje investuotojai buvo dėmesingi ir transporto bei energetikos įmonėms. Taigi, apibendrinant galėčiau teigti, kad TUI pritraukė konkurencingiausios Baltijos šalių pramonės šakos.

Visose trijose Baltijos šalyse dominuoja žemų technologijų pramonė. Estijoje žemų technologijų pramonei tenka 80 proc. visos sukurtos produkcijos, Latvijoje – 84 proc., Lietuvoje – 85 proc. Todėl, manau, kad tokia pramonės struktūra neleidžia daryti optimistinių prognozių, kadangi, užsienio specialistų vertinimais, žemų technologijų verslo sritys, net ir pasižyminčios gerais veiklos rezultatais, negali būti pagrindas pasiekti aukštą gyvenimo lygį šalyje, o tuo pačiu tikėtis didelio ekonomikos konkurencingumo.

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų, galiu daryti išvadą, jog Baltijos šalyse dominuoja žemos kvalifikacijos darbo jėgos reikalaujanti pramonė. Drįščiau teigti, kad tokie veiksmai neigiamai įtakoja Lietuvos, Estijos ir Latvijos pramonės įmonių konkurencingumą. Be to, norėčiau paminėti, jog Estija yra pasiekusi aukštesnį pramonės technologinį lygį, lyginant su kitomis dviem Baltijos valstybėmis.

Kalbant apie pramonės situaciją Lietuvoje, noriu pastebėti tai, kad Lietuvos pramoninkai susikcentravę ties gaminiu, jo kokybe, bet ne rinkos tyrimu. Lietuvos įmonių gamintojai, sunkiai orientuojasi privalumų ir trūkumų srityse. Manau, verslininkai turėtų labiau orientotis į pranašumus, kurias galima pasinaudoti, tuo pačiu neužmirštant ir silpnųjų verslo pusių. Kaip vieną iš pastarųjų, galėčiau išskirti strategijos nebūvimą. Tai liudija apie menką pasirengimą konkurencinei kovai su ES pramoninkais. Kiekviena įmonė, siekianti sėkmės užsienio rinkose, manau, turėtų įvertinti savo turimas galimybes bei išteklius (prekių kokybę, finansinę, darbo išteklių, ryšių, transporto būklę, bendradarbiavimo su užsienio partneriais patirtį ir pan.). Tinkamam eksporto rinkų parinkimui įmonėje turi veikti informacijos tarnyba, kuri teiktų informaciją apie užsienio rinkas (bendrą investicinį klimatą užsienio šalyse, rinkos infrastruktūrą tose šalyse: finansų – kredito įstaigas, transportą; eksportuojamų prekių vartotojus, partnerius, konkurentus ir t.t.). Renkant informaciją, manyčiau, kad įmonėms vertėtų pasinaudoti eksporto ekspertų, konsultantų paslaugomis. Tik turėdama objektyvios informacijos apie būsimą partnerį, jo pagrindinius veiklos rodiklius, importo – eksporto apimtį, ryšius su kitomis įmonėmis, banko ryšius ir t.t., įmonė gali teisingai suformuluoti savo eksporto tikslus, veiksmų planą, kuris padėtų įmonei pasiekti nustatytus tikslus; konkrečią įmonės taktiką, realizuojant eksporto strategiją; paskirstyti išteklius pagal savo veiklos principus, susijusius su eksportu bei nustatyti produkcijos pristatymo į užsienio rinkas būdus ir galimybes.

Kita, mano manymu, silpnoji vieta – menka kooperacija. Kaip Europos kompanijų sferoje jau senokai sklendo junginių idėjos, Lietuvoje tai atrodo, kaip neįtikimas dalykas. Verslo konsultantai pramoninkams siūlo įdiegti griežtą veiklos planavimą bei nustatyti prioritetus. Norint plėtoti tarptautinę prekybą su ES šalimis, Lietuvos kompanijos turėtų aktyviau dėti pastangas, investuojant į darbuotojų kvalifikaciją. Kiekvienos stambios įmonės vadovas turėtų stengtis periodiškai savo įmonę palyginti su tos pačios srities pasaulio lyderiais, didinti pajėgas ir siekti vis aukštesnės savo sertifikacijos. Šiuo metu vis daugiau Lietuvoje atsiranda kompanijų, kurios nepagaili investuoti į kvalifikacijos kursus, nors Estijoje bendrovės į savo darbuotojų kvalifikaciją investuoja aktyviau.

Kadangi mane, kaip šio darbo autorę, labiausiai domina Lietuvos ekonomikos situacija tiek Baltijos šalių, tiek Europos Sąjungos valstybių tarpe, vis dėlto, skaitant įvairius teoretikų, valstybės atstovų straipsnius, pastebiu, kad Lietuvos, kaip verslo partnerės, įvaizdis išlieka vis dar menkas, kai tuo tarpu Estijos įvertinimai, pateikti žurnale: „The Economist“, yra gana geri. Problema yra ta, kad neretai Lietuvos gamintojai apsiriboja siaura vietine rinka. Pasak, seimo nario Andriaus Kubiliaus²⁷, kalbant apie tarptautinį konkurencingumą, valdant dabartinei Vyriausybei, Lietuva vis labiau pralaimi tarptautinėje ekonominėje konkurencijoje. Pasak jo, kaimyninių šalių vyriausybės žymiai aktyviau siekia įtikinti pasaulio investuotojus, kad jų šalys yra modernios ir patrauklios investicijoms. Lietuva tarp Europos Sąjungos šalių pasižymi tuo, kad kasmet pritraukia mažiausiai užsienio kapitalo investicijų. Tai ir yra objektyviausias Lietuvos pralaimėjimo tarptautinėje konkurencijoje įrodymas.

Apskritai, mano manymu, daugelis investuotojų apie Lietuvos patrauklumą investicijoms sprendžia pagal Lietuvos ekonomikos ir infrastruktūros modernumo parametrus, kuriuos vertina įvairūs tarptautiniai ekspertai ar organizacijos. Manau, jog šie ekonomikos ir infrastruktūros parametrai priklauso ne tik nuo verslo aktyvumo, bet ir nuo ryžtingų pačios valstybės pastangų. Kai kurie Lietuvos rodikliai ir yra neblogi, pavyzdžiui mobiliųjų ryšių prasiveržimas, pagal kurią Lietuva apskritai pirmauja pasaulyje, arba pakankamai retais vertinimais Lietuva užima gana aukštas vietas šioje rinkoje, nors bendras šalies vaizdas ir toliau išlieka ne pats patraukliausias.

Remiantis žymių ekspertų nuomone, o ir pagal autoritetingiausių veikėjų pasaulyje vertinimus, kuri pateikia ekonomikos forumas, Lietuva tarp Europos Sąjungos valstybių yra viena silpniausiai pasirengusi konkurencijai modernioje rinkoje. Pagal infrastruktūros konkurencingumo indeksą, pasaulyje Lietuva yra 44-oje vietoje, o tarp ES valstybių lenkia tik Latviją ir Lenkiją. To

²⁷ A. Kubilius. Auganti ekonomika netampa žmonių gerove. // <http://www.tsajunga.lt/index.php?821042079>, prisijungimo laikas: 2007-10-28

paties Pasaulio ekonomikos forumo duomenimis, Lietuva pagal augimo konkurencingumo indeksą iš 2004 m. turėtos 36-os vietos, 2005 m. nukrito į 43-iają vietą. Pagal šį rodiklį, Lietuva tarp naujųjų ES šalių lenkia tik Lenkiją ir Latviją, tačiau ryškiai atsilieka nuo Estijos.

Lygiai taip pat galima tik apgailestauti, kad vystant Vyriausybės elektroninę infrastruktūrą ir paslaugas, kaip rodo 2006 m. paskelbta Jungtinių Tautų Organizacijos pateikta pasaulinė ataskaita, Lietuva pasaulyje yra tik 40 vietoje ir tarp ES valstybių užima paskutinę vietą. Vyriausybės ir valdžios elektroninės paslaugos yra tiesioginė Vyriausybės atsakomybė, ir šie JTO duomenys akivaizdžiai įrodo, kokia stagnacija ir abejingumas modernioms technologijoms vyrauja šioje Vyriausybėje. Lietuva atsilieka ne tik nuo Estijos, bet ir nuo Brazilijos ar Argentinos. Kai Vyriausybė yra abejinga moderniajai infrastruktūrai, ir visuomenė neskuba investuoti į savo asmeninio gyvenimo infrastruktūros modernizavimą. Pagal „Eurostat“ duomenis, 2005 metais Lietuva tarp ES valstybių užėmė paskutinę vietą pagal dalį namų ūkių, kurie turi ir naudojami interneto prieiga.

Valdžios stagnacija matoma ne tik ten, kur valdžia pati yra atsakinga, t.y. plėtojant modernių komunikacijų infrastruktūrą ar e-valdžios paslaugas, bet ir nesugebant uždegti žmonių tikėjimu, kad jų asmeninė gerovė ateityje vis labiau priklausys nuo gebėjimo naudotis moderniomis technologijomis.

Kai valdžia į modernias technologijas žiūri kaip į kažką svetima, kuo reikia rūpintis tik tiek, kiek to reikalauja Briuselis, visai nekeista, kad ir verslas nedega dideliu noru modernizuotis. Lietuva pagal aukštųjų technologijų eksporto dalį visame šalies eksporte užima paskutinę vietą tarp visų ES valstybių. Vienintelė paguoda, kad dėl paskutinės vietos konkuruojame su kaimynine Lenkija.

Matydama šiandieninės Vyriausybės nesugebėjimą modernizuoti infrastruktūrą ir pritaikyti Lietuvos ekonomiką globaliai konkurencijai, nenuostabu, kad, pagal 2006 m. paskelbtus žymiausio pasaulyje ekonominio žurnalo „Economist“ tyrimų padalinio „Economist Intelligence Unit“ atliktus tyrimus, Lietuva patrauklumu verslui tarp ES valstybių lenkia tik Lenkiją.

Taigi, galiu teigti akivaizdų dalyką, jog su šiandienine Vyriausybe, Lietuva, vystydama modernią infrastruktūrą, vis labiau atsilieka nuo sparčiausiai besivystančių ES šalių ir todėl vis skaudžiau pralaimi tarptautinėje konkurencijoje. Globalus pasaulis yra negailestingas valdžios „sustingimui“. Pralaimėjimas globalioje konkurencijoje, valstybei reiškia viena – mažesnes tarptautines investicijas, lėtesnį ilgalaikį ekonomikos augimą, didėjančią žmonių nusivylimą ir didėjančią emigraciją.

Analizuojant Lietuvos, Latvijos ir Estijos ūkio šakas, galiu daryti išvadą, jog sėkmingai konkuruojančių ūkio šakų pranašumas – pigios darbo jėgos panaudojimas, o ne inovacijų kūrimas.

Daugelyje šalių ūkio šakų, karaliauja po vieną ar dvi dideles įmones, kurios labai menkai susijusios su kitomis įmonėmis ar kitomis ūkio šakomis. Jeigu tikėtume, jog po 15 – 20 metų gyvenimo standartai tiek Lietuvoje, tiek kitose Baltijos šalyse priartės prie europietišku, tai reikštų, kad per tą laiką bus prarasti pigios darbo jėgos pranašumai. Jeigu nebus sukurti konkurencingumo pagrindai, kai kurios šiandien gerai atrodančios pramonės šakos bus priverstos žlugti. Todėl, manau, jau šiandien reiktų kurti vizijas, numatančias, kuo remsis pagrindinių šalies ūkio šakų konkurencingumas po 10 ar 20-ies metų.

IŠVADOS

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, darbe įvardinti ne vieno autoriaus konkurencijos sąvokos bei konkurencinio pranašumo apibrėžimai. Literatūroje aprašyti konkurencingumo vertinimo metodai padėjo pasirinkti bei pagrįsti šio darbo tyrimo metodologijos pasirinkimą.

- Ankstyvuosiuose literatūros šaltiniuose, konkurencijos sąvoką analizavo nemaža grupė autorių – M. Porter, W. Shepherd, F. Bradley, K. R. Popper, M. Blaug., K. R. McConnell, S. L. Brue, J. A. Schumpeter. Todėl, manau, kad pasirinktai tyrimo eigai bei pobūdžiui artimiausias buvo M. E. Porter požiūris, jog vieni autoriai konkurencinį pranašumą sieja su tokiais makroekonomikos veiksniais kaip nacionalinės valiutos stabilumas, palūkanų normos, biudžeto deficitas, kiti – su pigia ir kvalifikuota darbo jėga, valstybės vykdoma politika, gamtiniais ištekliais ar vadybiniais sugebėjimais.
- Kadangi tiriamieji objektai buvo trys Baltijos šalys, tam, kad išlaikyti kiekvienos jų individualų konkurencinį pranašumą, manau, labiausiai padėtų „numatymas į priekį“ (W. Anderson, 1937) bei gebėjimas „įgyvendinti vertę kuriančią strategiją, kuri tuo metu nebūtų vykdoma jokio kito potencialaus konkurento“ (J. Barney, 1991).
- Baltijos šalių pramonės konkurencingumui įvertinti buvo pasirinktas šalies visos pramonės konkurencingumo įvertinimo metodas, kadangi pramonės produkcija sudaro didžiausią pasaulio eksporto dalį, o tam, kad įvertinti pramonės konkurencingumą – skaičiuojami šių šalių užsienio prekybos, pramonės veiklos, darbo našumo bei finansiniai rodikliai.

2. Europos Sąjungoje ir šiose trijose Baltijos šalyse veikia institucijos, kurios koordinuoja konkurenciją.

- Europos Sąjungos komisija siekia, kad bendrojoje rinkoje konkurencija nebūtų iškraipyta bei laisva, ir kad kompanijos vietoj to, kad slapta derintųsi savo veiksmus, konkuruotų tarpusavyje.
- Konkurencingumo skatinimui didelę reikšmę turi Europos Vadovų Tarybos 2000 metais patvirtinta Lisabonos Strategija, kurios pagrindinis tikslas – „per 10 metų Europos Sąjungą paversti „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, spartinant technologinę pažangą, kuriant žinių visuomenę, atliekant būtinas ekonomines reformas ir mažinant socialinę atskirtį“.

- Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje veikia Konkurencijos tarybos, kurių veiklą reglamentuoja tose šalyse išleisti Konkurencijos nutarimai, teisės aktai bei kiti norminiai aktai.

3. Baltijos šalių pramonės konkurencingumo tyrimas atliktas, išanalizavus pagrindinius trijų Baltijos valstybių makroekonominius rodiklius bei remiantis įvairiapusiu pramonės konkurencingumo įvertinimo metodu, leidusiu nustatyti konkurencingus Baltijos šalių pramonės sektorius bei įvertinti jų plėtros perspektyvas bendradarbiaujant su kitomis ES naujokėmis bei senbuvėmis, o taipogi – identifikuoti pramonės konkurencingumą įtakančius veiksnius.

- Baltijos šalių pramonės konkurencingumo įvertinimo tyrimas pradėtas šalių užsienio prekybos analize. Užsienio prekybos rezultatai yra realiai įgyto konkurencingumo užsienio rinkose požymis. Šių rezultatų analizė parodė, jog didžiausias šių šalių eksporto dalis sudaro tų pačių ar panašių prekių grupių eksportas, todėl konkurencinė situacija skatina visas tris Baltijos valstybes didinti savo gaminių konkurencingumą tarptautinėje rinkoje.
- Skaičiuojant Lietuvos, Latvijos bei Estijos eksporto konkurencingumo rodiklius, pastebėta, jog Lietuva gana stiprias pozicijas užima tekstilės ir tekstilės gaminių prekių grupėje. Čia Lietuva turi pranašumą prieš Latviją ir Estiją ir šių prekių grupių eksporte. Nemažas Lietuvos pranašumas pastebėtas ir mineralinių produktų prekių grupėje, kas parodo, jog šios grupės prekės yra konkurencingos ir vidaus, ir užsienio rinkose. Didžiausią dalį Estijos eksporto sudaro mašinos ir mechaniniai įrenginiai, kai tuo tarpu Latvijos ir Lietuvos šių prekių grupių eksportas yra bent dvigubai mažesnis.
- Analizuojant 2003 m. ir 2006 m. šalių eksporto rodiklius, galima daryti išvadą, kad iki įstojimo į Europos sąjungą, Estija buvo labiausiai priklausoma nuo ES, tačiau, po įstojimo ir tapimo pilnateisėmis narėmis, didžiausią pranašumą įgavo Latvija, nors Lietuva ir Estija ne ką mažiau konkuruoja tarpusavyje eksporto į ES dalyje. Be to, iš šių rodiklių analizė parodė, kad didžiausias prieaugis užfiksuotas Lietuvos eksporto į ES dalyje. Tai, ko gero rodo, kad Lietuva dėjo nemažas pastangas didinant gaminamos produkcijos patrauklumą, investuojant į naujas technologijas, didinant gamybos apimtis ir pan., todėl, norint šį augimo tempą išlaikyti ir toliau, svarbu tinkamai investuoti, didinant konkurencinį pranašumą kitų Baltijos šalių tarpe.

- Išanalizavus Baltijos tarpusavio prekybą, galima padaryti išvadą, jog šiuo aspektu Lietuva užima geriausias pozicijas tarp Baltijos šalių: jos eksportas į Latviją ir Estiją viršija importą iš šių šalių, t.y. užsienio prekybos balansas teigiamas.
- Analizuojant Baltijos šalių pramonės struktūrą, buvo pasirinktas apdirbamosios pramonės konkurencingumo vertinimas, kadangi Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje viena didžiausių dalių pagamintos produkcijos tenka būtent apdirbamajai pramonei. Atlikus palyginamąją analizę, paaiškėjo jog šios pramonės šakų produkcija sudaro didžiausią visų trijų Baltijos šalių eksporto dalį. Tai rodo, kad tinkamai į jas investavus, šalys turi galimybę įgyti konkurencinį pranašumą.
- Atlikta tiesioginių užsienio investicijų analizė parodė, kad vis dėlto, patraukliausia tarp Baltijos šalių – Latvija. Svarbu pažymėti ir tai, jog Lietuvos palankumo investuoti indekso didėjimas, leidžia daryti išvadą, jog kuriant palankias sąlygas užsienio investuotojams, Lietuva galėtų tapti konkurencinga tam tikrose pramonės šakose.
- Kadangi visose trijose Baltijos šalyse dominuoja žemų technologijų pramonė, tokia pramonės struktūra neleidžia daryti optimistinių prognozių, o žemų technologijų verslo sritys, net ir pasižyminčios gerais veiklos rezultatais, negali būti pagrindas pasiekti aukštą gyvenimo lygį šalyje, o tuo pačiu didelio ekonomikos konkurencingumo.
- Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad Baltijos šalyse dominuoja žemos kvalifikacijos darbo jėgos reikalaujanti pramonė.
- Remiantis trijų Baltijos šalių pramonės konkurencingumo išvadomis, šalies konkurencingos pramonės struktūra turėtų būti orientuota į kvalifikuotos darbo jėgos reikalaujančių pramonės sektorių, aukštų technologijų pramonės sektorių, mokslo bei žinių pagrindu plėtojamus pramonės sektorių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. B. Henderson. The Anatomy of Competition. *Journal of Marketing* 47 (Spring): 7-11. 1983.
2. Coyne, P. Kevin. Sustainable Competitive Advantage: What It Is, What It Isn't. *Business Horizons* 29 (January-February): 54-61. 1986.
3. Day, S. George. Continuous Learning about Markets. // *California Management Review* (Summer): 9-31. 1994
4. Estijos statistikos biuro internetinė svetainė. // www.stat.ee
5. Estijos konkurencijos taryba // <http://www.konkurenciamet.ee/index.php?id=10641>, prisijungimo laikas: 2007-10-27
6. Europos Komisijos internetinė svetainė. // http://ec.europa.eu/index_en.htm
7. Europos Sąjungos portalas. // http://europa.eu/abc/budget/index_lt.htm, prisijungimo laikas: 2007-10-21
8. Europos Sąjungos portalas. // http://europa.eu/pol/comp/overview_lt.htm, prisijungimo laikas: 2007-11-01
9. Europos Sąjungos portalas.// ec.europa.eu/publications/booklets/move/62/lt.doc, prisijungimo laikas: 2007-11-01
10. F. Bradley. *International marketing strategy*. 1995.
11. G. S. Bharadwaj, P. Rajan Varadarajan, J. Fahy. Sustainable Competitive Advantage in Service Industries: A Conceptual Model and Research Propositions. // *Journal of Marketing* 57 (October): 83-99. 1993.
12. Hall, K. William. Survival Strategies in a Hostile Environment. *Harvard Business Review* 58 (September-October): 75-85. 1980.
13. Hamel, Gary and C.K. Prahalad. Strategic Intent. *Harvard Business Review* 67 (May-June): 63-76. 1989.
14. I. Maksvytienė, J. Urbonas. Tarptautinio ekonominio konkurencingumo formavimosi bruožai ir stadijos. // *Inžinerinė ekonomika*. Nr. 4(35). – Kaunas: Technologija, - P. 20-26. 2003.
15. J. Barney. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management* 17 (1): 99-120. 1991.
16. K. R. Popper. *Realism and Aim of science*. London, 1983.
17. Kubilius A. Auganti ekonomika netampa žmonių gerove. // <http://www.tsajunga.lt/index.php?821042079>, prisijungimo laikas: 2007-10-28

18. Latvijos centrinio statistikos biuro internetinė svetainė. // www.csb.lv
19. Latvijos konkurencijos taryba. // <http://www.kp.gov.lv/?l=2>, prisijungimo laikas: 2007-10-27
20. Lietuvos konkurencijos taryba. // <http://www.konkuren.lt>, prisijungimo laikas: 2007-10-27
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio mėn. 22 d. nutarimas Nr. 1270 “Dėl nacionalinės Lisabonos Strategijos įgyvendinimo programos” // www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php, prisijungimo laikas: 2007-10-21
22. Lietuvos statistikos departamento interneto svetainė. // <http://www.stat.gov.lt/lt/>
23. M. Blaug. Economic Theory in Retrospect Cambridge University Press, 1985
24. M. Porter. The Competitive advantage of Nations. The free Press, A. Division of Macmillan. 1990.
25. P. Krugman, M. Obstfeld. International Economics (3-rd ed.). New York: Harper Vollins Colledge Publ. (1994).
26. Pasaulio banko internetinė svetainė. // www.worldbank.org
27. R. McConell, L. Brue. Economics. Principles, Problems, and Policies. 1990.
28. U. Hedthe. Bericht des Manchester Guardian uber Joseph Alois Schumpeters Vortrag. // <http://www.schumpeter.info/Edition-stable.htm>, prisijungimo laikas: 2007-10-31
29. W. Alderson. A Marketing View of Competition. Journal of Marketing 1 (January): 189-190. 1937.
30. W. Shepherd. The Economics of Industrial Organization. 1985.

SANTRAUKA

Irma Adomaitytė (2007) Baltijos šalių pramonės konkurencingumo įvertinimas. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – remiantis mokslinės literatūros analize, pateikti konkurencijos bei konkurencinio pranašumo sąvokų teorinius aspektus, kuriais remiantis išanalizuoti trijų Baltijos šalių pramonės esamus rodiklius bei pateikti šių šalių pramonės konkurencingumo įvertinimą

Siekiant įgyvendinti nustatytą baigiamojo darbo tikslą, buvo išskelti uždaviniai, pagal kuriuos darbas suskirstytas į tris pagrindines dalis: konkurencijos bei konkurencinio pranašumo teoriniai aspektai; konkurencingumo skatinimas Europos Sąjungoje bei trijose Baltijos šalyse; ir Lietuvos, Latvijos bei Estijos ekonominių rodiklių vertinimas, analizė bei pramonės konkurencingumo panašumų ir skirtumų išskyrimas.

Darbe apžvelgiami trijų Baltijos valstybių makroekonominiai rodikliai bei pateikiamas jų pramonės struktūros vertinimas, remiantis šalies visos pramonės konkurencingumo įvertinimo metodu. Siekiant identifikuoti šalies ūkio, jo atskiro sektoriaus padėtį tarptautiniu mastu, galimybes atlaikyti kitų šalių įmonių konkurencinį spaudimą, reikalinga tos šalies ar sektoriaus esamos padėties analizė.

Pirmoje dalyje įvardinama konkurencijos bei konkurencinio pranašumo sąvokos, kurios atspindi šių dienų realaus gyvenimo procesus. Taip pat analizuojami konkurencingumo vertinimo metodai. Įvardinamas metodas, kuriuo remiantis bus atliekamas tyrimas.

Antrojoje dalyje pateikiama konkurencingumą reglamentuojančių dokumentų Europos Sąjungoje apžvalga bei aprašomas konkurencijos traktavimas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Paskutinėje šio darbo dalyje pateikiamas Baltijos šalių makroekonominių rodiklių palyginimas, pasirinktu tyrimo metodu, įvertinama trijų Baltijos šalių pramonės struktūra, analizuojami tyrimo rezultatai bei pateikiami šalių pramonės konkurencingumo panašumai bei skirtumai.

Pagrindinės sąvokos: eksportas, importas, klasteris, konkurencinis pranašumas, tiesioginės užsienio investicijos.

SUMMARY

Irma Adomaitytė (2007). Evaluation of industry competitive ability of three Baltic States. Vilnius: Mykolas Romeris University

The objective of final thesis – provide explanations of different authors of competition and competitive advantage concepts. According to situation analysis of theoretical part, analyze present industry rates of three Baltic States and provide evaluation of their industry competitive ability.

Trying to implement the objective that was set before, there were some tasks posed, according to which all paperwork was divided into three main parts: theoretical aspects of competition and competitive advantage; inducement of competition in European Union and in all three Baltic States; evaluation and analysis of macroeconomic rates in three Baltic States and exception of resemblances and differences of industry competitiveness.

According to method of evaluation country's industry competitiveness, main macroeconomic rates of three Baltic States are analyzed and evaluation of their industry structure is provided. Trying to identify to international degree the present situation of national economy or particular sector in each country, or opportunities to withstand the competitive pressure of other countries, analysis of present economic situation of particular country is very much needed.

In the very first part of this paperwork the concepts of competition and competitive advantage are named, which reflect processes of nowadays life. Also methods of evaluation of competition are analyzed. The chosen method according to which a research of this paperwork was made is also named in this part.

Second part provides the review of legal documents that regulates competition in European Union and in all three Baltic States. Also legal institutions that control actions of competition in each country are named.

In the very last part of this paperwork comparison of macroeconomic rates by research method used of three Baltic States is provided. Evaluation of economy structure in Lithuania, Latvia and Estonia are also provided. According to comparison of statistical data of these states, results and resemblances and differences of industry competitiveness are analyzed.

Keywords: export, import, cluster, competition, competitive advantage, and foreign direct investment.